

Núm 13, 2n semestre del 2013

Bosc de ribera del Segre

Foto: Gael Piguillem

ESPECIAL PAISATGE CERDÀ

Índex

Pàg. 3, La Cerdanya, un país desurbanitzat?, Alfred Pérez-Bastardas
Pàg. 4, A les telúries: "Foc olímpic", Enric Quílez i Castro
Pàg. 5, Ciència Ficcio: "Adiós a la Tierra", d'Isaac Asimov, Enric Quílez i Castro
Pàg. 6, Poesia, Bartomeu Rosseló-Pòrcel(1913-1938)
Pàg. 7, Setanta-cinc anys que han passat desapercebuts, Per Gerard Cunill
Pàg. 8, L'estiueig, per Miquel Llimona
Pàg. 9, La importància d'invertir en ciència, per Albert Grau
Pàg. 10, Francesc Piguillem, l'epidèmia de tercianes a Puigcerdà del 1796 i la Guerra Gran, per Erola Simon i Lleixà
Pàg. 12, Ulls de gel, una nova entrega de tòpics sobre Cerdanya, per Guillem Lluch i Torres
Pàg. 13, La "marca Cerdanya", l'hora de reinventar-se?, per Oliver Vergés
Pàg. 14, Els perills del monocultiu del totxo, per Marc Bernadas
Pàg. 15, La lluita per la democràcia a la Seu del segle XX, per Amadeu Gallart Sort
Pàg. 17, És incert, el futur de les estacions d'esquí de fons?, Per Jordi Romeu
Pàg. 18, Estiu i Cerdanya, per Jaume Piguillem Pérez de Rozas
Pàg. 19, 2013, l'any del cometa?, per Jordi Aloy i Domènech
Pàg. 22, El fantasmagòric túnel de Toses, per Narcís-Jordi Aragó
Pàg. 24, Puigcerdà (1874-1936): Aquest temps està boig!, per Enric Quílez i Castro
Pàg. 25, Parlem de llibres que parlen de Cerdanya: La Cerdagne Espagnole, per Albert de Montjuïc
Pàg. 26, La marededéu romànica de Bolvir, per Alfred Pérez-Bastardas
Pàg. 28, Fuita de cervells i la dificultat que té Cerdanya per oferir sortides, per Alfons Mills Munt
Pàg. 29, Tecnologia: Bitcoins i la criptoanarquia, per Francesc X. Esteban Barbero

DOSSIER: EL PAISATGE DE Cerdanya

Pàg. 33, La Cerdanya, un paisatge transfronterer, per Jordi Grau
Pàg. 36, Evolució del turisme rural a la Baixa Cerdanya (2000-2012), per Josep Mª Prat
Pàg. 39, Compartint pensaments sobre el patrimoni natural de la Cerdanya, per Paco Cano Ibáñez
Pàg. 41, L'Observatori del Paisatge de Catalunya, els catàlegs de paisatge, i la Cerdanya, per Pere Sala i Martí
Pàg. 43, El paisatge arqueològic-cultural de la Cerdanya, per Xavier Oller

Editorial

El número 13 de la Querol conté diverses reflexions sobre el futur econòmic de la comarca, així com sobre la "marca Cerdanya" (ara que es parla tant d'altres marques de suposada qualitat). Trobareu diversos articles que analitzen el present i el futur més o menys immediat de la comarca, des d'un punt de vista cultural, econòmic, turístic i patrimonial.

També es parla molt de paisatge, ja que hem preparat un dossier sobre aquest tema.

Si voleu escriure algun article per la nostra revista sobre temàtica preferentment cerdana, només cal que ens el trameteu a la següent adreça electrònica:

grup@recercacerdanya.org

Enric Quílez i Castro

President del *Grup de Recerca de Cerdanya*

Director: Enric Quílez i Castro

Coordinador General: Alfred Pérez-Bastardas

Maquetador: Enric Quílez i Castro

Internet: Gael Piguillem i Boladeras

Col·laboradors Habituals:

Gerard Cunill, Francesc X. Esteban, Albert Grau, Manel Figuera i Abadal, Jordi Forcada i Nicolau, Miquel Llimona, Guillem Lluch i Torres, Oriol Mercadal, Alfons Mills i Munt, Alfred Pérez-Bastardas, Gael Piguillem i Boladeras, Jordi Queralt i Enric

La Cerdanya, un país desurbanitzat?

Per Alfred Pérez-Bastardas (*)

Davant la terrible crisi econòmico-social que patim, s'han donat dades que confirmen com el breu turisme estacional ha quedat reduït a poques setmanes per temporada. Aquesta asseveració, es pot comprovar en moltes comarques pirinenques, sobretot les que fins ara han tingut un creixement desorbitat en el sector immobiliari, si més no perquè es pensava que el negoci de vendre els terrenys per uns i de construir-hi per als altres, no tenia ni aturador ni era atemptatori de la sostenibilitat d'un paisatge determinat. I prou que s'ha vist aquest contrasentit a la Cerdanya. Sempre ens havia semblat que amb una política de creixement del turisme com a factor necessari dins la comarca, l'augment poblacional estable juntament amb la millora de les infraestructures ferroviàries i viàries es podria actualitzar una economia comarcal -en aquest cas la cerdana- que passava d'estancada a infravalorada.

I ho teníem tot : el Paisatge (amb majúscula), el Patrimoni arquitectònic, lligat a la cultura de les arts del romànic, del gòtic; també la Natura com a eix permanent, si la sabíem cuidar, protegir, ensenyar i explicar. I a més, teníem la cultura d'un petit país ramader i pagès, ple de verd, de muntanyes i de prats; de ramats de vaques i cavalls, de centres de lleure (golfs, balnearis d'aigües termals, de petits museus amb encant, de trens electrificats que mig el travessen i de factors promocionals com la neu i l'esquí, el senderisme i un aparent silenci enmig de la vegetació. Ara, a més tenim macro projectes que poden ajudar a revitalitzar aquest país cerdà; em refereixo als Jocs Olímpics d'Hivern Barcelona-Pirineus 2022, i en termes específics a l'Olimpiada Cultural adjunta 2018-2022. Però es veurà...

També fins ara semblava que amb tots aquest valors es podria compaginar una política turística amb hotels i segones cases de residents prou intel·ligent per no malmetre el paisatge i els nuclis dels petits pobles i del seus entorn. Una política que sabés ordenar el territori a l'entorn dels poblets, ja no dic de les viles, tot posant en pràctica un seguit de mesures per no destruir o augmentar desconsiderablement els nuclis antics i tradicionals de la Cerdanya. En una paraula: bastir una política d'urbanisme que fos respectuosa amb tot l'entorn, recolzada amb estudis d'impacte ambiental i sota una planificació que respectés els indrets característics de la pròpia naturalesa dels llocs habitats. No volem pas dir que no s'hagués considerat en el conjunt comarcal les zones adequades per la urbanització creixent que es demandava pel resorgir del turisme i la política d'obertura vers un augment de les inversions, que

gairebé sempre han estat destinades a la urbanització de zones per a fer-hi pletes i blocs de cases en pobles petits de tradició pagesa i ramadera. Però la realitat que avui dia veiem ha desnaturalitzat en bona part algunes àrees de la plana i del vessant de la Cerdanya, amb llurs grans pletes, urbanitzacions en centres d'esquí, l'ampliació urbana dels pobles amb grans edificacions en alçada, malgrat els models dels plans comarcals que expressaven aquella idea peregrina que les cases han de ser "ceretanes". I amb tot això els referents comarcals de l'agricultura i la ramaderia s'estan quedant desnaturalitzats o desapareguts, quan són un dels elements culturals del Paisatge cerdà. Joan Nogué, el director de l'Observatori del Paisatge, ho denunciava fa anys quan deia, que en comarques com la Cerdanya la urbanització difusa i l'expansió desorbitada a redós de la bombolla immobiliària "no sols han ocupat l'escàs sòl pla i d'ús agrícola del fons d'algunes valls pirinenques, sinó que han contribuït a estendre certes tipologies arquitectòniques més aviat trivials i d'un interès escàs. S'ha construït massa i sovint s'ha confós el negoci turístic amb el negoci immobiliari. No són infundats els temors dels qui veuen en la candidatura recent de Barcelona-Pirineus per als Jocs Olímpics d'Hivern 2022 un risc d'incrementar l'especulació urbanística que tant de mal ha causat fins ara a un paisatge fràgil i delicat com el dels Pirineus". Ja que es demanen estudis d'impacte per a una carretera, per què no fer-ho per a una urbanització o una pleta, que provoqui un canvi en el paisatge d'un poble determinat que fins ara sigut considerat com a elements naturals del territori?

La Cultura del Paisatge forma part del nostre país i no es pot anar deteriorant sense aturador. Ara la Generalitat de Catalunya crearà una comissió d'Urbanisme específica per al Pirineu, i es tindran en compte aquests conceptes i normes de civilització i urbanitat ? O és que fins ara amb els plans comarcals no ha estat suficient? Vistos els resultats es diria que no, que s'ha construït sense cap harmonització amb el paisatge, ni amb l'entorn, ni respectant la naturalesa del sector primari, que a la Cerdanya ja és quasi residual o museístic. Ens cal una consciència social que obligui a respectar aquesta sensibilitat en els processos d'urbanització moderns i en els canvis que es poden produir en indrets tant amaratats de natura com la Cerdanya. El Paisatge Cultural cerdà és l'essència de la nostra tradició com a cerdans i com a pirinenques.

El turisme d'urbanització per no ser un element distorsionador del territori per allà a on va, ha de respectar la cultura del paisatge com articulador de la identitat del territori. Aquesta realitat a la Cerdanya és punyent. Paisatge i turisme no s'han ignorat pas, però amb els anys ha canviat la intensitat del turisme urbanitzat, que ha augmentat desconsiderablement, i que actua sobre el paisatge cultural i el deteriora. Si les administracions del territori no actuen a favor de preservar la identitat, es deterioren ineludiblement les possibilitats permanents de descoberta del Paisatge com a element diferenciador – en aquest cas cerdà- que engloba els valors naturals, productius (agrícola-ramader), socials, i identitaris, patrimonials, que el fa un element de desenvolupament cara al turisme de qualitat i sensible a aquest valors. És per tant necessari, com jo mateix reclamava, un Centre d'Interpretació de la Cerdanya. Entrentant però, aquest Paisatge descrit així, pot ser la força d'atracció turística, l'essència que crida a visitar un territori, no tant sols com a lleure i divertiment estacional, sinó com a signe d'una essència cultural que és pròpia d'aquest país cerdà. I això incideix en l'economia local, sense malmetre'n la tradició agropecuària, ramadera, que pot proporcionar guanys econòmics sostenibles. El conjunt de tot aquest mestratge històric

és el que ha de proporcionar l'element clau per fer apropar el turisme durant tot l'any, i no pas els caps de setmana com passa ara, o en èpoques concretes de neu o de sol.

Precisament acaba d'aprovar-se el Catàleg de paisatge de l'Alt Pirineu i Aran, que examina i interpreta el paisatge de la vall cerdana en funció del temps, del clima, de la història, de l'agressivitat humana envers ell, alhora que proposa un seguit de mesures que el facin sostenible en el temps, per mantenir i equilibrar la presència d'un turisme de segones residències instal·lat de manera abusiva que arriba a batzegades, sense comprendre que són ni el Pirineu, ni la Cerdanya. Caldrà estudiar aquest Catàleg i difondre'l. Des d'aquí volem donar l'enhorabona a aquests treballs i felicitar a tots els que hi han intervingut.

Potser aquesta reflexió entra en el marc del cerdanyisme. Però segur que forma part del paisatge cultural. O simplement de l'essència cerdana. I tanmateix la Cerdanya, continua dividida, i malgrat les diferències entre una i altra, la reflexió (ja tardana del tot!) crec que també val per a les dues, doncs ja s'han posat de manifest alguns d'aquests problemes en la que rep un turisme de segones residències menys agressiu.

(*) Historiador, de la Societat Catalana d'Estudis Històrics. És autor del llibre: "Cerdanya. Quadern de notes."

A les telúries: "Foc olímpic"

Per Enric Quilez Castro

Ara que es torna a parlar d'uns hipotètics jocs olímpics d'hivern Barcelona-Pirineu, ja va essent hora que se'ns expliquin clarament dues coses:

Com afectarà això a la Cerdanya negativament (medi ambient, sobre tot).

Quin profit en traurem que no sigui cosa d'omplir els calaixos només durant dues setmanes.

Ho dic perquè les presses solen ser males companyes de qualsevol projecte i no m'agradaria que ens haguéssim de penedir de no haver-nos informat adequadament dels pros i dels contres d'aquests jocs d'hivern.

Molta gent no entén perquè no salto d'alegria davant de la perspectiva d'acollir uns jocs d'hivern a la nostra comarca. És cert que un esdeveniment d'aquesta categoria donaria molta visibilitat a la Cerdanya a nivell mundial, però també és cert que desconfio, i molt, d'una planificació d'aquest event feta des de Barcelona, tenint en compte poquet la nostra opinió.

A fi de comptes, el que es vol "glorificar" és la marca Barcelona-Catalunya, no la marca Cerdanya, ni tant sols la marca Pirineu. Algunes proves es faran aquí pel simple fet que no seria viable fer-les a la Ciutat Comtal, no perquè ara de cop i volta ens estimin moltíssim.

Només cal recordar que la darrera gran infraestructura que es va planificar des de Barcelona en relació amb la Cerdanya va ser l'intent, fallit, per sort, de robar l'aigua del Segre i transportar-la a la conca del Llobregat. Així que permeteu que, com a mínim, sigui força cautelós.

També cal dir que aquest tipus d'esdeveniments, a la llarga només beneficien el territori quan les inversions estructurals es fan de manera pactada amb aquest i intel·ligentment, com va passar amb la sub-seu olímpica de la Seu d'Urgell, model que bé fariem de tenir en compte, amb tots els ets i uts possibles.

No veig el territori cerdà per la tasca. Només veig la típica cobdícia d'uns quants que tenen negocis que viuen del turisme en omplir-se les butxaques durant uns quants dies. Però si hem de malvendre el territori i perdre encara més paisatge, més biodiversitat i més tranquil·litat per uns quants euros per afavorir unes quantes persones, em penso que fariem bé d'aturar-nos i demanar explicacions.

Bé sé que la meua opinió és minoritària, que la gent es deixa portar fàcilment per qüestions emocionals i que molts encara tenen a la retina gravat l'èxit que varen suposar els jocs olímpics de Barcelona – que per cert, en alguns aspectes encara estem pagant.

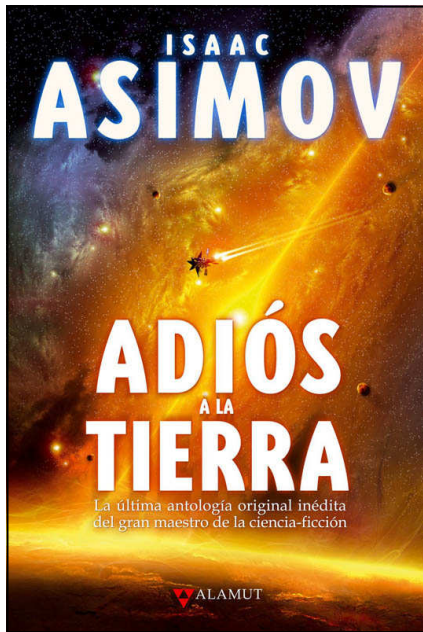
Alguns veuen això com una oportunitat per revifar l'economia, però, no ens enganyem, d'on penseu que sortiran els diners? De les arques públiques, que es troben buides i que, en cas de tenir diners millor seria que es dediquessin a educació, sanitat i benestar social, o del sector privat?

I si surten del sector privat, que us penseu que invertiran perquè sí, que ens faran cap regal? No us ho penseu pas. El més possible és que se segueixi el model del túnel del Cadí: paguem una picossada ara i després ja anirem munyint la vaca durant dècades, encara que la infraestructura estigui més que amortitzada vàries vegades.

Si aquest és el futur que voleu per la comarca, endavant, deixeu-vos enlluernar per projectes de donar-nos copets a l'esquena. Però jo seria més prudent i demanaria els detalls. Ja se sap que el dimoni està en els detalls i no fos que acabéssim tots ballant en un akelarre.

Ciència Ficció: “Adiós a la Tierra”

Per Enric Quílez Castro

Adiós a la Tierra
Isaac Asimov
Gold. The Final Science Fiction Collection (1995)
Alamut
Págs: 176
2013

Sembla sorprenent que encara hi hagi relats inèdits d'Isaac Asimov per algun racó, però certament n'hi ha, almenys en castellà. Aquesta heterogèia recopilació és bona prova d'això.

En general, no són relats dolents, tot i que alguns són molt breus, simples divertiments típics de l'autor i només trobem uns pocs d'una que certa transcendència, com és el cas del relat guanyador del premi Hugo "Oro" ("Gold").

Es difícil parlar sobre "Gold". Per començar, és un relat pràcticament pòstum. Asimov el devia escriure poc abans de morir. D'altra banda, és una narració força atípica: no s'assembla en absolut a un relat d'Asimov. És molt més serè alhora que marca una vocació de posteritat.

Altrament, tampoc és un relat excepcional, així que suposo que li van concedir l'Hugo més com a homenatge pòstum que no per ser el millor relat publicat, tot i que tampoc és un relat dolet. Com deia, és complicat parlar de "Gold".

La trama és molt simple: un escriptor de ciència ficció li demana a un productor de drames d'una nova tecnologia molt sofisticada que porti la seva novel·la als escenaris i li promet de pagar-li a canvi amb or (d'aquí el títol del relat).

Malgrat això, al relat apareixen alguns temes que val la pena remarcar. D'una banda, comença parlant del Rei Lear (King Lear) de William Shakespeare, en part suposo que per analogia a Asimov, qui se sentia vell i les acaballes. D'altra banda, Shakespeare sempre fou un dels referents favorits d'Asimov, fins al punt que va arribar a escriure una guia de les obres teatrals de Shakespeare.

A continuació, el personatge, Laborian, possiblement una referència llatina a labor (treball), ja que Asimov era un escriptor infatigable i el seu hobby i el seu treball eren la mateixa cosa. Per a ell, disfrutar era simplement escriure i era molt difícil separar-lo de la seva màquina d'escriure i, posteriorment, del seu ordinador.

L'obra de ciència ficció de la qual es parla a "Gold" és de totes totes un alter ego de "Los propios dioses", l'obra més emblemàtica de

l'autor i la que li suposà el primer Premi Hugo per una novel·la. Es tracta d'una novel·la diferent a la resta de la seva producció.

A "Gold", Asimov es queda ben a gust en boca de Laborian contra els crítics que li retreuen no saber retractar personatges o no incloure gaire sexe a les seves obres.

"Gold" és més aviat una espècie de justificació autobiogràfica en clau de relat de ciència ficció que n'aporta altra cosa. No aporta res de nou a l'univers asimovian, però és interessant per als completistes que vulguin conèixer els darrers viarans del Bon Doctor al món de les lletres.

"Cal" és un curiós relat, força més llarg d'allò habitual en Asimov, que combina l'univers dels robots i el d'Azazel. Tracta sobre un robot especial que vol ser escriptor i que està disposat a qualsevol cosa per aconseguir-ho.

"De izquierda a derecha" és un petit divertiment sense més interès, basat en palíndroms.

"Frustración" és un altre relat breu sobre l'ètica de les màquines, comparada amb l'ètica dels humans.

"Alucinación" és un relat típic del darrer Asimov sobre les intel·ligències col·lectives, amb un cert regust a la teoria Gaia, explotada en altres novel·les, com "Némesis" o "Fundación y Tierra".

"La inestabilidad" és un altre relat menor sobre les conseqüències de viatjar en el temps.

"Alexander el Dios" és una narració que ens explica les ànsies de domini d'un home i de com els mitjans poden convertir-se en un impediment per tal d'aconseguir els objectius que es persegueixen.

"En el Cañón" és un altre relat menor sobre la colonització de Mart, en format epistolar.

"Adiós a la Tierra", que dona nom a l'antologia, té lloc a l'univers de les estacions espacials i ens explica quina podria ser l'evolució d'aquest univers si deixéssim psasar prou temps. És, tanmateix, un retorn a alguns dels temes clàssics d'alguns dels seus assajos científics sobre estacions espacials.

"Himno de batalla" és un altre divertiment típic d'Asimov basat en un enginyós joc de paraules.

"Feghoot y los tribunales" és possiblement el pitjor de tots els relats de la col·lecció i crec que no mereix més comentari.

"Intolerancia a las faltas" és un divertit relat autobiogràfic sobre les experiències d'un escriptor davant del seu flamant i "intel·ligent" processador de textos. També és una resposta a algunes de les crítiques que se li van fer a Asimov, conforme si ell no era en realitat, un conjunt de diversos escriptors que signaven amb un únic nom.

"El hermanito" és un interessant relat de robots on un robot dissenyat per a comportar-se com el germà perfecte d'un nen en una parella que no pot tenir més fills s'acaba convertint en un veritable problema.

"Las naciones en el espacio" és un altre petit divertiment sobre l'ètica global i sobre la interconnexió a l'aldea global.

"La sonrisa del chipper" és un altre relat menor que tampoc mereix cap interès.

En general, la col·lecció no és dolenta, però tampoc és del millor d'Asimov. Util per a completistes, tot i que no la recomano per a aquells que vulguin apropar-se al Bon Doctor per primer cop.

Poesia: Bartomeu Rosselló-Pòrcel (1913-1938)

A Mallorca, durant la Guerra Civil

Verdegen encara aquells camps
i duren aquelles arbredes
i damunt del mateix atzur
es retallen les meves muntanyes.
Allí les pedres invoquen sempre
la pluja difícil, la pluja blava
que ve de tu, cadena clara,
serra, plaer, claror meva!
Sóc avar de la llum que em resta dins els ulls
i que em fa tremolar quan et recordo!
Ara els jardins hi són com músiques
i em torben, em fatiguen com en un tedi lent.
El cor de la tardor ja s'hi marceix,
concertat amb fumeres delicades.
I les herbes es cremen a turons
de cacera, entre somnis de setembre
i boires entintades de capvespre.

Tota la meua vida es lliga a tu,
com en la nit les flames a la fosca.

Inici de campana

Inici de campana
efímer entre els arbres
- fora porta - de tarda.
La pols dels blats apaga
un or trèmul en punxes
blanquinoses de plana.
L'àmbit vincla i perdura
comiats d'enyorances
d'avui mateix. Desvari
de vies solitàries.
Argila i calç. Finestres
de la casa tancada,
quan torno, d'horabaixa,
girant-me adesiara.

Castell de Bellver

Endevino la llum i la tonada
del cel i el bosc que novament retrobo.
Clemència de les pedres i les fulles!
El meu nom estranger torna a ésser vostre,
en un càntic recent de nova gràcia!
Viva malenconia de paraules
en l'esveltesa blanca de les ales
de cels vibrants i solituds perdudes
sobre la llunyania de les ones!
Pedres del bosc, murmuri de les fulles,
només els ulls altra vegada saben
els silencis antics entre nosaltres.
és oblidat el somni que us perdia
- confiança dispersa en lluminàries -
cendra als carrers i els lliris no florien,

la finestra a una pluja mig sotmesa.
La plana estèril lluny de mi moria.
Migdia impur afalagà la plana.
El sol desig em torna al temps ingenu
d'abans d'aquest silenci i d'aquest somni.

Ronda amb fantasmes

Les filles del silenci present i vigilant
em porten sempre a la perversa llunyania,
saben el meu espant, el meu instant d'espant,
d'isolament, malenconia i agonía.

Oh ciutat dels terrors! Entre les avingudes
estèrils - arbres lívids de la tardor! - viuré
l'hora impura de les aspres angúnies mudes,
amb la por de morir tot sol en el carrer.

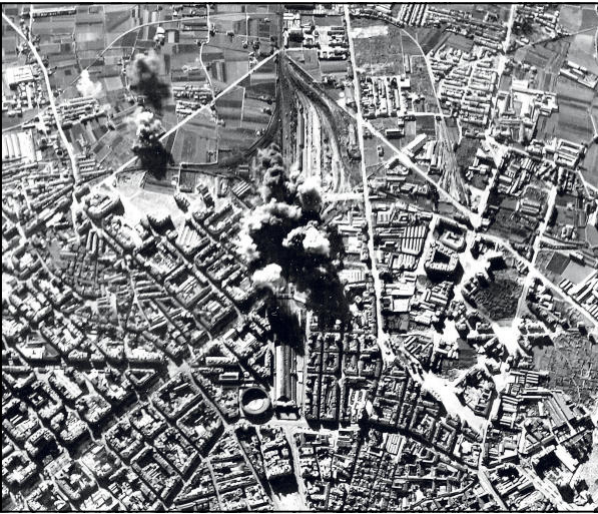
Terror entre les sales buides, quan veig el llit
amb el mort, viu entre els llençols, i serenades
a la plaça, i remor de ganivets, enfora,

més terrible per tantes coses endevinades
durant la fuga, per les fosques, allà on plora
l'esquelet mossegat pels gossos de la nit.

Setanta-cinc anys que han passat desapercebuts

Per Gerard Cunill

No només aquests 75 anys han passat desapercebuts, també els 70 i també d'altres efemèrides importants per la vila de Puigcerdà i per la comarca de Cerdanya, de les quals convindria fer memòria, honor i dignitat. Les efemèrides històriques que celebrem a Cerdanya o a Puigcerdà i d'altres poblacions de la comarca són comptades i mal fetes. Però a més d'haver-n'hi poques, i que normalment passen completament inadvertides, d'altres ni tan sols són tingudes en compte i passen encara més en l'oblit del temps. Aquest és el cas de l'efemèride que m'ha incitat a escriure aquest article i que és el 75è aniversari dels bombardejos sobre poblacions civils a Catalunya.

En general, les efemèrides que celebrem, doncs, són poques. A Puigcerdà celebrem cada any, amb una ofrena floral, la defensa de la vila enfront el setge que havien imposat els carlins a la vila de Puigcerdà, coneguda per la seva fidelitat a les idees liberals. L'ofrena es fa cada 10 d'abril sense pena ni glòria, amb la presència de les institucions municipals i de la vila i d'alguna entitat. Però la commemoració es queda només en això, en una simple ofrena. Ni xerrades, ni debats, ni tampoc cap exposició que doni més volada a l'efemèride, els dies que envolten aquesta celebració.

Sabem que va fer-se una exposició a l'arxiu sobre en Josep Cabrinetty, com també fa poc va reposar-se l'estàtua del brigadier a la plaça que li dona nom. Malgrat aquests fets que reten memòria del personatge, potser s'ha explotat únicament la figura del brigadier, però crec que podia haver-se pogut anar molt més lluny. La gent de la Vila tant sols coneix que Cabrinetty és una plaça, i aquesta va ser posada en honor al brigadier perquè aquest va trencar el setge carlí de Puigcerdà. Fins aquí tothom hi arriba imagino, però crec també que molta gent no deu ni saber això. Vull dir que la figura d'aquest personatge es coneix poc, i el que l'envolta encara és menys conegut: el conflicte entre carlins i liberals, en quina facció estava situada Puigcerdà en aquella època? Per què la van atacar els carlins? Per què el poble de Puigcerdà va oposar resistència a aquests? ... són preguntes que convindria que els vilatants sabessin, tant com moltes d'altres, i amb això vull dir que s'hauria de fer pedagogia. Es podria fer ben bé un cicle de conferències al voltant dels conflictes entre Liberals i Carlins i al voltant de la figura d'en Cabrinetty, la Cerdanya, Puigcerdà i el Pirineu en aquella època, no només políticament sinó també de la vida dels habitants del Pirineu i la Cerdanya.

Creo fermament també, que cal pedagogia a les escoles per tal que els seus estudiants coneguin la història local. A l'escola ningú no t'ensenya la història de la teva localitat o comarca, i crec que és una pena que la gent no sàpiga de la història de la seva comarca. Crec que seria molt convenient que es fes una assignatura d'història i també de geografia local. Això faria que els estudiants coneguessin millor la realitat de la seva comarca i poblacions i que tothom recordés molt bé que el 10 d'abril se celebra alguna cosa. M'agradaria poder fer una enquesta i veure quanta gent sap què se celebra el 10 d'abril i per què.

Una altra commemoració anual és la que fa l'Institut d'Estudis Ceretans al novembre, a la plaça del Sol de Puigcerdà, on es fa una ofrena als qui han caigut en conflictes en defensa de la pàtria catalana. Un altre esdeveniment que passa gairebé de puntetes a l'agenda dels cerdans, encara amb menor repercussió que l'ofrena del 10 d'abril.

Pel que fa als bombardejos, aquest 75è aniversari dels bombardejos a la vila de Puigcerdà, no hi ha hagut pràcticament cap record per aquest. Cap article en cap revista cultural (aquest que publico tindrà la sort d'haver estat tristament el primer que en parla), cap acte de record, ni xerrada o debat, etc. El més trist és que les institucions no vetllin per què aquestes dates siguin ben recordades.

Arreu del país s'han fet diverses commemoracions, sobretot a la ciutat de Barcelona, on va tenir més incidència, però també a moltes ciutats, pobles i villes del país. També el memorial democràtic ha fet una exposició que va titular-se: "Catalunya bombardejada", la qual afortunadament ha passat per la comarca i que ha fet honor a aquesta efemèride. I és que Puigcerdà també va ser bombardejada al mateix temps que moltes ciutats més del Principat, concretament dues vegades, la primera el 23 de gener de 1938 i la segona el 21 d'abril del mateix any. El bombardeig va consistir en noquejar les connexions ferroviàries amb França, la qual d'amagat subministrava material bèl·lic al bàndol republicà a través de la línia Barcelona - Tolosa.

El bombardeig va consistir, doncs, en bombardejar la via i l'estació de Puigcerdà. Els bombardejos van causar diverses víctimes i també importants desperfectes materials. Tot i que no va ser una destrucció sistemàtica de la Vila com moltes d'altres que ho van haver de patir, segurament aquest bombardeig devia causar un impacte psicològic profund en les mentalitats dels puigcerdanesos, acostumats a la tranquil·litat pirinenca.

Així doncs, si les institucions no responen a aquests actes culturals el que cal fer és posar en acció la societat civil, com moltes vegades ha fet i com molts cops ha hagut de tirar del carro. Per això penso que s'hauria de treballar més en l'àmbit de fer record i honor a aquesta efemèride de la història local que molts cops no són ni simplement recordades. Aquí a més, el record de la guerra civil especialment, és un tema que s'ha de tractar amb molt de tacte, perquè encara avui pot ferir sensibilitats. Però com tot, un dia ha de sortir a l'aire, trencar el tabú, trencar les barreres i obrir-se a parlar-ho, debatre-ho, d'una manera respectuosa i constructiva i amb l'ànim d'aprendre quelcom i no utilitzar-ho com una arma per a enemistats o disputes polítiques. És un debat necessari que s'ha de fer amb tota la responsabilitat i tacte possibles i que se'n pugui parlar amb llibertat i democràcia.

L'estiueig

Per Miquel Llimona

Per a la gent de la meua generació, l'estiueig ha estat el gran retrobament anual amb la natura. Els caps de setmana eren pràcticament inexistents, vull dir, que no era imaginable passar-los fora de Barcelona i les vacances de Nadal i Setmana Santa transcorrien la major part de les vegades a la ciutat. En canvi, l'estiu era com una porta immensa que s'obria a un món infinit, desordenat, lliure i lluminós. Un món a l'aire lliure en què els espais semblaven no acabar mai i estar fets per descobrir-los i recórrer-los lliurement.

Pels volts de Sant Joan, amb l'arribada de la calor i del bon temps, s'iniciaven els preparatius pel viatge que ens havia de dur lluny de la ciutat.

Solia ser un viatge en cotxe, per carreteres estretes i plenes de corbes, amb successives parades per alleujar el mareig o per respirar l'aire pur i alleugerir la calor de migdia. Era, quasi sense excepció i malgrat les marejades, un dia meravellós: el món, la natura a finals del mes de juny, assoleix un punt de frescor i de puresa magnífic. Perduren encara els efectes de les pluges i els camps són d'un color verd tènue i alhora molt intens; si de cas, més a la vora de Barcelona, un pèl torrat o daurat, com l'efecte del sol en la pell dels nois i les noies. El fullam nou dels arbres es desplega ple de llum i transparència a les vores de la carretera i en els marges dels camins, les flors senzilles de colors primaris formen un mosaic que recull tots els tons de l'alegria.

El viatge al lloc de l'estiueig solia acabar a mitja tarda, amb una fatiga desbordada d'il·lusió amb l'arribada al poble on passariem els propers mesos i la posta a punt de la casa on havíem d'estiuejar- pròpia o llogada. Airejar, netejar, espolsar l'aire estancat de l'hivern que encara surava en les habitacions, que tants mesos feia que ningú no havia obert.

Tocava després endreçar tot el que dúiem de Barcelona. Roba per nosaltres i per la casa i fins i tot coberts i estris de cuina, ja que llavors la gent no solia tenir dos paraments de la llar distints: un a Barcelona i l'altre a la casa de fora, sinó que es traslladava un únic parament amunt i avall. Arreglada la casa, s'improvisava el primer sopar de l'estiu que irremediablement tenia un sabor diferent a tot el que havíem tastat fins llavors. Les mares deien que era l'aigua que es feia servir per cuinar, que no duia clor com la de Barcelona. El fet és que aquell primer sopar tenia gust d'estiu, que és una mena de sabor a plantes, a frescor i a herba recent tallada. Havent sopat, sortíem una estona al jardí o al carrer; la llum blavosa s'allargava, com si el dia tingués mandra de marxar i algunes estrelles parpellejaven en un cel encara tènueament il·luminat. L'ombra dels arbres llunyans produïa formes estranyes inundant el nostre cor infantil d'inquietud. La nit s'omplia de remors i tots, satisfets, feliços i cansats, ens deixaven portar per algun somni. Aquella primera nit, no hi havia presa per anar a dormir; es podia somniar despert.

Si de cas ens quedava un regust de tristesa per tots aquells amics d'escola, cosins i coneguts que s'havien quedat a Barcelona, sense altres vacances que anar algun dia a la platja o a la muntanya del Tibidabo. Sempre eren els mateixos. La injustícia separa uns homes dels altres. Aquell pensament enterbolia la primera nit de vacances, com els núvols enteranyen la llum d'un matí d'estiu.

A partir del dia següent i en molts casos, fins que les primeres pluges de setembre empenyessin l'estiu avall, començava un temps inoblidable, ple de tantes coses que, sense representar

res de cabdal cap d'elles, conformaven per nosaltres, nens de ciutat, un univers ple de coses noves, d'aventures i de felicitat.

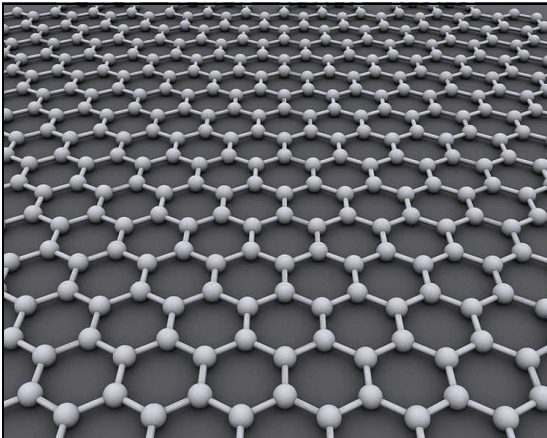
Cada època té les seves peculiaritats, però tal vegada el més meravellós d'aquells estius era que no necessitàvem gaires coses; en tenien prou amb el món lluminós i renovat que se'n obria cada dia. Érem nens de ciutat, però amb els dies anàvem aprenent tot un seguit de coses que restarien per sempre en la nostra imaginació, com secrets fabulosos descoberts per nosaltres mateixos. L'estiu transcorria en algun llogaret de mar o bé en un poble de muntanya, sense diferències massa apreciables. A la platja hi havia el mar, ple d'una riquesa fabulosa i al que ens abocàvem amb unes ulleres d'anar a sota l'aigua i que ens permetien sondejar els secrets de les roques, de les algues que dansaven amb la corrent, els peixos de colors, que es confonien amb les tonalitats de la sorra o de la pedra. Els pops, les escòrpores vermelles, els eriçons de mar i el sol que en sortir de l'aigua ens acollia i entebionava el nostre cos aterrit de fred. Amb el pas de l'estiu el cos s'anava fent a la natura. La pell es tornava bruna, obscura com una ombra, el cabell s'enrossia i els peus es protegien amb unes durícies que ens permetien caminar per la sorra cremada i per les roques. Ens enfortíem i cada cop érem capaços de nedar un xic més lluny de la platja, de manera que en tornar a la ciutat érem uns altres. En les inacabables vesprades d'estiu anàvem a pescar o a les cales solitàries caminant. Podíem recordar amb els ulls clucs el crepitat de les cigarres a l'hora de la calor i el cant del gripau a la nit.

A la muntanya tot era distint perquè el dia solia dividir-se en dues parts, com una fruita oberta. El matí ple de llum i de sol, amagat entre les ombres dels arbres que seguien el decurs del riu en el que nedàvem o ens refrescàvem, i la tarda que s'anava covant amb el creixement de les nuvolades i que acabava sempre amb alguna tamborinada, convertida en pluja furiat que poc a poc s'anava encalmant fins a convertir-se en un murmur tranquil i suau que refrescava i perfumava l'aire de la nit. La muntanya tenia aquest caràcter sobtat i una mica perillós que la feia tan desitjable i especial als nostres ulls.

És una idea senzilla i idíl·lica dels nostres estiueigs. Potser d'un idealisme que fa riure. La gent que vivia tot l'any als llocs d'estiueig es burlava de nosaltres i de la nostra fascinació per les coses que per a ells eren tan òbvies i comunes que havien deixat de tenir encant. Es va crear la fauna del pobre barceloní que s'embadalia davant una vaca o un vedell mamant. El pixapins, el fanga, que deien a l'Empordà. Una burla simple, sense gaire malícia. No recordo que em molestés perquè contenia certa veritat. Durant aquells estiueigs els nens de ciutat vivíem meravellats aquell temps de l'any de llibertat i de llum i gaudíem de la quota de naturalesa i de llibertat a què tot home té dret. En aquells esplèndids, inoblidables estius...

La importància d'invertir en ciència

Per Albert Grau

Tots haurem sentit o fins i tot haurem participat en el famós debat de si cal o no cal retallar en ciència. La tendència ciutadana, actualment, es mou cada cop més en una direcció ben marcada: segons les enquestes, cada cop hi ha més gent que creu que s'hauria d'incrementar la inversió en I+D (Investigació i Desenvolupament).

Espanya, concretament, es troba en la posició 17a dels països que més inverteixen en aquest sector. A primera vista podria semblar que no està malament, però si mirem les dades més acuradament s'observa un fenomen curiós. Espanya es troba molt més avall si comparem el percentatge de producte interior brut que hi destina. La situació no seria alarmant si s'observés una actitud positiva del poder en aquest sentit, però les retallades cauen l'una rere l'altra, relegant la investigació del país cada cop més a la cua. Per sort gran part de la comunitat científica està molt ben qualificada i podem seguir veient avanços importants des de centres estatals, però fins quan aquesta situació serà sostenible? La fuga de cervells és una realitat cada cop més crua i contínuament apareixen casos de ments brillants a les que deneguen beques. Personalment considero aquesta actitud del poder intolerable, però no soc l'únic.

La Fundació Espanyola per la Ciència i la Tecnologia posava de manifest la voluntat popular d'augmentar o mantenir la inversió en investigació a través d'una compilació d'enquestes i dades anomenada "*Invertir en ciencia y tecnología en tiempos de austeridad económica: ¿qué opinan los ciudadanos?*". En aquest document es presenten dades tan reveladores com que només el 10% dels ciutadans es trobaria a favor de disminuir la inversió en I+D en un context de retallades. Un 25% mantindria la inversió i un 50% l'augmentaria. La resta de gent Ns/Nc. La voluntat del gruix de la societat xoca frontalment amb la realitat: els últims quatre anys s'han retallat els pressupostos en I+D un 45%. A més a més, la situació s'agreuja quan institucions com el CSIC ([Consejo Superior de Investigaciones Científicas](#)) han perdut més de mil investigadors en un sol any i gairebé 2.400 desde 2012 (2.000 dels quals eren investigadors joves).

Les grans preguntes, però, són: com potencia l'economia d'un país que aquest inverteixi en I+D? No hauríem d'invertir només en tecnologies útils i no en exploració espacial o en superacceleradors de partícules?

La resposta a la primera qüestió s'aprecia amb claredat meridiana. Tot avanç tecnològic porta darrere seu patents, inversió d'empreses privades i sobretot confiança dels futurs inversors. Fixem-nos en Alemanya, altrament. El seu interès en la inver-

sió en I+D l'ha portat al capdamunt de les inversions privades a Europa. La qualitat del seu ensenyament i la facilitat d'incorporar professionals tant propis com estrangers fa que totes les empreses que volen avançar ràpidament mirin cap allà i no dubtin en instal·lar-hi centres i fàbriques. I és clar, tot això genera beneficis nets i llocs de treball. No en va gran part del personal "fugat" acaba en terres alemanyes buscant fortuna, conscients que es troben en un dels punts on més es valora la formació científica i tècnica i on més s'aposta per aquest camí.

Un exemple de com la inversió en tecnologies prometedores porta beneficis a tots els nivells és el cas del grafè, que va donar el premi Nobel de física l'any 2010 als investigadors que van trobar-ne l'estructura. El grafè no és més que una conformació que poden presentar els àtoms de carboni i que trobem fins i tot en la mina dels llapis. Ara bé, com una configuració atòmica porta beneficis econòmics a la societat? El grafè ha revelat tenir innumerables aplicacions tècniques que prometen (tot i que mai s'ha de caure en l'entusiasme excessiu) revolucionar diversos àmbits de la vida de tothom. Invocant només algunes aplicacions d'aquest material trobem: passar d'aigua salada a aigua dolça de forma ràpida i barata, poder carregar aparells elèctrics en qüestió de segons, construir plaques solars molt més eficients que les actuals, pantalles tàctils de plàstic o detectors de radiació més sensibles. És fàcil veure que les aplicacions semblen universals, i no s'hi hauria arribat sense la inversió en investigació de nous materials. Això ens porta a la segona pregunta, la inversió en nous materials implica gairebé directament l'aparició de millores tecnològiques aplicables al dia a dia, però per què destinem milions d'euros i de dòlars en investigar l'espai o en fer impactar partícules en acceleradors gegantins?

Un exemple clar i que s'ha utilitzat en innumerables campanyes electorals als Estats Units és la NASA (National Aeronautics and Space Administration). S'hi inverteixen milers de milions de dòlars cada any, la gran majoria destinats a l'exploració espacial o a missions espacials. Tenen utilitat real aquests diners, o es perden en fotografies espectaculars i en posar gent en òrbita?

Com abans, uns quans exemples treuen unes quantes ombres a l'assumpte: els detectors de fum, els TAC que s'utilitzen en medicina, els microxips, les màquines de diàlisi o els aparells inalàmbrics, el velcro i el paper de plata. Tots aquests invents, i molts més, han estat dispositius que la NASA s'ha vist forçada a idear i que posteriorment tota la societat n'ha obtingut els beneficis. Quina conclusió en podem treure, d'aquest fet? La recerca fonamental i la recerca en general plantegen reptes cada cop més importants i que demanden un nivell tecnològic creixent. Cada pas endavant en qualsevol camp es tradueix, molt freqüentment, en noves aplicacions inesperades. I com si la pròpia recerca de coneixement no fos ja suficient com per justificar un cert pressupost, les millores de la qualitat de vida que la investigació acaba sintetitzant, reforcen els motius pels quals invertir-hi.

Jo la conclusió la tinc clara, i crec que poques persones queden que no ho vegin com jo. Si la gran majoria de la població insisteix en augmentar els pressupostos en I+D i els beneficis són nets i clars, la pressió sobre els governants per forçar-los a anar en aquesta direcció ha de ser constant. I no només això, sinó que la mateixa idea que aquí s'exposa necessita de difusió i dispersió, com tot principi moral o social. Una expansió ideològica que es presenta fàcil davant una societat favorable al canvi de tendència.

Francesc Piguillem, l'epidèmia de tercianes a Puigcerdà del 1796 i la Guerra Gran

Per Erola Simon Lleixà

Les primeres investigacions de Francesc Piguillem

El metge puigcerdanès Francesc Piguillem i Verdacer, és conegut per ser l'introduïdor de la vacuna antivaricèlica a Espanya. El dia 3 de desembre de l'any 1800 Piguillem inocula la vacuna per primera vegada a dos infants de la Vila la mare dels quals s'avé a l'experiment¹.

Piguillem neix a Puigcerdà l'any 1771, és fill del metge Pere Màrtir Piguillem que mor en una epidèmia l'any 1796. Francesc estudia a la Universitat de Cervera i esdevé doctor el 1790 amb tant sols 19 anys. Acabada la carrera, retorna a casa per exercir de metge al costat del seu pare. En aquesta primera etapa en què el jove Piguillem exerceix a la seva població, i abans de dedicar-se a la investigació de la vacuna contra la verola, redacta diferents treballs sobre les malalties que li eren pròximes els quals són premiats per la Real Acadèmia Médico-Práctica de Barcelona. Un és el treball dedicat a la malaltia popularment coneguda pel nom de "barretes" que correspon al tètanus neonatal². L'altre és una memòria sobre l'epidèmia de febres tercianes esdevinguda a Puigcerdà entre maig i setembre de 1796.

L'epidèmia de tercianes de l'estiu de 1796, les seves causes i la conjuntura històrica són, en concret, el tema d'aquest article.

Les febres tercianes o febres palúdiques, són una malaltia molt estesa en època moderna. Es tracta d'una infecció causada pel paràsit *Plasmodium vivax* que provoca episodis de febre cada dos dies. Les tercianes proliferen en zones d'aigua estancada o pútrida, acumulacions de deixalles i amuntegament de persones en condicions d'insalubritat. En època moderna són pròpies de zones de ribera de clima sec i calorós³.

Una carta escrita pel jove metge Francesc Piguillem i adreçada a l'alcalde de la Vila, localitzada dins la sèrie Epidèmies i Contagis del fons de l'Ajuntament de Puigcerdà, ens posa sobre la pista de l'epidèmia de tercianes.

Muy Iltre Señor,

Francisco Piguillem Doctor en Medicina del Gremio y Claustro de la Universidad de Cervera, Socio de la Real Academia de Medicina Practica de Barcelona, y Medico en la presenta Villa, con la mayor atencion expone á V.S que,

El haber reynado unicamente en esta Villa, en el verano pasado, una epidemia de tercianas contagiosa, mientras que los demas Pueblos de la Comarca sean exentos de ella, y disfrutaban de la mas cabal salud; probó claramente que sus causas eran meramente locales, y que habian por fuerza de existir ó dentro de nuestros muros, ó alrededor de ellos.

Los vapores venenosos que se levantaban del estanque, cuyo lodo podrido estaba expuesto al contacto del aire, por la falta de agua, la mucha basura é inmundicia, que de resultas de la ultima guerra quedó dentro y fuera de la Villa, la escasez del agua necesaria al riego de los huertos y prados vecinos, el indecente é infeliz estado de nuestros templos, llenos de polvo y de tierra, amasada con los residuos corrompidos de los cadáveres, y la poca limpieza de las calles regadas de sangre de tanto ganado como se consume, infectaron en grado muy considerable nuestra atmosfera, de otra parte muy saludable, y empezaron una epidemia, que afligió á los habitantes y amedrentó á los forasteros.

Y como muchas de las referidas causas subsisten todavia en el mismo punto que en el año pasado, y de otra parte se vaya acercando el tiempo mas favorable para actuarlas, he creido ser de mi obligacion exponerlas á la concideracion de V.S. para que se sirva tomar las medidas mas serias y eficaces, á fin de impedir la repeticion de dicha epidemia que por muy justos y solidos motivos estoy sospechando.

Siendo la salud del Pueblo la suprema ley de todo gobierno político, no dudo que contribuirá V.S. con vigor en destruir las susodichas causas y procurar de este modo el mayor de todos los bienes, que es la salud publica, á la que todos tanto interesamos.

Puigcerda, a 22 de Marzo de 1797

Francisco Piguillem⁴

Diverses coses ens criden l'atenció d'aquest text tant expressiu i contundent adreçat a l'alcalde de de Puigcerdà. D'entrada interpretem que Piguillem adverteix a l'autoritat que si les condicions d'higiene que regnen a la població no canvien, amb l'arribada del bon temps es repetirà l'epidèmia de tercianes que es va viure l'any anterior. La descripció, encara que breu, reflecteix les condicions d'insalubritat i abandó de la població, causants directes de l'epidèmia. Veiem que l'estany està fora d'ús, no hi ha aigua per regar i la mica que en queda està podrida i feta malbé. Parla també de l'estat dels temples, plens de pols i terra "amasada con los residuos correompidos de los cadáveres". Hem de recordar que era habitual l'enterrament de persones dins les esglésies, costum que es va prohibir modernament per considerar-se, antihigiènic.

Consultades les actes municipals per seguir l'evolució del tema, ens assabentem que a finals de març de 1797 es fa referència a aquesta carta enviada pel doctor Piguillem. A l'abril es planteja desaiugar l'estany i netejar-lo sense demora ateses les fundades queixes del Doctor. L'Ajuntament resol sol·licitar

¹ Francesc Piguillem escriu a "la señora" fins a 6 cartes com a mostra d'afecte per la confiança rebuda en les quals relata tot el periple de la vacunació. Desconeixem el nom d'aquesta persona a la qual Piguillem sempre s'hi refereix com a "la señora" amb la voluntat de preservar la seva identitat. Les cartes seran editades l'any 1801 amb el títol " La vacuna en España ó cartas familiares sobre esta nueva inoculación. Escritas a la señora ** por el Dr. Francisco Piguillem". Barcelona: Por Sierra y Oliver Martí, Plaza de San Jaime. L'any 2000 es fa a Puigcerdà una edició facsimil amb motiu del segon cenari de la primera vacunació. Aquesta publicació inclou un estudi preliminar sobre Francesc Piguillem a càrrec de Josep Danon.

² El tètanus neonatal, avui desaparegut, era el responsable de la mort de molts nadons. Infecció caracteritzada per l'aparició els primers dies de vida de rigidesa espasmòdica de la mandíbula inferior, oclusió de la bosca, convulsions generalitzades i la mort a les poques hores. La memòria redactada per Piguillem sobre aquesta malaltia es pot llegir dins les "Memorias de la Real Acadèmia Médico-Práctica de la Ciudad de Barcelona. Tomo Primero. Madrid: Imprenta Real, 1798. p. 483-518.

ajuda al Corregidor que hauria d'ordenar als pobles de la rodalia 10 carros per a la neteja de l'estany. L'acta de la sessió diu textualment que aquesta ordre seria conforme a l'antic costum que consta als registres de l'Ajuntament de la Vila segons el qual els pobles estan obligats a col·laborar a les tasques de manteniment empreses per Puigcerdà.

En les actes següents veiem com els pobles es neguen a prestar el seu treball per a la neteja de l'estany al·legant que això va en perjudici de les seves tasques agrícoles. Com que el Corregidor no els hi obliga, Puigcerdà decideix demanar al Capità General del Principat que, ateses les circumstàncies, ordeni la neteja amb l'auxili dels carros necessaris tant veïns de la vila com dels altres pobles. No tenim la certesa de que la neteja s'acabi produïnt perquè les actes no ens en diuen res més.

El jove doctor va redactar una memòria de la seva experiència en la lluita contra l'epidèmia de tercianes que va ser premiada amb un accèssit per la Reial Acadèmia de Medicina Médico-Práctica de la Ciutat de Barcelona. Malhauradament no hem pogut localitzar aquest text que ens explicaria amb detall què va succeir i quin abast va tenir l'epidèmia.

La Guerra Gran

La carta d'en Piguillem atribueix aquest estat de putrefacció general a "*la mucha basura é inmundicia, que de resultas de la ultima guerra quedó dentro y fuera de la Villa*"³ es refereix a la Guerra Gran (1793-1795).

L'anomenada Guerra Gran enfrontà a la monarquia espanyola de Carles IV amb la Convenció Nacional. Des de 1789, França estava immersa en un procés revolucionari que havia capgirat del tot l'antic ordre polític monàrquic i absolutista. Els espanyols veïen amb gran temor el possible contagi de les idees revolucionàries i, en coalició amb d'altres països europeus, faran la guerra a França des del 1793 fins a la Pau de Basilea, el 22 de juliol de 1795. Es tracta d'un conflicte internacional entre els partidaris de la renovació política i els del manteniment de l'absolutisme.

La Guerra Gran es va caracteritzar per ser una guerra d'ocupació de les terres de frontera, generalment es va tractar d'episodis d'ocupació francesa en territoris espanyols. En aquests territoris, dins els quals s'hi compta Puigcerdà, el conflicte causa un gran impacte econòmic sobrepasant els nivells tolerables d'economia d'Antic Règim. En aquest sentit, s'afegeix a una conjuntura dramàtica de crisi econòmica, la fiscalitat extraordinària de guerra.

Pel que fa a Puigcerdà, sabem que el general francès Dagobert entra a la Vila el 29 d'agost de 1793 després que els espanyols perdin una batalla al coll de la Perxa. S'estaran a Cerdanya 23 mesos fins al juliol de 1795 en què se signa finalment la pau.

La documentació que conservem d'aquest període d'ocupació és ben escassa però després de la guerra les autoritats espa-

nyoles s'ocuparan de fer inventaris exhaustius de les pèrdues i destruccions sofertes per cada poble amb indicació dels danys a esglésies, cases, ramats i conreus.

D'altra banda, les actes del ple de l'Ajuntament de la Vila ens informen de l'estat de devastació en què queda la població un cop els francesos abandonen Puigcerdà. Els regidors interins que reprenen el comandament redacten una extensa acta el dia 8 d'agost de 1795 on enumeren les tasques més urgents de reconstrucció i acondicionament de la població: ordenen reconduir les aigües que corren per sobre dels camins i carrers; cal recuperar el control dels documents de l'Arxiu de l'Ajuntament i encarregar a algú que localitzi la documentació desapareguda i es posin claus a tots els armaris; cal escollir batlle per tal que vetlli per la conservació del bosc de Saltèguet; cal evitar que les tropes saquegin els horts de la gent i arrenquin i cremin fustes de les cases per cuinar-se el ranxo; cal restablir l'Hospital de Pobres que ha quedat abandonat i encomanar a una comissió que restableixi el cobrament de les rendes que l'Hospital té en subsidi dels malalts; cal encarregar a algú que cuidi el prat de Pallerols i reculli l'herba que pugui quedar després de la devastació i ús que n'han fet els combois francesos; cal reparar la sèquia; cal nomenar "obrer", és a dir, un funcionari municipal encarregat de visurar les obres públiques i dirigir les reparacions; no es podrà oferir allotjament als oficials i a les tropes (espanyoles) per ignorar-se l'estat de les cases i el nombre de veïns que hi queden; cal resituar el magatzem de pólvora instal·lat dins l'església de Santa Maria "*que és el centro de la Villa y que por ser profunda sería fácil introducirse fuego en ella y volar toda la Villa, o la mayor parte...*"; cal un nou espai pel cementiri perquè "*a los muchos muertos enterrados de poco tiempo en el cementerio y que van muriendo en seguida, no será posible haber lugar para tantos, y sera regular que al hacer los hoyos nuevos salgan aún a pedazos y a medio corromper los que hay, lo que podría producir una infección en el ayre y grave daño a la pública salud, por lo que sería bueno dar providencia para hacer otro sementerio nuevo...*".

Aquestes mesures de reconstrucció ens revelen de manera clara i viva l'estat de devastació en què va quedar Puigcerdà després de 23 mesos d'ocupació.

Un any després d'aquest relat les coses no haurien canviat encara gaire. La destrucció de les infraestructures més bàsiques, les despulles de la guerra, la brutícia i la misèria en què va quedar sumergida la població van propiciar l'aparició de les febres tercianes l'estiu de 1796.

Tornant a l'inici d'aquest text, cal pensar que el jove doctor Piguillem va viure amb intensitat aquesta dècada a Puigcerdà en la qual va consolidar la seva formació com a metge, va estudiar les malalties que més afligien la seva societat i va poder lluitar per la salut dels seus veïns. Com diu en la seva carta a l'alcalde "*...y procurar de este modo el mayor de todos los bienes, que es la salud publica, á la que todos tanto interesamos.*"

3 Vegeu "ALBEROLA ROMÀ, A. "Una enfermedad de carácter endémico en Alicante del XVIII: las fiebres tercianas". Revista d'Història Moderna, núm. 5 (1985) pp. 127-140.

4 ACCE. Fons de l'Ajuntament de Puigcerdà, Epidèmies i Contagis, CU 3629.

5 "*El accessit se dio á otras dos Memorias de igual mérito, que llevaban la una el epígrafe: Utinam febres dignoscamus à febribus c.: su autor el Doctor D. Francisco Piguillem, Médico de Puigcerdà, Corresponsal de la Academia*". Memorias de la Real Academia Médico-Práctica de la Ciudad de Barcelona. Tomo Primero. Madrid: Imprenta Real, 1798. p. XVI.

6 ROURA AULINAS, Lluís. "Guerra, frontera i absolutisme (Guerra Gran, Guerra del Francès i -de reüll- Guerra de Successió)." *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* [en línia], 2010., Núm. 51, p. 89-108. <http://www.raco.cat/index.php/AnnalsGironins/article/view/225996/332213> [Consulta: 15-05-13].

7 En un dels informes elaborat després de la guerra per avaluar els danys causats per l'ocupació i presentats al Corregidor, els frares dominics expliquen com van haver de fugir i abandonar el convent de Puigcerdà després de la derrota al coll de la Perxa i de l'entrada dels francesos a la població. També sabem pel mateix document que els invasors utilitzaran el claustre i les dependències del convent com a quarter de la cavalleria. ACCE. Fons Corregiment de Puigcerdà. CU 72.

8 Aquesta mesura es refereix a les tropes espanyoles que en fugir les franceses han arribat a Puigcerdà.

9 ACCE. Fons de l'Ajuntament de Puigcerdà. Registres de Consells, CU 85 p.2.

Ulls de gel, una nova entrega de tòpics sobre Cerdanya

Per Guillem Lluch i Torres

El passat Sant Jordi em van regalar, a petició meua, el llibre “Ulls de gel”, de Carolina Solé. N’havia sentit a parlar força i fins i tot havia assistit a una de les presentacions que es van fer a Cerdanya, on vaig poder entrevistar a l’autora. Reconec que les expectatives que tenia eren altes. Que editorials com Planeta o Columna es decidissin a publicar un volum de prop de 700 pàgines era, al meu entendre, un senyal que el llibre no podia ser un nyap. A més, la temàtica, un *thriller* policíac amb Cerdanya com a escenari, em venia força de gust.

A mesura que anava avançant pàgines, però, aquestes ganes de llegir s’anaven esvaint. Un conegut em va comentar que a ell el llibre li estava anant molt bé. Molt bé per dormir, ja que cada nit, quan es posava al llit, llegia un parell de pàgines i quedava ben fregit víctima del tedi. Reconec que a mi no m’ha passat el mateix. L’autora manté una trama que més o menys m’ha enganxat i m’ha mantingut en tensió. Tot i això, a nivell creatiu, la caracterització dels personatges és fluixa, molts no estan ben travats i altres són poc creïbles. Malgrat aquesta crítica i tenint en compte que “Ulls de gel” és la primera obra que escriu Solé, reconec que té mèrit aconseguir escriure un *thriller* policíac de prop de 700 pàgines tot mantenint un nivell de qualitat i de capacitat d’enganxar al lector força acceptable.

La llàstima de tot plegat és que un llibre que havia aixecat força expectació a la comarca, precisament pel fet que Cerdanya n’és la protagonista, s’hagi acabat convertint en un nou catàleg de tòpics sobre les zones de muntanya. Un exemple és la caracterització dels homes i dones de Cerdanya com a orcs i solitaris a qui només els interessin les seves terres i són capaces de tot per mantenir-les o ampliar-les, uns cerdans “governats” per un òrgan comarcal anomenat “Consell Regulador de la Cerdanya”, que seria molt creïble si la novel·la transcorregués a l’Edat Mitjana, però no pas al segle XXI. Tot plegat, en contraposició amb la gent de ciutat, que ha de pujar a posar pau a “la vall” (“la vall” és el terme amb el qual figura que els cerdans ens referim a Cerdanya, i que al llibre emprèn uns 800 cops pràcticament tots els personatges. Algú utilitza de forma habitual el terme “la vall” per referir-se a Cerdanya?).

Altres aspectes que grinyolen del llibre potser no els podríem qualificar de tòpics sinó de desconeixement de l’autora en vers la realitat de la comarca. En un llibre que vol ser realista i descriure la comarca de forma creïble, sobta que ens expliqui que un mes de novembre a mitja tarda, a Cerdanya els termòmetres marquin 11 graus negatius; o que durant un mes seguit hi plougui pràcticament a totes hores, quan Cerdanya és de les zones del sud d’Europa amb més hores de sol. També sobta el grau de coneixement que té la gent d’un poble d’una punta de la comarca de la gent que viu a l’altra punta de “la vall”. Així doncs, al llibre és molt habitual que la gent de Puigcerdà cone-

gui la vida i miracles dels habitants de Santa Eugènia o de Pi. Malauradament, i sense voler faltar ni generalitzar, no cal conèixer massa Cerdanya per saber que a la realitat molta gent de Puigcerdà no sabria ni ubicar Santa Eugènia o Pi en un mapa comarcal.

També hi trobem errors menors, però que ens porten a pensar que l’autora hagués pogut tenir més compte a l’hora de triar i descriure les localitzacions d’algunes de les seves escenes. Explicar-nos que un dels personatges s’atura en un semàfor al mig de Puigcerdà de camí cap a casa (quan, que jo sàpiga a Puigcerdà només n’hi ha un, de semàfor, i és el que regula el pas pel pont de Sant Martí); o que un altre dels personatges aparca “a la zona blava de la plaça que hi ha davant dels jutjats de Puigcerdà”, són mostres de desconeixement, petites i potser agafades amb pinces, però que per mi són significatives.

En definitiva, penso que “Ulls de gel” és una novel·la ideal per a aquells segons residents que puguen a Cerdanya els caps de setmana perquè “és molt maca i desconnectes un munt”, aquells habituals del *Carrefour* el divendres a la tarda, de l’esquiada a Masella el dissabte al matí, dels dinars a l’Ermitatge de Quadres diumenge al migdia o de les copes al Badiu dissabte a la nit. Per als cerdans, penso, és una nova entrega de tòpics sobre la comarca.

La “marca Cerdanya”, l’hora de reinventar-se?

Per Oliver Vergés

Darrerament, i sobretot arran del cas dels catalans, s’ha parlat molt de la «marca España». Sembla ser que el debat sobiranista malmet greument una marca de reconeguda qualitat com l’espanyola, cosa que no beneficia gens un país que intenta recuperar la credibilitat perduda davant dels seus socis europeus. Deixant de banda aquest debat que aquí no ens incumbeix, és ben cert que la majoria de territoris del món, en especial aquells que són un destí turístic, tenen una marca associada. Cerdanya, que és el cas que ens ocupa, s’associa turística-ment a la neu, a l’esnobisme, a les compres pels carrers de Puigcerdà, a la natura bucòlica, etcètera. També podem parlar de la Cerdanya com un destí per gaudir de la muntanya a través del senderisme o de les excursions als cims que coronen la vall. Segurament em deixo algunes idees relacionades amb la «marca Cerdanya», però de totes les que he dit i de les que m’he pogut deixar podeu estar ben segurs que no n’hi ha cap d’associada a la cultura.

Cerdanya no és, ni molt menys, un destí d’allò que s’anomena «turisme cultural», malgrat que, al meu entendre, té grans potencialitats per poder-s’hi convertir. L’aposta per la cultura repercuteix clarament sobre el PIB d’un territori, d’això no en tingueu cap dubte. L’exemple més clar a Catalunya és la vall de Boí. Apart de la neu, la marca Boí s’associa al romànic i al turisme cultural i són molts els visitants que al llarg de l’any – estiu o hivern –, s’acosten a la vall per gaudir de les esglésies mil·lenàries. Suposo que ningú no pot posar en dubte les repercussions més que positives que té pel territori aquesta aposta cultural. Cerdanya, per contra, ha quedat estancada en l’antic model de turisme de neu, estacional, que fa guanyar l’oro i el moro a hotelers, restauradors, gent dedicada al món de l’esquí i etcètera durant l’hivern, i que durant la resta de l’any van passant amb alguns pics de feina en ponts i al mes d’agost. Cada dia és més evident, però, que aquest és un model caduc i més ara que estem en època de crisi. És cert que potser aquest hivern de tanta neu hem salvat els mobles i potser algú n’ha pogut comprar de nous, però si la temporada vinent no cau ni un floc us ben asseguro que molts posaran el cartell de «tancat per vacances definitives».

L’església de Sant Policarp de Cortàs (s. XII), un exemple de romànic ceretà. Foto: Oliver Vergés

Crec, i no sóc l’únic, que Cerdanya ha de reinventar-se, encara que continuï essent un destí turístic, i l’aposta cultural és, al meu entendre, el millor remei. El romànic de la nostra comarca no té res a envejar a d’altres exemples de romànic pirinenc. La Cerdanya està plena d’esglésies de bella construcció que esperen ser posades en marxa com a recurs turístic. Els passos que fins ara s’han fet són més aviat tirant a mediocres, com per exemple els plafons aquells que hi ha a les portes de les nostres esglésies –alguns fets malbé– que expliquen quatre coses de l’edifici en qüestió. I això quan el visitant pot arribar a llegir-los entre l’herbessar que a l’estiu s’acumula per deixadesa el voltant de les esglésies.

I els recursos no es limiten al romànic. El problema és que el que tenim encara no ha estat posat en valor o no se’n fa una gestió prou eficient. A la comarca, per exemple, tenim molts búnquers de la Línia P de defensa que féu construir Franco cap als anys 40. Cerdanya podria ser un destí turístic de «memòria» com per exemple ho són els espais de la batalla de l’Ebre, però el Parc dels Búnquers de Martinet i Montellà (PBM), que hauria d’esdevenir un símbol comarcal i un element identificatiu de la «marca Cerdanya», no deixa de ser un recurs marginal per culpa d’una pèssima gestió municipal. Si el Parc rebés els dos-cents visitants diaris que està preparat per rebre en moments de màxima afluència, sens dubte seria un recurs turístic comarcal i municipal de primer ordre. D’altres projectes encara estan, malauradament, al paper; com l’adaptació dels jaciments del Castellot de Bolvir i del castell de Llivia. I què dir de la flora i la fauna? Cerdanya té tres dels principals accessos a la serra del Cadí – Moixeró: la vall de l’Inglà, Prat d’Aguiló i Estana – Prat de Cadí. Una oferta de turisme cultural relacionada amb la flora i la fauna del parc podrien ser molt interessants, però, ara per ara, estan lluny de ser una realitat. Fins i tot, en relació a la neu, es podria fer una aposta per un museu de l’esquí. Crec que el Museu Cerdà té un fons que podria omplir les vitrines d’aquest projecte, per exemple. I segurament, si seguíssim pensant una mica, encara trobaríem molts més recursos que, posats en marxa, podrien convertir la Cerdanya en un destí de turisme cultural ampli que de ben segur repercutiria en el PIB de la comarca.

No és aquest el lloc per fer un estudi de mercat ni l’autor un expert en la matèria, però cal no oblidar que el turisme cultural és de tot l’any, no estacional, i que no depèn tant del temps com d’altres ofertes (tenir neu o no, per exemple). L’oferta de turisme cultural, d’altra banda, també generaria nous llocs de treball i afavoriria un creixement sostenible. Una aposta d’aquestes característiques, però, no respon a la iniciativa d’uns quants, sinó a la iniciativa política, quelcom que no sobra en excés a la nostra comarca. Hem d’entendre que la «marca Cerdanya» té moltes més potencialitats que les que fins ara li estem atorgant i que un canvi de model seria positiu per tots els sectors. Ens trobem ara en una cruïlla i potser és el moment d’eleger la direcció que volem que emprengui la nostra comarca abans que el model econòmic tradicional quedi obsolet del tot i ens veiem abocats a la marginalitat com a destí turístic. Renovar-se o morir.

Els perills del monocultiu del totxo

Per Marc Bernadas

Amb l'obertura del túnel del Cadí -any 1984- i la conseqüent millora de les vies de circulació, que permetien acostar la Cerdanya a la resta del país, unint-la a la Catalunya central, es va incrementar i potenciar el turisme fins a convertir-lo en la principal activitat de la comarca. L'explotació turística de la Cerdanya, però, era molt anterior a la posada en funcionament del túnel. Havia tingut com a màxim exponent les pistes d'esquí; quelcom que bé sabia el franquisme i que durant els anys seixanta, amb l'aplicació de les polítiques econòmiques aperturistes, Manuel Fraga Iribarne, com a Ministre d'Informació i Turisme (1962-1969), ja havia projectat la construcció de complexos turístics per allotjar els esquiadors. El barri del Golf, feia temps que acollia l'alta societat catalana, i si retrocedim en el temps, trobem que a tombants de segle XIX, la burgesia catalana s'instal·lava a les torres i *villas* de Puigcerdà, que es convertien en un lloc d'estiueig. La presència de les classes altes catalanes està estretament vinculat al viatge introspectiu –per definir-ho d'alguna manera– realitzat per la burgesia catalana de finals del XIX, que s'interessà pel descobriment de la Catalunya oblidada. La mala comunicació d'una comarca unida, tan sols pel tren, la collada de Toses i la carretera de la Seu d'Urgell, feien de la Cerdanya, quelcom pràcticament aïllat, inexplorat i exòtic, a ulls dels forans. En definitiva, el turisme no és nou, la relació amb la Cerdanya és quelcom històric, amb més d'un segle a les esquenes.

Des de mitjans dels vuitanta i fins a l'esclat de la bombolla immobiliària, les activitats econòmiques de la Cerdanya van orbitar al voltant de la construcció de segones residències, pletes, coronas i demés pobles fantasmes. En una comarca de tradició agrícola i ramadera, a la terra se li donà una nova orientació; es convertia en la matèria prima essencial per a l'edificació i, per a l'especulació. Les promeses de diners fàcils van embriagar-nos com a societat. Tot el que hi havia al voltant del turisme i la construcció va experimentar un *boom*; els preus es van disparar i tota una generació de joves desencantats amb els estudis, trobaven en la construcció i el sector serveis a feines ben remunerades que no exigien excessius estudis i que permetien a molts dels cerdans, seguir vivint a la comarca. En aquesta voràgine, molts de nosaltres vàrem caure de quatre potes en aquest regal enverinat, i és que per a un jove que no troba el seu lloc a les aules, el mercat laboral cerdà era molt temptador.

Ara, immersos en aquesta crisi econòmica que tant d'atur està causant, potser és moment de fer balanç i replantejar-nos quin camí ha de seguir la Cerdanya. Quin ha de ser el model de

creixement econòmic que permeti un equilibri entre el turisme i altres ocupacions. Hem de seguir apostant per la construcció, com a base del nostre model econòmic, encara que s'ha demostrat que és finit i altament destructiu per a la mateixa comarca? Estem esperant que passi la tempesta econòmica, per tornar a la dinàmica iniciada als anys noranta?

Personalment, opino que ara és el moment de fer-ne de la crisi d'aquest model, una oportunitat per reconduir l'enfocament econòmic de la Cerdanya, quelcom que no estigui únicament vinculat en el monocultiu del totxo; perquè com s'ha demostrat històricament, els monocultius són una bomba de relotgeria, que en qualsevol moment acaba explotant i quan això passa, tota l'economia generada al seu voltant, s'enfonsa. La pagesia, actualment no passa pels seus millors moments, però, potser és hora d'iniciar nous models de producció a petita escala, de proximitat i qualitat; reivindicar la marca Cerdanya com a quelcom més que unes pistes d'esquí o una caseta de segona residència, sinó com a marca de qualitat alimentària, denominacions d'origen; producció autòctona, i, també, molt important, reforçar la nostra oferta cultural. Hem de desterrar el concepte "Puigcerdà shopping center", com a idea del que és la Cerdanya i el que pot oferir. Com a comarca petita que som, hem de començar a pensar en nosaltres mateixos; desenvolupar-nos per nosaltres mateixos i orientar la producció cap a quelcom beneficiós, en primera instància, cap als cerdans. Malauradament, em fa la sensació que hem passat massa anys intentant agradar i acontentar al turisme i ens hem oblidat de les nostres pròpies necessitats. Ara, sense haver de renunciar a l'oferta turística, ni molt menys, hauríem de començar a pensar què pot generar la Cerdanya, més enllà de bells paratges i pistes d'esquí. I la resposta, segurament, la trobaríem en aquells que estan apostant per la producció alimentària de petita escala, artesanal, ecològica, sostenible i innovadora.

Fem-ne de la crisi, una oportunitat per millorar les perspectives de futur de la Cerdanya i de la dels seus habitants.

La lluita per la democràcia a la Seu del segle XX

Per Amadeu Gallart Sort

Aconseguir una democràcia "formal" per al nostre país, al Pirineu, a Catalunya, ha costat segles d'esforços, milions de vides que han lluitat per un "futur millor" entre la misèria i la desesperança. Avui no podem desaproveitar de cap manera les possibilitats que la democràcia ens ofereix. La ràpida evolució de les idees ens porta a constatar que el que podem definir com un home molt de dretes com per exemple el José Maria Aznar, polític d'avui, hagués estat ràpidament executat per revolucionari pels nostres carlistes del segle XIX.

Molt esquemàticament presento en cinc apartats un breu repàs de la lluita per la democràcia a La Seu del segle XX: 1.-EL CACIQUISME. 2.-LA REPÚBLICA. 3.-LA GUERRA. 4.-EL FRANQUISME. 5.-LA TRANSICIÓ DEMOCRÀTICA.

1.-1900 – 1931: EL CACIQUISME. Imaginem-nos una pel·lícula en blanc i negre. Una Seu petita, limitada al que avui coneixem com a Centre Històric, sense clavegueres, amb homes i animals convivint en cases fosques, sense llum ni calefacció, sense aigua corrent, sense carreteres que ens uneixin a zones més civilitzades. La situació política és la d'una democràcia molt restringida on voten només els homes caps de casa. S'alternen dos grans partits monàrquics el Conservador i el Liberal per elegir un diputat a Les Cortes pel partit judicial de La Seu, des d'Organyà fins a Bellver de Cerdanya. El diputat es designa des de Govern Civil de Lleida i són els "cacics" locals els encarregats de "munyir" les eleccions per què surti el candidat predeterminat. S'arriben a confegir els resultats en algun poble segons el resultat d'una partida de cartes. Per complir amb el tràmit el candidat promet grans obres públiques, trens, carreteres, promeses que no recordarà una vegada a Madrid. El sistema permet, malgrat tot, un cert grau, petit, de llibertat política i així, al 1906, es forma una candidatura de renovació catalanista "Solidaritat Catalana". Aquí guanya Garriga i Masó però tampoc aconsegueix trencar amb els vicis del sistema caciquil.

Un home molt important per al nostre segle XX ho fou Josep Zulueta i Gomis, republicà reformista, que treballà molt per canviar l'estructura productiva de la nostra comarca i per introduir l'esperit cooperativista a tots els nivells del nostre món agrari des que l'any 1890 va fer arribar una vaca lletera suïssa. Participà en la política del districte envoltat de gent nova, del comerç i de la pagesia, però tot i així fou impotent davant del poder abassegador dels partits dinàstics i hagué d'abandonar la lluita per l'acta de diputat en unes eleccions molt disputades, l'any 1914.

Un altre personatge de gran interès fou el valencià Joan Benlloch i Vivó, bisbe de La Seu des de 1906 fins al 1919. Anteriorment visqué a Madrid, vinculat al servei de la Casa Reial. Es

coneguda l'anècdota amb una Infanta que anava a descavalcar, Benlloch l'ajudà tot dient-li "ayudaré a su alteza a bajar si ella me ayuda a subir...". La mateixa Infanta que el visità a La Seu i que fou hostatjada en una de les millors cambres que es trobaren, a l'edifici del Passeig -avui Consell Comarcal- i que havia servit de prostíbul. Fou un home de tarannà molt liberal, amant de la música i organitzador de grans actes lírics musicals al local del "Instituto Obrero" del Pati Palau. Protagonitzà unes grans jornades calassàniques en honor de Sant Josep de Calassanç. Políticament se l'identificava amb el Partit Liberal. Fou un bisbe constructor -carretera fins Andorra- i gaudí plenament dels "feliços anys 20".

La figura del barceloní Justí Guitart i Vilardebó, bisbe de La Seu des de 1920 fins a 1942, també fou d'una gran personalitat. A l'inrevés de Benlloch, a Guitart li tocà de viure uns períodes molt dificultosos. A l'inici del seu bisbat ja es trobà amb la Dictadura de Primo de Rivera, amb la visita del Rei Alfons XIII amb qui tingué una forta discussió sobre l'ús del català. Més tard s'enfrontaria amb les autoritats republicanes pel seu laïcisme. A la guerra va córrer perill de ser assassinat per la FAI i amb el franquisme s'enfrontaria amb el mateix Serrano Súñer per l'ús públic del català. Se'l recorda com un home d'alt nivell cultural, deixeble de Vidal i Barraquer.

Malgrat tot, durant l'època caciquil i del mateix Primo de Rivera la societat de La Seu es movia cap al catalanisme i cap a la democràcia, com ho demostra els enfrontaments entre els joves urgellencs Sansa i Granados amb oficials de l'omnipresent guarnició militar. També es movia el republicanisme encapçalat per dues grans figures polítiques: Enric Canturri i Ramonet i Bonaventura Rebès i Castellà.

Els ajuntaments, a diferència de l'etapa republicana, foren de baix nivell d'actuació, molt limitats pel control dels governadors civils i enfosquits pel gran poder del Bisbat i de l'Exèrcit.

2.-1931 – 1936: LA SEGONA REPÚBLICA. La proclamació de la República al 14 d'abril del 1931 provocà un esclat de felicitat popular. Per fi arribava un sistema basat en les llibertats polítiques tan esperades. La Seu no en fou una excepció. Una manifestació massiva, imponent pel nombre i per l'ordre en què es desenvolupà, encapçalada per l'Enric Canturri, prengué possessió de l'Ajuntament una vegada desallotjat pacíficament l'últim alcalde de l'antic règim, Manuel Fiter Dasca. L'onada democratitzadora fou molt forta. Les noves autoritats tendiren a potenciar l'Ajuntament i a fer-hi participar la gent. Dos grans alcaldes per un període de gran esperança: Enric Canturri Ramonet per ERC i posteriorment Bonaventura Rebès i Castellà per la més moderada Acció Catalana. Encara esperen el reconeixement públic que la nostra ciutat els deu.

A destacar: -Els enfrontaments entre les autoritats republicanes i el Bisbe Guitart per l'ús públic de la simbologia religiosa. - La prioritat concedida a l'ensenyament amb les inversions fetes a les escoles públiques i sobretot la instauració d'un institut d'ensenyament secundari una vegada jugada molt bé a Madrid la carta del veïnatge andorrà. -L'explosió de les ideologies polítiques d'esquerra i de dreta formalitzada en la lluita entre les revistes "L'Alt Urgell" i "El Cadí".

3.-1936 – 1939: LA GUERRA. Com si el nostre país hagués caigut en el més gran dels pecats amb la llibertat republicana, ens arribà un càstig severíssim. La irresponsabilitat de l'aixeca-

ment militar provocà un esfondrament dels aparells de l'Estat, cosa que permeté que la nostra ciutat caigués en les mans de la FAI. Aquesta versió radical de l'anarquisme salpebrada amb els ressentiments d'alguns elements locals va obrir la porta d'execucions sumaríssimes contra persones de dreta, capellans i fins i tot de familiars no vinculats a postures conservadores, desapareguts els contingents locals de la guàrdia civil i l'exèrcit, amb connivència d'alguns guàrdies de frontera -els carrabiners-. Els assassinats de la FAI varen fer encara més pesada la llosa de la dictadura franquista. A Castellciutat, o a Bellver de Cerdanya, els sectors demòcrates varen poder fer front, amb èxit, als experiments faïstes. Cap al 1937 la gent del PSUC i d'ERC varen aconseguir recuperar el control de la situació però el mal ja estava fet.

Als darrers mesos de la guerra el front del Segre s'estabilitzà i La Seu esdevingué una plaça militar estratègica fins que al febrer del 1939 entraven les tropes mores franquistes pel carrer de Sant Ermengol. Es recuperava una certa "normalitat" de la falta de llibertats a què ens tenia acostumada la nostra història.

4.-1939 -1976: EL FRANQUISME. Les tropes mores entren de matinada pel carrer de Sant Ermengol. No es produeixen afusellaments perquè la gran majoria de la població havia fugit, atemorida per la retirada d'uns i l'entrada dels altres. Els principals polítics republicans eren ja lluny de la urpada franquista. També cal dir que uns alcaldes "moderats" com el conservador Manuel Fiter Dasca o el falangista Salvador Codina Roca contribuïren a no agreujar encara més les represàlies contra la ciutadania de base. El mateix bisbe, Justí Guitart, es trobà ara esbarallant-se amb altes autoritats franquistes, com el mateix "cuñadísimo" Serrano Suñer per l'ús del català en les cerimònies religioses. En aquesta darrera etapa va fer honor a la seva línia "Vidal i Barraquer" després d'haver-se-les tingudes amb les autoritats republicanes i a punt de perdre la vida davant dels faïstes.

El bisbe Iglesias Navarri, que succeí Guitart, fou un compendi de les "virtuts" del franquisme i dels militars franquistes. Partidari d'una línia autoritària, militar ell mateix, segons deien amb amicitat amb el mateix Franco, va ensopegar amb una rebel·lió al Seminari, protagonitzada pel seu Director Espiritual, Joan Quer, que no va saber conduir i que va obrir les portes a la seva paulatina desaparició. Testimonis hi ha que van arribar a presenciar que determinades "discussions teològiques" les solucionava amb el braç arremangat i amb el puny en moviments contundents.

Els militars actuaven com a ocupants de la plaça i a part d'alguna col.laboració sardanística de començaments dels quaranta, totalment ignorants de la nostra cultura. La "terrassa del Mundial" era el lloc on exhibien la seva absoluta autoritat acolorida amb alguna que altra col.laboració local.

Un relatiu contrapès a tant negre-caqui ho va suposar un cert dinamisme municipal sota l'alcaldia de Josep Maria Llangort que va impulsar serveis municipals tan bàsics com el subministrament d'aigua potable. També, ja a mitjans seixanta, l'experiència juvenil del CAU sota la direcció d'una personalitat democràtica d'esquerres com Mossèn Pasqual Ingla i sota el "paraigües" una mica foradat del Dr. Gregori Creus, personalitat interessant però impotent davant de la repressió policíaca que tancà el CAU. Important també fou la personalitat de Joan Sansa Caminal, democristià, molt ben relacionat amb polítics demòcrates catalans i espanyols. Finalment, Mossèn Albert Vives com a gran lluitador per l'ensenyament i la defensa de la cultura catalana. Igualment cal destacar que el gran desenvolupament econòmic d'Andorra va contribuir a millorar molt les condicions de vida dels urgellencs.

5.- 1970LA TRANSICIÓ DEMOCRÀTICA. Amb bases com les descrites al darrer paràgraf es va fonamentar un etapa de gran dinamisme polític, bàsicament juvenil i d'esquerres, que caracteritzaren la nostra etapa de transició local cap a la democràcia...ja definitiva. Va ser una etapa de gran il·lusió on les negrors del franquisme s'anaven agrisant i enfocaven ja cap a a la futura situació de llibertats: La fundació del Cine-Club a finals dels seixanta, la gran lluita contra la construcció del Pan-tà de Tres Ponts on curiosament s'aplegaren sectors del franquisme amb els nous grups de joves liderats pel Pasqual i el Joan Sansa. Les classes de català. L'Òmnium Cultural. El Congrés de Cultura Catalana. Els Grups de l'Alt Pirineu i Aran. La campanya per l'Amnistia. La renovació cultural a través de "Comunicació Actual". La formació dels partits polítics locals...el PSUC, el PSC...més tard Convergència, UCD. El Grup d'Estudis Municipals i Conflent que produïren la candidatura de Redreçament i Progrés per a l'Ajuntament de La Seu. El nou Ajuntament democràtic del 1979. L'accés de dones en càrrecs polítics com la Lorena Dolcet o la Dolors Majoral...L'ensurt del Tejero...Quants segles, quantes guerres, quants sacrificis dels nostres avantpassats per aquesta llibertat d'avui, per sempre!!!

Bisbe Justí Guitart

És incert, el futur de les estacions d'esquí de fons?

Per Jordi Romeu

Rotundament no. Han trobat la fórmula perfecta els seus responsables? Tampoc, però del conjunt d'allò que s'ha fet en podríem fer un bon prototipus. És un bon moment per pensar-hi perquè, al cap i a la fi, la temporada de les estacions hauria de començar només acabar l'anterior. El perquè és senzill: cal preparar l'estació per l'any següent. Per exemple, cal arreglar camins, millorar les instal·lacions, canviar tanques, pensar què no ha funcionat, etcètera. Però anem a analitzar què hauria de tenir una estació d'esquí de fons per ser rendible tenint en compte sempre el balanç entre allò que s'inverteix i el benefici que en pot treure l'exploitador i la vall on es troba.

La neu

El primer element que fa que una estació d'esquí de fons tingui èxit és, indubtablement, la neu. Això que sembla una obvietat, però, no ho és tant quan analitzes cap on han anat les inversions dels temps de vaques grasses a les estacions del nostre voltant. I això no és una crítica sinó una obvietat. N'hi ha de ben poques que hagin fet una aposta decidida per assegurar la neu. Algunes han comprat màquines trepitjaneu que els ajudaran a mantenir en condicions els circuits. D'acord, aquest és un exemple de bona aposta. Altres han intentat millorar els camins per on transiten les pistes d'esquí. Tampoc em sembla malament. Les de més enllà han comprat un parell de canons per assegurar la part baixa de l'estació. Un altre exemple de bona inversió malgrat que insuficient per garantir un mínim de quilòmetres. I, finalment, aquelles altres han fet un treball de millora de tanques i parasols per retenir millor la neu. El que és difícil, però, és trobar-ne una que hagi intentat totes les actuacions alhora, que és el que seria el més convenient. Fins i tot hi ha qui ha deixat passar l'oportunitat de tenir un circuit de competició innivat artificialment i al qual ja hi havia assignada una partida d'un milió d'euros. Però això ja són figures d'un altre paner i segur que hi ha motius per arribar a entendre-ho. El que està clar és que no s'ha aprofitat prou el moment per fer una aposta decidida per assegurar la neu, cosa que passa, sens dubte, per la innivació artificial, mal que ens pesi. De moment, però, continuarem confiant en el temps, quin remei ens queda.

L'estació, l'atenció al client i el material

Què més ha de tenir, una estació d'esquí de fons, per a ser rendible i atractiva pel client? Comencem per un bon aparcament, que és el primer que es troba quan s'hi arriba. Un aspecte gairebé superat per totes les estacions. Una bona senyalització de les pistes també aporta una imatge positiva de l'estació, així com l'estat de neteja general, els accessos, etc. També cal mantenir els lavabos en condicions, un lloc tancat pels

dies de mal temps o per fer pícnic i una sala d'encerat amb bancs per treballar. El següent pas és l'atenció al client. El que necessita qualsevol persona és trobar-se amb gent professional que la tracti amb respecte i que li solucioni els problemes. El que passa és que hi ha poca gent disposada a treballar en una estació on no li poden assegurar un mínim de mesos de feina, que el cridaran només si neva i d'un dia per l'altre, o que ha de saber que quan s'acabi la neu haurà de tornar a casa. Es tracta, doncs, d'una feina precària, amb una despesa afegida de quilometratge i sense previsió de millora. Això vol dir que moltes vegades el responsable de l'estació haurà de treballar perquè el personal estigui prou motivat per oferir un bon servei.

També cal pensar en el material, començant pels esquís, pals i botes de lloguer que utilitzen molts dels clients d'una estació de fons. És molt important mantenir-lo en bones condicions i que tingui un mínim de qualitat. I això vol dir treballar-lo, ja no dic renovar-lo periòdicament perquè això implica una inversió important, però si es tracten les soles dels esquís adequadament, per exemple, la seva eficàcia perdura molt més temps. Aquest bon estat del material aportarà més d'un benefici. Per una part hi ha la imatge de l'estació, que vulguis que no es veu afectada si es lloga material en molt mal estat, i per l'altra millorés la qualitat de l'esquiada. És evident que començar a esquiar amb uns esquís en òptimes condicions no té res a veure amb començar amb uns esquís que no llisquen o que tenen unes escates tan malmeses que no retenen la impulsió. Per tant, cal insistir en què els treballadors del lloguer, per exemple, utilitzin les hores mortes del seu lloc de feina per parafinar, arreglar soles i, fins i tot, netejar els esquís. Igualment cal tenir cura de pals i botes en el mateix sentit.

Allotjaments i restauració

Un allotjament a peu de pistes facilita l'estada als clients i possibilita les colònies escolars. Per tant, cal insistir en aquest aspecte, tot i que s'entén que, si s'ha de començar de zero, caldrà una inversió molt important. Tot i així, cal tenir-ho en compte. Així mateix, si es vol aconseguir que l'estada a l'estació sigui agradable pel client cal oferir un bon servei de restauració. La gent no demana un restaurant de cinc estrelles, però sí que el preu i la qualitat vagin relacionades.

A les famílies

Cal pensar també en les famílies i facilitar-los al màxim l'estada. Per exemple un servei de jardí de neu és barat i fàcil d'aconseguir. Els nens i nenes més petits hi podran passar una hora o dues jugant mentre els seus familiars esquien. És una fórmula que permet a les famílies viatjar amb els seus infants sense renunciar a l'esquiada. I aquí hi entra tot el ventall de possibilitats, és a dir, des del concepte tradicional de guarderia fins al d'activitats per a infants que ja estan implantant algunes estacions. Si hi hagués aquest servei en totes les estacions almenys els caps de setmana i festius, es propiciaria que les famílies no dubtessin a l'hora de decidir pujar a esquiar.

L'escola d'esquí

Molt relacionat amb els serveis als infants hi ha l'escola d'esquí, tot i que en aquest cas també està dirigit a adults. En tota estació cal que hi hagi aquest servei bàsic per la pervivència de l'esquí de fons i per la seva implantació sempre que funcioni de manera correcta i els professors i professores siguin competents. No és el mateix començar a esquiar per lliure que fer-ho amb un bon professional de l'esquí. I això vol dir tenir gent titulada i amb garanties metodològiques que permetin als cli-

ents gaudir de l'esquiada.

Un club associat

I per complementar el jardí de neu i l'escola d'esquí, les estacions haurien de tenir un club de referència que hi fes la seva activitat. Una bona fórmula és relacionar-lo, precisament, amb l'escola d'esquí perquè és a través de l'escola que el club pot tenir bons monitors. D'aquesta manera se'n beneficien les dues entitats. A més a més, tenir gent jove esquiant amb solvència aporta una imatge diferent de què és l'esquí de fons i fa que el client es motivï per millorar tècnicament. Caldria, doncs, que les estacions col·laboressin amb els clubs.

I tot allò que hom cregui convenient

Finalment, voldria indicar que tot allò que hi afegim serà ben rebut. Una estació d'esquí de fons ha de ser un centre esportiu i de lleure, per tant, tot servei suplementari complementarà la nostra oferta. Cal transformar el concepte d'estació reservada als fans del quilometratge i pensar que hi ha de cabre el màxim de gent possible perquè només així serà rendible, i, com a tota empresa, aquest ha de ser un objectiu primordial.

Es pot sobreviure sense aquests suggeriments? I tant, i està demostrat. Però és preferible que una estació sigui més que uns circuits mínimament marcats i un restaurant aproximadament passable. Cal que sigui un resort amb prou serveis i de prou qualitat com perquè el client decideixi que hi gaudeix i que repetirà. I això és responsabilitat dels directius d'aquestes estacions. Des d'aquí, doncs, animo a seguir treballant en aquesta línia perquè és el conjunt el que farà que dedicar-se a l'esquí de fons sigui possible.

Estiu i Cerdanya

Per Jaume Piguillem Pérez de Rozas

La Cerdanya és una comarca d'hivern o almenys, és aquesta l'època de l'any on més s'activa l'economia de la zona. Els motius són per tothom coneguts. Però cal també que ens fixem en els últims mesos. Els mesos de maig i sobretot juny han estat molt actius i l'esport n'ha estat el gran protagonista. La Cursa de les Tres Nacions és un exemple d'activitat esportiva amb certa història i que mou la comarca durant el cap de setmana en el que té lloc.

Però si parlem de curses, cal fixar-se en la Volta Cerdanya Ultrafons. És una cursa molt jove que ha tingut una evolució molt positiva i que ha vingut per quedar-se. Les claus de l'èxit podrien ser moltes. La vall cerdana i el seu valor paisatgístic, el campió de *sky running* Kilian Jornet o la situació que viu el món del *running* avui, tractant-se d'un esport que s'està posant de moda a tots nivells.

En temps de crisi, qualsevol esdeveniment que activi l'economia és molt positiva. La Volta Cerdanya Ultrafons ha aconseguit això en els últims dos anys, tenint en compte que principis del mes de juny no és bona època per al món de l'hoteleria a tota la vall. Cal estar satisfets pel resultat de la cursa i el nom que guanya la comarca, que ha aparegut com a circuit de gran bellesa i alhora exigència per als amants dels esports de muntanya.

Per concloure, només cal apuntar que són esdeveniments que cal organitzar bé i cuidar per tal que segueixin essent possibles. Amb una bona temporada de neu a la Cerdanya i un estiu actiu, la comarca anirà avançant any rere any, sostenint l'economia a l'espera dels canvis de dinàmiques econòmiques que ens portin altre cop certa seguretat per a les nostres butxaques.

2013, l'any del cometa?

Per Jordi Aloy i Domènech

El 2013 passarà a la història de l'astronomia com un any ric en cometes vistosos. A primers de març, vàrem tenir l'oportunitat de veure el cometa C/2012 L4 Panstarrs. Tot i que no va arribar a brillar tant com es preveia i que no va resultar tan fàcil d'observar per part del gran públic com es pensava en un principi, la veritat és que aquest "astre amb cua" va esdevenir una veritable "délicatesse" per als astrònoms afeccionats, no en va ser un dels cometes més destacats dels darrers anys. Però el Panstarrs no ha estat més que un simple aperitiu comparat amb el que ara se'ns apropa. En efecte, a finals del més de novembre, un nou cometa, el **C/2012 S1 ISON**, pot arribar a ser un dels més espectaculars de la història. I hem d'estar preparats per quan arribi! A continuació explicarem qui és, què podem esperar d'ell i com i quan observar-lo.

El cometa Ikeya-Seki, fotografiat el dia 30 d'octubre de 1965. El cometa ISON podria presentar-nos un aspecte similar.

El cometa C/2012 S1 ISON, tota una promesa

El cometa ISON va ser descobert el 21 de setembre de 2012 per dos astrònoms afeccionats, el bielorús Vitali Nevski i el rus Artyom Novichonok, mitjançant un telescopi de 40 cm d'obertura que pertany a la xarxa ISON (International Scientific Optical Network), i d'aquí el nom de l'astre. En el moment de la seva descoberta el cometa estava situat més enllà de l'òrbita de Júpiter i presentava una magnitud de +19, més de 100.000 vegades més dèbil que l'astre més dèbil visible a ull nu. El cometa s'ha pogut localitzar en fotografies obtingudes molt abans de la data del seu descobriment, i això ha permès calcular amb precisió la seva òrbita. L'anàlisi d'aquesta ens mostra que ISON pertany al grup dels anomenats **sungrazers**, cometes que quan passen pel periheli (es a dir, el punt de la seva òrbita més proper al Sol), poden arribar a fregar la superfície de la nostra estrella, motiu pel qual se'ls coneix popularment com "cometes suïcides". En lloc de presentar una òrbita el·líptica, com és el cas de tots els astres periòdics del nostre sistema planetari, l'òrbita de l'ISON és parabòlica. Això ens indica que es tracta d'un nouvingut, un astre que se'ns apropa per primera vegada a la seva història i que una vegada hagi passat per les proximitats del Sol no tornarà a visitar-nos mai més. ISON és per tant un astre que procedeix directament de

l'anomenat **Núvol d'Oort**, un gran eixam de cometes que se suposa embolcalla el Sistema Solar i que s'estén molt més enllà de l'òrbita de Plutó, als confins més allunyats i freds del nostre sistema planetari.

Tots sabem que els cometes estan constituïts bàsicament per pols i gels, d'aigua, però també d'altres compostos químics com ara el CO₂, el CO o el nitrogen. En el cas dels que ens visiten per primera vegada, els seus nuclis presenten una gran quantitat de materials molt volàtils, i aquests compostos sublimen fàcilment a mesura que el cometa s'apropa al Sol i que la temperatura augmenta. Això fa pensar que ISON podria ser un cometa molt actiu quan passi pel Sistema Solar interior, i que podria desenvolupar una cabellera i una cua espectaculars, tal i com va passar en el cas del gran cometa de 1680 (un astre amb el qual l'ISON comparteix un seguit de característiques orbitals), o més recentment amb l'Ikeya-Seki, un altre membre de la família *sungrazer*, que l'any 1965 es va convertir en un dels cometes més esplèndids que s'hagin vist mai. Però per altra banda, també pot donar-se el cas que el cometa mostri una gran activitat quan encara es troba a gran distància (degut precisament a l'emissió d'aquests materials molt volàtils que hem mencionat abans), i que quan s'aproximi al Sol el seu nivell d'activitat decreixi notablement, al mostrar un ritme d'emissió degut a la sublimació de l'aigua i del CO₂ molt més moderat. Aquest va ser precisament el cas del famós cometa Kohoutec, que l'any 1974 havia de convertir-se en un del cometes més espectaculars del segle XX, i que a l'hora de la veritat va decebre les expectatives y va acabar passant sense pena ni glòria.

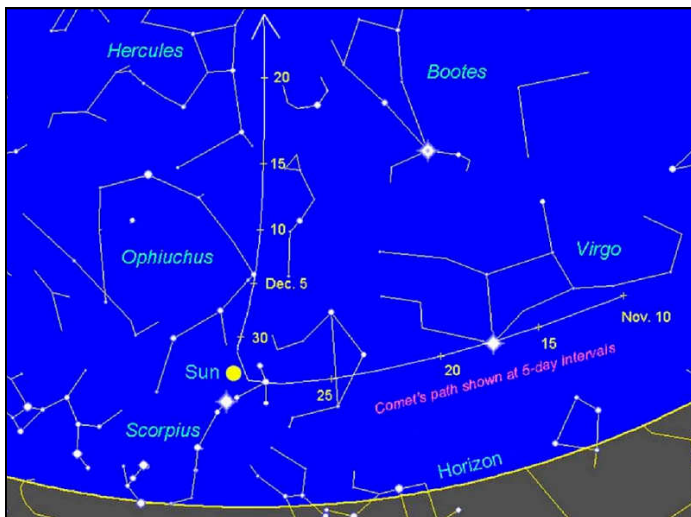
El cometa ISON assolirà el seu periheli el dia 28 de novembre de 2013, i passarà a tan sols 1.100.000 km de la superfície del Sol. Tenint en compte la forta atracció gravitatòria i les altíssimes temperatures que haurà de suportar, podria ser que el seu nucli, que es calcula que mesura tan sols uns 5 kilòmetres, es desintegri, i aquesta seria la seva fi. Però també podria ser que sobrevisqués! Llavors emergiria per l'altra cantó del Sol amb una lluminositat comparable a la de la Lluna plena, i podríem arribar a veure'l a ull nu fins i tot en ple dia!

Passat el periheli, el cometa començarà a allunyar-se novament del Sol però al mateix temps s'anirà aproximant a la Terra, de la qual passarà a la mínima distància (64,2 milions de km.) el dia 26 de desembre. La geometria de l'encontre entre l'ISON i la Terra serà precisament la idònia per poder observar la cua del cometa, que per aquelles dates pot haver-se desenvolupat fins a assolir una gran longitud.

En definitiva: ISON pot esdevenir el cometa més espectacular del segle... o no! Tinguem sempre present aquesta dita: "els cometes són com els gats: tenen cua i són imprevisibles!"

Visibilitat des de Catalunya

Des d'ara endavant, suposarem que es compleixen les previsions optimistes pel que fa a lluminositat i que el cometa sobreviu al seu pas pel periheli. Les condicions de visibilitat des de Catalunya seran les següents:

Trajectòria aparent del cometa C/ 2012 S1 – ISON al cel, des del dia 10 de novembre fins al 20 de desembre. S'indica la seva posició a intervals de 5 dies. (Mapa creat amb el software Sky Map).

El cometa ISON esdevindrà observable amb telescopis d'afecionat o prismàtics de gran obertura més o menys cap a finals de setembre de 2013. En aquells moments se'l podrà observar de matinada, i s'estarà desplaçant per les constel·lacions de Cancer i Leo. El dia 14 d'octubre ISON passarà molt a prop del planeta Mart i de Regulus, l'estrella més brillant de la constel·lació de Leo. Presentarà una magnitud de vora +9 i se situarà a tan sols un grau al nord de Mart, el qual a la vegada estarà situat a un grau al nord de Regulus. Aquesta serà una bona ocasió per intentar localitzar-lo utilitzant un telescopi.

Cap a meitats de novembre ISON esdevindrà ja visible a ull nu, sempre i quan l'observem des de un indret prou fosc. El dia 18 de novembre tindrem una altra bona ocasió per intentar trobar-lo, doncs passarà a tan sols uns 20 minuts d'arc (menys d'un diàmetre de la Lluna plena) al nord de Spica, l'estrella més brillant de Virgo. En aquells moments el cometa ens presentarà ja una magnitud de l'ordre de +4,5, per la qual cosa uns bons prismàtics de 7x50 o 10x50 ens poden servir per contemplar còmodament aquesta conjunció, que promet ser molt vistosa visualment a més d'un excel·lent motiu fotogràfic.

A continuació, a mesura que passin els dies, ISON s'anirà apropant aparentment al Sol, submergint-se cada vegada més en els llums del crepuscle matutí. Però al mateix temps anirà guanyant lluminositat, i per tant, es probable que el puguem seguir amb relativa facilitat, ni que sigui utilitzant prismàtics. Els planetes Saturn i Mercuri estaran situats a prop, i ens podran servir de guia per a localitzar-lo.

Aspecte que podria presentar el cometa ISON sobre l'horitzó est, de matinada, el dia 22 de novembre. Imatge generada amb el programa Starry Night Pro. La longitud i l'aspecte de la cua són tan sols aproximats.

Pels volts del seu pas pel periheli, ISON pot assolir una magnitud negativa (es a dir, pot esdevenir un dels astres més brillants del cel) i el mateix dia del periheli (28 de novembre) podria arribar a brillar tant com la Lluna plena (magnitud -12) durant un breu període de temps. Llavors seria visible en ple dia, però hem de tenir en compte que estarà situat a tan sols uns dos graus del Sol, i per tant haurém d'anar amb molta cura a l'hora d'intentar observar-lo, sobre tot si el busquem amb prismàtics. **Recordeu que si per accident apuntem cap al Sol amb un instrument òptic, podríem quedar cecs instantàniament!** Per tant, molta precaució! El millor és intentar observar el cometa a ull nu tapant el Sol amb algun estri que ens faci de pantalla, o bé confiar amb el saber fer d'un observador experimentat, que ens el pugui localitzar de manera segura. En aquest aspecte, el més recomanable és que us adreceu a alguna de les moltes Agrupacions Astronòmiques que hi ha al nostre país, doncs de ben segur duran a terme un bon munt d'observacions aquell dia.

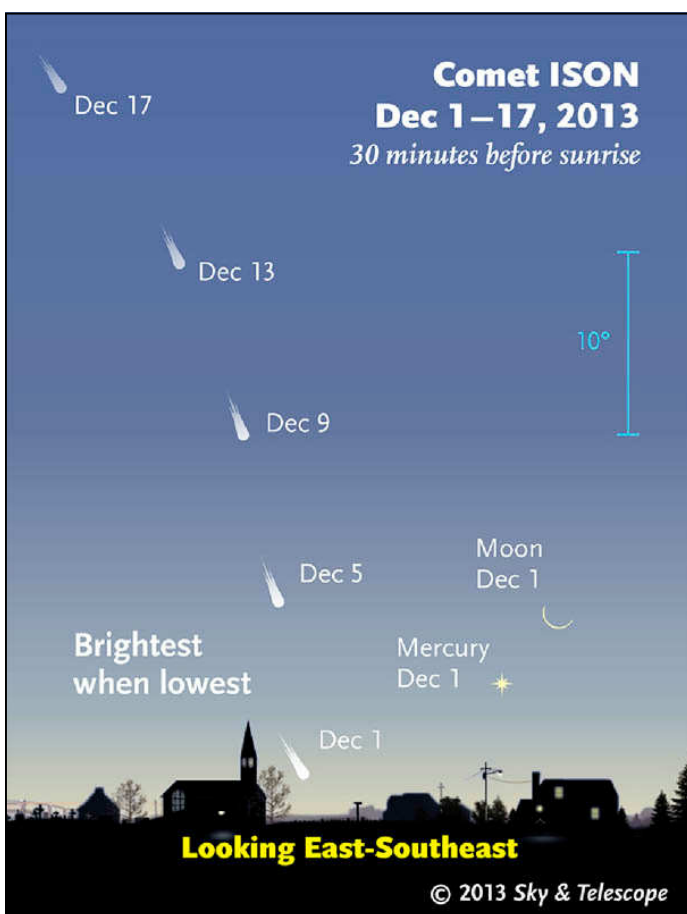
Passat el periheli, a primers de desembre, ISON esdevindrà visible tant al capvespre, just després de la posta del Sol, com de matinada, durant el crepuscle matutí, i les condicions geomètriques afavoriran que puguem observar una gran cua (recordem, sempre i quan el nucli no s'hagi desintegrat). Les millors vistes les podrem tenir precisament durant aquests dies. Al capvespre, el cap del cometa es pondrà poc després de l'ocàs, però podrem observar la cua durant una bona estona. De matinada, la cua emergirà lentament sobre l'horitzó est quan encara sigui força fosc, apareixent el cap poc abans de l'ortus. Per tant, hem de tenir ben present que, malgrat que pot arribar a ser molt brillant, és poc probable que "ensopeguem" amb l'ISON per atzar: l'haurém de cercar expressament, doncs romandrà tota l'estona baix sobre l'horitzó (oest a la posta del Sol i est abans de la sortida d'aquest). Uns bons prismàtics ens seran de gran ajuda per localitzar-lo mentre la lluminositat del crepuscle ens impedeixi l'observació a ull nu.

Aspecte que podria presentar el cometa ISON sobre l'horitzó oest, tot just a l'hora de la posta del Sol, el dia 29 de novembre. Imatge generada amb el programa Starry Night Pro. La longitud i l'aspecte de la cua són tan sols aproximats.

Posició del cometa ISON sobre l'horitzó oest, a l'hora de la posta del Sol, des del dia 29 de novembre fins al 9 de desembre. Mapa creat amb el software Sky Map.

Posició del cometa ISON sobre l'horitzó est, de matinada, uns 30 minuts abans de la sortida del Sol, des del dia 1 al 17 de desembre. Font: revista Sky & Telescope.

Pel que fa a lluminositat, aquesta minvarà ràpidament a mesura que passin els dies. El cometa passarà de tenir una magnitud de -4 (tan brillant com Venus) el dia 29 de novembre, a mostrar-nos una magnitud de +2 (tan brillant com l'estrella Polar) el dia 9 de desembre. Però al mateix temps, cada dia estarà més alt sobre l'horitzó a l'hora de la sortida i de la posta del Sol. Això implicarà que el podrem observar més estona. A més, s'anirà desplaçant en direcció nord, o sigui que malgrat perdre lluminositat, cada vegada el podrem observar sobre un fons de cel més fosc.

ISON passarà a la mínima distància de la Terra el dia 26 de desembre, moment en el qual es convertirà també en un astre circumpolar, es a dir, visible durant tota la nit. El dia 8 de gener, el cometa passarà a tan sols 2 graus de l'estrella Polar. Si tot va segons el previst, romandrà visible a ull nu més o menys fins aquelles dates, tot i que llavors la seva cua s'haurà reduït ja considerablement.

Si seguiu aquest enllaç (<http://youtu.be/KC9xvEQBbi0>) trobareu una animació força interessant, feta amb el software Starry Night Pro, que mostra com se'ns presentarà el cometa durant aquests dies. L'animació s'ha calculat per a la latitud dels Països Baixos, però a grans trets també és vàlida per a nosaltres. Si necessiteu efemèrides precises, podeu obtenir-les enllaçant aquí: <http://bit.ly/UaBUmd> . En aquesta pàgina, que pertany al Minor Planet Center de la Unió Astronòmica Internacional, trobareu també els elements orbitals del cometa preparats ja en els diversos formats que utilitzen els programes d'ordinador més populars.

Epíleg

Serà el 2013 "l'Any del Cometa", així, en majúscules? Serà l'ISON realment el cometa del segle, un astre visible fins i tot de dia i del qual recordarem la seva visita durant la resta de les nostres vides? O pel contrari passarà a engrandir la llista de potencials "cometes del segle" que han acabat defallint i passant sense pena ni glòria? Encara és massa d'hora per saber-ho. Però una cosa és segura: sigui com sigui, la possibilitat d'un espectacle memorable és suficientment temptadora com per no deixar passar l'ocasió d'intentar la observació d'aquest cometa.

Creuem els dits!

N. del E. Aquest article va ser escrit el mes de març del 2013. Des de llavors, el cometa ISON ha mostrat ser menys brillant d'allò que inicialment es preveia. Caldrà esperar al desembre, doncs.

El fantasmagòric túnel de Toses

Per Narcís-Jordi Aragó

Panoràmica de la collada i del túnel, segons un fullet promocional de 1975

Durant els anys del franquisme circulava un acudit: un súbdit espanyol es queixava al *Caudillo* de no haver vist enlloc ni rastre de les obres públiques que oficialment s'estaven realitzant a diversos punts de l'Estat, i rebia aquesta resposta del general: «Viaje usted menos y lea más los periódicos».

Si haguéssim seguit aquell consell, estaríem convençuts que el túnel de Toses, destinat a evitar els 50 km de revolts de carretera de la collada del mateix nom, està construït i posat en servei des de fa més de trenta anys. Però no cal viatjar gaire per comprovar que en el lloc en qüestió no s'ha mogut ni un pam de terreny.

Aquesta és una història grotesca i patètica d'incompetències, d'inoperàncies, d'expectatives infundades i de pistes falses que han propiciat, al llarg de quaranta anys, l'aparició reiterada d'informacions errònies en tots els mitjans de comunicació. El contrast brutal entre el túnel inexistent i l'allau de titulars de diaris que ens brinden les hemeroteques ens estalvia de fer més comentaris. Bé prou que n'han fet una i altra vegada, amb indignació pròpia i vergonya aliena, tots els frustrats usuaris d'aquesta infraestructura que no ha anat mai més enllà del paper. Del paper mullat.

Les dades tècniques

- Longitud total: 3.050 metres
- Pendent del 3 per cent
- Dos carrils interiors de 3,25 m amb una tercera via ascendent
- Voravies interiors de 0,75 m
- Serveis moderns de ventilació i enllumenat
- Accessos al túnel: variant a l'entrada de Planoles i enllaç a la carretera Alp – La Molina.
- Longitud total entre enllaços i túnel: 15, 675 km
- Estalvi en quilòmetres en el recorregut Planoles-Urg: 18 km
- Concessió del túnel per 35 anys a partir del 21 de febrer de 1975
- Termini de construcció de l'obra: 23 mesos
- Peatge: 80 pessetes per turisme i 100 per camions i autocars

(Dels periòdics, febrer de 1976)

Les xifres i els comptes

Com que el sistema de pagament està tan estès a les autopistes espanyoles, potser sí que hauria estat una mica ingenu esperar que l'Estat es fes càrrec d'aquesta obra, valorada en 2.000 milions de pessetes. Però s'hauria de reflexionar una mica per veure si la concessió de l'obra no ha estat un pèl massa generosa. És l'empresa Proydegesa la que ha elaborat el projecte i la que ha guanyat els drets d'explotació per 35 anys, que no és pas poc. Fem una mica de comptes: l'any 1980 es preveu un pas diari de 6.000 vehicles. 6.000 a seixanta pessetes = 360.000 pessetes diàries. Per 365 dies = 130 milions de pessetes anuals. O sia que, si l'obra és de 2.000 milions, al cap de 15 anys s'hauran cobert les despeses i tot això sense comptar la puja de tarifes, ni que s'espera que l'any 1990 en comptes de 6.000 cotxes n'hi passin 11.000. Sembla, doncs, que Proydegesa, després dels 15 anys inicials, tindrà 20 anys més de vaques grasses i que [...] es podrà embutxacar una quantitat de més de 100 milions anuals. No són molts milions i molts anys?

Xavier Bonfill
(Presència, 14/2/1976)

Triomfalisme i mentida dels titulars de premsa

1969 Es constitueix la societat Proydegesa, participada per la Diputació, 55 ajuntaments i diverses entitats financeres, per tal de gestionar la construcció del túnel.

1971 14 de febrer: D'un moment a l'altre es publicarà en el BOE el projecte del túnel de Toses. Les obres podrien començar el juny de 1974. 20 de juny: No hi ha hagut impugnacions al projecte del túnel de Toses. La promotora Proydegesa estudia diverses ofertes de finançament.

1973 30 de gener: La Diputació promou la reactivació de Proydegesa per agilitar la construcció del túnel de Toses. 13 de febrer: La societat Proydegesa comença una segona etapa d'actuació que promet ser decisiva per a la construcció del túnel de Toses. 12 de març: Es nomena un nou consell d'administració de Proydegesa amb el propòsit d'activar la construcció del túnel de Toses. 25 de març: El túnel de Toses no trobarà més que facilitats en el Ministeri d'Obres Públiques, segons manifestacions del titular del Departament. 31 de desembre: Els tràmits del túnel de Toses són esperançadors i hi haurà notícies concretes durant l'any 1974.

1974 8 d'abril: El projecte del túnel de Toses es troba pendent del dictamen del Consell d'Estat. F 18 de novembre: Superats els tràmits en els ministeris d'Obres Públiques i d'Hisenda, s'espera que aculli el projecte la Banca Internacional.

1975 30 de gener: S'atorga a Proydegesa la concessió per construir i explotar el túnel de Toses en règim de peatge. 4 de març: Cinc empreses especialitzades s'interessen per redactar el projecte del túnel de Toses, que ha d'estar enllestit abans d'un any.

1976 3 de gener: Abans de mig any començaran les obres del túnel de Toses, que podrà estar acabat i obert a mitjan 1979.

1977 13 de juny: El túnel de Toses podrà obrir-se al trànsit l'any 1980.

1978 2 de maig: El ministeri d'Obres Públiques aprova definitivament el projecte de la variant de la C-152, inclòs el túnel de Toses.

1998 5 de novembre: El Parlament de Catalunya insta el ministeri de Foment perquè redacti l'estudi d'un nou traçat de l'eix pirinenc, inclòs el túnel de Toses.

2004 25 de juny: Els canvis polítics en els governs de Catalunya i de l'Estat poden desencallar definitivament el projecte del túnel de Toses.

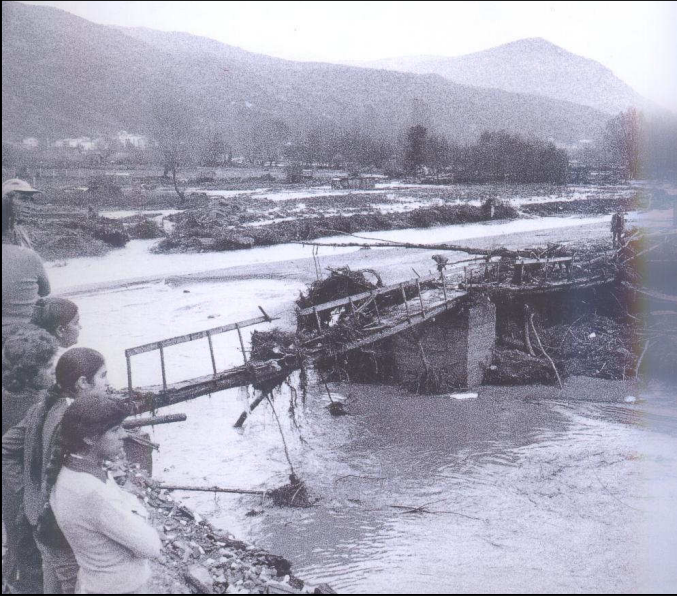
2010 27 de gener: El projecte del túnel de Toses està aturat perquè afecta una zona protegida.

Després de quaranta anys de notícies falses, aquesta infraestructura no ha avançat mai més enllà dels papers.

Puigcerdà (1874-1936): Aquest temps està boig!

Per Enric Quílez i Castro

Val a dir que a començament del segle XX trobem multitud d'episodis relacionats amb el mal temps, especialment es parla de nevades importants, sobretot els mesos de gener i febrer.

Un fet important a tenir en compte en el Puigcerdà de principis de segle és que tant les glaçades importants com les nevades severes podien interrompre l'arribada d'aigua de la sèquia i això també interrompia la producció d'energia elèctrica que es produïa a la central transformadora que hi havia prop de la font del Cúcuru.

Així, a les males condicions meteorològiques existents i a l'aïllament per carretera, calia afegir la manca de producció elèctrica, que tampoc és que estigués molt massificada, però que devia agreujar al menys psicològicament la sensació d'aïllament de la Vila durant els rigorosos hiverns.

Aquest any ha estat marcat per una meteorologia força adversa. Després d'un inici d'hivern suau, aquest s'ha anat perllongant de manera inacabable amb tot un seguit de nevades, calamarsades i pluges fins ben entrat el juny que han fet bo aquella dita que resa que a la Cerdanya només hi ha dues estacions: l'hivern i la de la Renfe.

Molts ho atribueixen al canvi climàtic i molt possiblement sigui així. Però també és cert que d'episodis catastròfics pel que fa a la meteorologia està la història de la nostra comarca farcida.

Analitzarem un episodi de començament del segle XX que es troba documentat a la premsa local. Es va produir el 28 de juny de l'any 1907. El diari local "Ceretania" el descriu de la següent manera:

"El día 28 del próximo pasado junio, descargó sobre esta comarca una furiosa tormenta de agua y granizo, que afortunadamente duró pocos momentos, pues a continuar un poquito más, podíamos despedirnos de la cosecha, tal era la violencia y rapidez con que lo devastaba todo.

Da verdadera lástima contemplar los efectos del pedrisco, sobre todo en Caixans, Urtg y el Vilar.

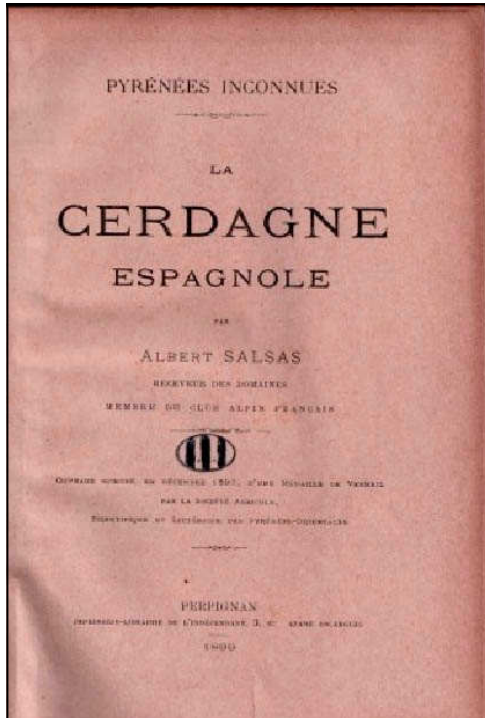
La cosecha de cereales y patatas puede darse por perdida, los campos han quedado sin espigas, y las legumbres por completo inundadas, tronchadas y perdidas, los árboles, sobre todo los frutales rajados por mil partes, sin hojas y casi sin ramas, en fin todo devastado, todo perdido.

Multitud de honradas y laboriosas familias han quedado reducidas a la miseria, ya que en breves instantes han visto desaparecer el fruto de sus afanes, trabajos y esperanzas."

Parlem de llibres que parlen de Cerdanya

Per Albert de Montjuïc

Pyrénées Inconnues
LA CERDAGNE ESPAGNOLE
Per ALBERT SALSAS

El llibre que us volia presentar és extraordinari, tant des del punt de vista expositiu, com pel rigor de les dades que aporta, així com per ser una de les millors guies per conèixer la Cerdanya.

Fou publicat el 1899 i imprès a Perpinyà a la Imprimerie-Librairie de L'Indépendant, 3 del carrer Azare Escarguel, en un format que en diríem de butxaca, doncs té tan sols 22 cm. I és natural, ja que es tracta d'un quadern per llegir mentre es camina pels indrets senyalats, tot reconeixent la comarca cerdana de la banda espanyola. No és, però, un llibre d'excursions, encara que s'hi descriuen alguns llacs i pics per pujar, però sense les rutes per anar-hi, sinó d'itineraris per la coneixença dels pobles i viles en la mesura que aquests són els camins normals a fer pels turistes a finals del segle XIX. El llibre té 230 pàgines i conté una dotzena d'il·lustracions fetes a mà i també fotografies. A més va acompanyat d'un índex alfabètic i d'una extensa bibliografia i cartografia.

Cal recordar que el mateix any de la publicació d'aquest llibre, Albert Salsas (Palau de Cerdanya, 1864-1940), havia publicat una *Bibliographie de la Cerdagne* de 22 pàgines a la mateixa editorial de Perpinyà. Salsas era un gran coneixedor de la comarca i aquest llibre va ser reconegut com la primera guia turística moderna. Albert Salsas, que era recaptador d'impostos i membre del Club Alpí Francés, deixa clar que el seu llibre va dedicat als turistes, no pas als excursionistes que no cita. De totes maneres hi ha mencionades les excursions més importants, encara que no els camins de muntanya per arribar-hi. Per l'època en que fou escrit el llibre, vers el 1892-93, és natural que Salsas cregui que per a fer qualsevol caminada vers els llacs o els pics, calgui l'ajut de les cavalleries i d'un guia. L'obra que comentem va ser premiada amb una medalla vermella per la Societat Agrícola, Científica i Literària dels

Pirineus Orientals, el 1895, i no es va publicar fins quatre anys més tard. Com que Salsas era cerdà i coneixia la regió, la quantitat de detalls i dades que recull va servir per què el seu treball fos minuciós, fent els recorreguts que descriu i comprovant a cada indret (pobles o esglésies) totes les obres d'art pictòriques o arquitectòniques que hi trobava, a més de la seva geografia humana, descriptiva i històrica.

El llibre comença amb una descripció de la fisonomia general per després examinar les divisions administratives de cada zona o subcomarca, amb els seus pobles i viles, amb la població existent i les estadístiques pertinents amb especificació de l'economia agrària i ramadera. No s'està de dir, i pot sorprendre perquè estem a finals del segle XIX, que *les populations de la Cerdagne espagnole ont encore conservé, avec leurs anciennes moeurs, les pittoresques costumes catalanes, particulièrement dans l'haute montagne de la Baridá. Dans la plaine et surtout à Puigcerdá, Llivia et même Bellver, la barretina vermeille au violette a disparu pour céder le pas a la moderne casquette de Barcelone. L'on peut dire que dans ces trois petites villes cerdanes les vieux usages ont fait place aux habitudes de la grande cité catalane et que leurs habitants sont complètement barcelonisés.*

Després descriu minuciosament Puigcerdá, tant des del punt de vista geogràfic com històric, per passar a analitzar tots els monuments i esglésies, així com descriure les caminades al seu entorn. Salsas li atorga a Puigcerdá, com és natural, no solament la capitalitat de tota la Cerdanya, sinó que centra aquesta guia en descriure permanentment, incloent-hi la part històrica de Puigcerdá, com el centre geogràfic, polític i econòmic en què s'havia convertit. Albert Salsas amb aquesta guia turística és l'exponent d'un interès que els estudiosos de la comarca ja començaven a endevinar com una comarca que esdevindria un lloc clau per l'aproximitat de ciutats com Barcelona, Perpinyà, Tolosa de Llenguadoc, i d'altres de més petites. La Cerdanya, és doncs el motiu per què autors i fills de la encontrada l'analitzin i en divulguin les peculiaritats característiques de l'entorn natural que potencien el seu desenvolupament en l'àmbit turístic. Sis autors s'encarregaran d'analitzar-la i de divulgar-ne la bellesa i la realitat; potser n'hi ha d'altres, però escolliria, per la seva aportació singular Josep Xandri, Cèsar August Torras, Emmanuel Broussé, Albert Salsas i Gay de Montellà. Tots ells aniran passant per aquestes pàgines.

Retornant però a l'anàlisi del llibre d'Albert Salsas sobre la banda espanyola de la Cerdanya, cal indicar que si bé és un llibre difícil de trobar, fins i tot en les llibreries de vell, es pot consultar a totes les biblioteques importants i a més està digitalitzat a la Biblioteca del Comtat de Cerdanya a Puigcerdá.

D'altra banda, i des del nostre punt de vista, l'obra té per a nosaltres la qualitat de donar a conèixer els tresor artístic i arquitectònic de finals del segle XIX, i esmentar-se detalls preciosos tant des del punt de vista geogràfic, costumistes com els camins de ferradura i les mancances en la manca de carreteres per viatjar. De Bellver a la Seu d'Urgell, el camí és de cavalleria, vull dir que no hi ha una carretera. Igualment d'interès és llegir-se els dos itineraris que salten la Cerdanya i porten un fins a Ripoll, passant per la Molina, Toses, Ribes de Fresser, explicant tots els pobles de la zona per a on passa i d'altres en què sense passar-hi els descriu per la seva proximitat; també l'altre itinerari és el que porta de Bellver a la Seu d'Urgell. Tant Ribes de Fresser, com Ripoll són minuciosament examinats, històricament, arquitectònicament i socialment; igualment la Seu d'Urgell. Així doncs el llibre d'Albert

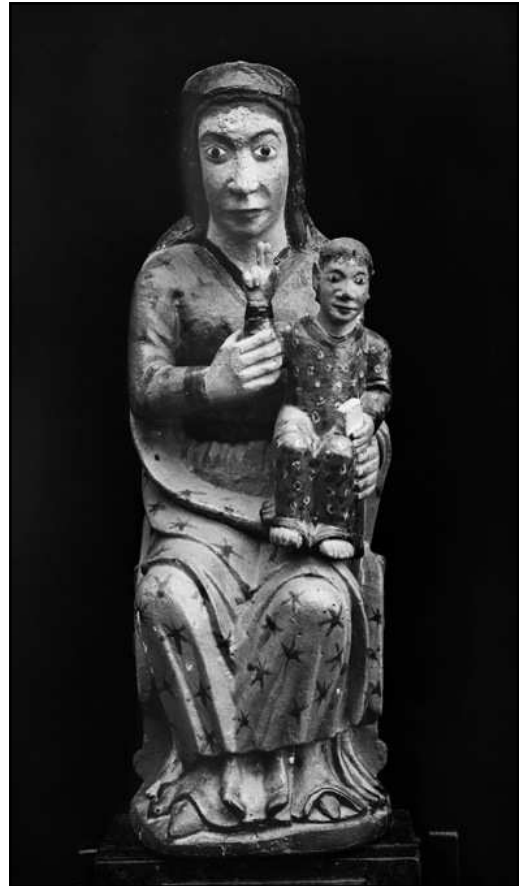
Salsas és un magnífic testimoni de la realitat cerdana, com també la més immediata, per conèixer com eren i com vivien en aquesta zona del Pirineu a fins del segle XIX, amb les seves mancances i les moltes variants hagudes si les comparem actualment. La lectura d'aquests itineraris és una delícia per aquell que busca els canvis produïts en l'entorn pirinenc de la Cerdanya, però també la manera en què la població hi vivia. Si bé l'entorn natural és el mateix, els canvis produïts tenen a veure amb el desenvolupament del turisme i les vies de comunicació, de modernització (arribada de l'electricitat, del tren, de les carreteres asfaltades, del sistema de tracció), que han anat fent canviar la manera de viure d'aquells pagesos i ramaders d'aleshores, per apartar-los d'una cultura mil·lenària i arraonar els elements més tradicionals (pagesia, cultius, herbatge, ramaderia), per dedicar-se al turisme i els seu mode d'entendre el territori, més com un esbarjo, que com un pòsit de cultura i costums que caldria protegir i entendre.

Els detalls de tots aquests camins i pobles, són importants, ja que el seu patrimoni artístic ha sigut destruït o cremat durant els anys de la guerra civil i la revolució social de 1936-1939. Indrets que han passat de ser habitats a ser destruïts com Niula, (actualment amb edificacions modernes), Montmalús, etc. S'opta en canvi que no hi figuri cap rastre de l'antiga capella romànica i rodona de Sant Joan Rodó, al camí antic, en el terme de Ger, i que malgrat que era derruïda, encara s'hi veien les parets.

En definitiva però, el llibre d'Albert Salsas, és una meravella de descripció i de testimoni comarcal que fins i tot supera la pròpia comarca de la banda espanyola, doncs quan s'ha de referir a la Cerdanya francesa, esmenta que Emmanuel Broussé té publicat una magnífica guia d'aquella zona. Sense la guia turística d'Albert Salsas, no sabriem ara tantes coses de la Cerdanya de finals del segle XIX.

La marededéu romànica de Bolvir

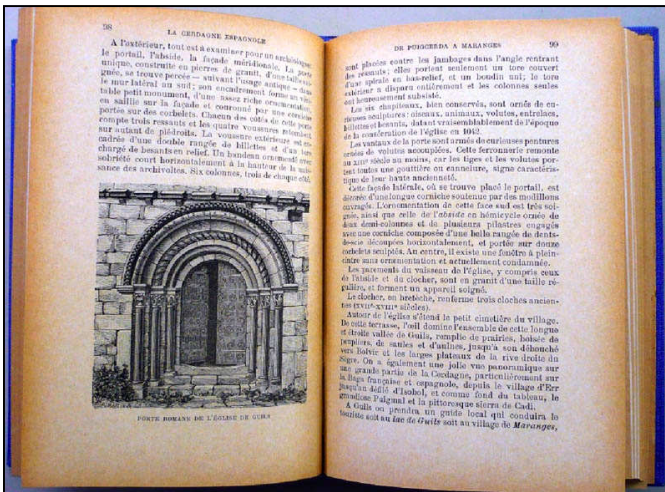
Per Alfred Pérez-Bastardas

L'indret de Bolvir, a la Baixa Cerdanya, a redós del puig de Bolvir i de l'emplaçament fortificat altmedieval del Castellot (avui dia en fase de prospecció), que a hores d'ara guarda les restes d'un emplaçament ibero-ceretà del segle IV aC, ha tingut també, entre altres trossos patrimonials, una marededéu molt poc avaluada, tenint en compte que de la talla original només ens en queden unes fotografies en blanc i negre, malgrat que mans piadoses n'han volgut realitzar dues còpies, una de les quals es troba instal·lada a l'església parroquial i dipositada al mig del magnífic retaule gòtic que guarda.

La talla sembla que es va perdre, robar o cremar durant els primers temps de la revolució i la Guerra Civil de 1936-39, quan el desordre més complet es va instal·lar a la Cerdanya de mans d'elements incontrolats. L'església va patir també aquesta situació i es va convertir en magatzem i va arraonar o fer desaparèixer els elements de culte, entre els quals, la talla esmentada de la marededéu i el retaule barroc del segle XVIII que esmenta Cèsar August Torras a la seva guia de la Cerdanya. No sembla segur, com alguns escrits diuen, que fos cremada, i no hi ha una versió prou creïble que fos així, encara que podria ser-ho. Testimonis directes no s'han donat a conèixer al llarg dels anys; podria ser-ho conjuntament amb la crema del retaule barroc, però això són suposicions.

De fet tampoc no sabem en quina de les dues esglésies es trobava aquesta talla en aquell moment, ja que no disposem de cap més fotografia que les que va fer Adolf Mas el 1920 i el 1929, quan l'església parroquial va ser restaurada i refeta la teulada amb les lloseres d'una de les dues pedreres de llicorella que Bolvir tenia en ús en aquell moment i que eren

propietat d'Agustí Manaut. I en aquestes fotografies, la del retaule gòtic instal·lat a la capella de l'Esperança. La talla es trobava al mig del retaule. Tant el Nen assegut a la falda com la marededéu porten sengles corones de metall. Almenys fins al 1929, la talla va estar instal·lada a la capella de l'Esperança, i d'allà són les fotografies mencionades. Ara bé, mentre que a la que es va fer juntament amb el retaule gòtic la imatge es troba al centre del retaule, les altres dues tenen la imatge sola i sense cap de les corones mencionades. Ens trobem, doncs, sense saber si quan es va produir l'assalt a l'església la talla de la marededéu era dins de la parròquia o encara es trobava a la capella de l'Esperança, el retaule de la qual no fou cremat; sembla que mans piadoses el van retirar i va desaparèixer per recuperar-lo després de la guerra i tornar-lo al mateix indret, ja sense la talla romànica. Tanmateix, tampoc no van ser retornades les cinc pradel·les inferiors del retaule, i que fins al 1995 no van aparèixer de mans d'un particular que sota secret de confessió les va retornar. La seva absència va durar 78 anys! Així, doncs, és amb aquestes dues imatges que han pogut imaginar com era la talla per fer-ne una semblança actual, pintada i tot.

Fou Albert Salsas, en el seu llibre sobre la Cerdanya espanyola, que cita aquesta marededéu dient que *la statue du Notre-Dame, placée au centre de ces magnifiques peintures, est beaucoup plus ancienne; du même type que les images vénérées de Font-Romeu et d'Err, elle remonte au XII siècle. Bien postérieurement on la peinte, ou disons plutôt le vrai mot : peinturlurée*. És a dir, Salsas ja veu que aquella imatge ha estat manipulada en la seva expressió pictòrica d'una manera que no hi ha dubte del mal que se li ha fet, i d'això en diu: "empastifar de colors".

El fet, doncs, és que la imatge va desaparèixer durant aquell període, i tan sols ens queden aquestes imatges ja de per si, retocades en un intent de restauració molt poc afortunat. La realitat posterior és quan el retaule gòtic, encara incomplet, va ser traslladat a l'església parroquial i restaurat convenientment per acabar trobant les cinc pradel·les que hi faltaven, però ja sense el marc de fusta de tot el conjunt. Finalment, una de les dues còpies de la marededéu fou instal·lada al mig del retaule gòtic, tal com les fotografies d'Adolf Mas, de Conrad Sagrera i d'altres ens havien fet conèixer.

La talla de fusta policromada d'aquesta marededéu sembla que podia tenir entre cinquanta o cinquanta-cinc centímetres d'alçada, amb un traçat més aviat barroer o poc afortunat en la seva expressió de la cara, molt poc agraciada, i la seva mà dreta agafa el braç del Nen aixecat, que sembla que beneeixi, mentre que en l'altre, el Nen hi porta el llibre de les escriptures. La túnica té un escot que *en lloc d'ésser rodó, és en punta*, com la marededéu de Ventajola, també a la Cerdanya. Per altra banda, el mantell pintat amb estrelles de cinc puntes tomba cap a les espatlles *formant plecs abundants i verticals*, i adopta un moviment elegant per sota el braç dret de la Mare, i fa sobresortir així la desproporció entre el cos de la marededéu en relació a les seves cames, més curtes. La figura, doncs, queda del tot desproporcionada i el Nen, de fisonomia hieràtica, està assegut sobre el genoll esquerre de la Verge i queda molt poc integrat en el conjunt. Aquesta talla té semblances a d'altres de la Cerdanya. Les corones que a la fotografia porten la Verge i el Nen creiem que són modernes. Des del punt de vista iconogràfic, la talla en el seu conjunt és poc estilitzada.

A més, una *dissortada policromia posterior al segle XV, fa del grup escultòric de Bolvir una peça poc apreciable*. La corona, el galó penjant, el mantell airós, curt fins a mitja cama, i el fet de seure en escambell fan que puguem datar l'origen d'aquest grup marià de la primera meitat del segle XIII, talment com el frontal d'altar de l'església parroquial de Santa Cecília de Bolvir, segons l'opinió d'Antoni Noguera i Massa en el seu estudi

de *Les marededéus romàniques de les terres gironines* (1977).

No podem dir, però, que aquesta datació sigui una més sobre la marededéu de Bolvir, ja que Maties Delcor, en el seu llibre sobre *Les verges romàniques de la Cerdanya i el Conflent* (1970), ni en el volum VII de *Catalunya Romànica* (1995), dedicat a la Cerdanya i el Conflent, a l'entrada sobre Bolvir a càrrec també de Maties Delcor (pàgines 116-118), menciona la talla bolvirenca, tot i que en el primer sí que hi ha una fotografia d'aquesta talla. En tot cas és simptomàtic que Delcor esmenti la Verge de Bolvir a la llista de les talles romàniques o de tipus romànic. En canvi no s'entén que a la *Catalunya Romànica* no solament no hi ha cap fotografia, sinó que la ignori.

Per tot això, i malgrat que la marededéu de Bolvir era una talla d'un petit poble rural, crec d'interès donar-la a conèixer encara que sigui breument. De les dues talles que avui dia hi ha realitzades a partir de les fotografies existents, crec que tenen el mèrit d'ensenyar-nos com deuria ser l'autèntica. Jo, però, no l'hauria situada al bell mig del bell retaule gòtic que l'església de Bolvir resguarda, sinó en un setial a part a la capella lateral dreta del temple, sempre també explicant (com es fa ara) que és una còpia aproximada de la que va desaparèixer.

Retaule gòtic

* Alfred Pérez-Bastardas és vicepresident de la Societat Catalana d'Estudis Històrics i membre del Grup de Recerca de Cerdanya. Autor del llibre *La Cerdanya, quadern de notes* (2010) i *Bolvir, notes històriques i geogràfiques* (1986).

Fuita de cervells i la dificultat que té Cerdanya per oferir sortides

Per Alfons Mills Munt

Quan estudiava a l'institut de Puigcerdà, en el marc del treball de recerca, recordo que a mi em preocupava la terciarització i l'evocació cap a un sol sector de l'economia amb la consegüent dependència. En la construcció es lligaven els gossos amb llonganisses i els que van tenir la sort de treballar-hi es van guanyar molt bé la vida. Professionals que s'hi dedicaven reconeixen que podien cobrar pràcticament el que demanesin per les feines a fer. En definitiva es va crear un model productiu, una activitat, una sortida laboral molt enfocada cap a un sector. A més hi podem sumar que en una edat força primerenca es podien assolir sous prou bons i per tant un nivell de vida més que acceptable. La terciarització també incloïa totes les feines enfocades als segons residents i les feines de manteniment que puguin necessitar. Qualsevol persona de ciutat d'un cert nivell social havia de tenir una residència a la comarca i amb unes mínimes condicions. Jardineria, neteja, etc, contribuïen juntament amb la construcció a la bombolla productiva i en la majoria d'ocupació que es generava a la comarca.

Molts habitants autòctons que marxaven a fora a estudiar ja tenien dificultats en cas de voler tornar. Poques aventures empresarials sortien del guió i alguns que retornaven havien de sacrificar la seva formació per dedicar-se a altres activitats si volien viure a Cerdanya. Recordo que una vegada vaig ajudar a un amic a trobar un professional d'un sector determinat: ells buscaven un perfil que la persona no creia que es busqués a la zona. Realment pensava bé però va trobar l'agulla en el paller i va poder seguir vivint allà on volia i treballar del que s'havia preparat tants anys.

Durant un temps es va dir que Cerdanya seria un destí de teletreball, però o bé per les més que justes infraestructures en telecomunicacions, o bé pels a vegades llargs hiverns o potser per altres raons, mai no es va arribar a estendre més enllà de comptades excepcions.

Però arribada la crisi, tot s'ha multiplicat. Molts d'aquells llocs de treball tradicionals s'han perdut. Empreses han deixat de treballar i altres han hagut de reduir dimensions i quedar-se amb clients que complissin les obligacions a final de mes. Aquella alegria econòmica s'ha perdut i amb ella moltes de les sortides menys qualificades. Però lluny de donar un gir, tampoc les persones més formades han trobat cap sortida a la comarca. La majoria de gent ha decidit quedar-se a la gran ciutat o directament marxar a l'estranger. El capital humà riquíssim que tenim a Cerdanya segueix fugint i no tenim cap alternativa perquè no sigui així. Possibles aventures empresarials són difícils d'imaginar amb certes limitacions existents i la conjuntura actual.

No fa gaire parlava amb una amiga que ha estudiat una carrera que li permetrà trobar alguna cosa a prop de casa. Ha decidit tornar a pujar per viure allà on vol i també allà on té la parella. No té feina, però prefereix limitar-se les sortides a seguir en un lloc on no hi està tant a gust. Segurament una de tantes excepcions que s'arriscarà per l'amor a una terra, a una manera de viure i a una gent.

Personalment, molts anys després de marxar i malgrat que mai no he perdut el vincle i la regularitat setmanal en pujar, he d'admetre que és difícil imaginar treballar en una feina similar a la que alguns tenim per sort a la ciutat, a prop d'on hem nascut, crescut i gaudit tant. Per alguns Cerdanya seguirà essent un destí de cap de setmana mentre no canviïn algunes coses.

Bitcoins i la criptoanarquia

Per Francesc X. Esteban Barbero

Motivació

“Un espectre està rondant el món modern, l'espectre de la criptoanarquia”. Així comença el *Manifest Criptoanarquista*, un dels documents fundacionals d'aquest moviment, que ja a l'any 1992 ens advertia de la vigilància policial dels governs sobre els ciutadans i en concret ja citava la *National Security Agency* (NSA), que aquests dies s'ha popularitzat per les revelacions sobre l'espionatge massiu a ciutadans i institucions de moltes parts del món. Els criptoanarquistes consideren que no es pot lluitar políticament contra aquest tipus d'agències governamentals i que l'única manera que te el ciutadà de protegir-se i exercir la seva llibertat i privacitat és fer servir les eines criptogràfiques, és a dir, les eines matemàtiques i informàtiques que permeten als ciutadans interactuar entre ells, minimitzant el perill de qualsevol vigilància externa.

Els criptoanarquistes s'han interessat pel que significa el diner, ja que és un dels fonaments de tota interacció humana actual. Cada vegada fem servir menys els diners en metàl·lic i més els diners en format electrònic (targetes de crèdit, pagament amb el mòbil, compres per Internet...) i això fa que els ciutadans quedin més exposats a la vigilància policial. Una de les eines conceptuals dels criptoanarquistes és la criptomonedra: un sistema d'intercanvi fonamentat en la criptografia, descentralitzat i que permet transaccions comercials internacionals entre particulars sense la intermediació de cap entitat financera i per suposat, sense el control de cap govern.

L'any 2011, el Govern dels Estats Units, en la seva lluita contra Wikileaks (web de filtracions polítiques, molt incòmode per a molts governs dictatorials i democràtics) va intentar bloquejar el seu finançament bloquejant els pagaments amb Visa, Mastercard i Paypal. Llavors Wikileaks va demanar que els subscriptors i simpatitzants fessin les seves aportacions en bitcoins, una de les diverses criptomonedres existents en l'actualitat, i d'aquesta manera va contribuir a popularitzar-la de manera insospitada.

Satoshi Nakamoto és el creador dels bitcoins, encara que no se sap la seva identitat real ni tal sols la seva nacionalitat, ja que encara que ell es declara japonès, mai no va escriure res en japonès, ni cap desenvolupament seu dels bitcoins va tenir una versió en aquesta llengua. Va estar implicat en el projecte des del 2007 fins al 2010, quan simplement va desaparèixer. És per aquesta raó que es creu que Satoshi Nakamoto no és cap identitat real i potser correspon a un col·lectiu de perso-

nes interessades en popularitzar els bitcoins.

Definició de diner

Abans de parlar en profunditat dels bitcoins hem d'entendre bé el concepte de diner. En economia s'entén per diner qualsevol element que compleixi les següents funcions:

-Ser mitjà de pagament: els essers humans que viuen en societats extenses han de tractar amb un desequilibri fonamental: cada individu de la societat és un *productor especialitzat* (com per exemple un camperol o un programador informàtic) però en canvi és un *consumidor generalista* (necessitem una alimentació variada, roba, habitatge, educació, sanitat, entreteniment...). És a dir, ens necessitem uns als altres per sobreviure i per això la coordinació és fonamental per a la societat. Abans del diner es feia servir el troc com a sistema d'intercanvi de béns i serveis però actualment està en desús ja que és un sistema molt ineficient que requereix la “doble coincidència de desitjos”: tinc una gallina i pateixo d'un mal de queixals que no em deixa viure, així que he de trobar ràpidament un dentista que vulgui aquesta gallina com a intercanvi pels seus serveis (difícil, oi?). Per això, una de les funcions principals del diner és facilitar l'intercanvi de productes i serveis fent el paper d'*intermediari universalment acceptat per tots els individus d'un sistema monetari* (la zona euro en el nostre cas).

Per complir aquesta funció d'intermediari (mitjà de pagament), el diner ha de tenir la propietat de ser divisible en unitats suficientment petites per facilitar l'intercanvi de qualsevol bé o servei. Així, encara que la nostra moneda sigui l'euro, podem pagar en fraccions de cèntims d'euro.

Que l'euro sigui el nostre mitjà de pagament no implica que per pagar haguem de fer servir obligatòriament bitllets i monedes físiques. Per això cal introduir els conceptes d'instrument de pagament i de canal de pagament. Els *instruments de pagament* són els procediments que permeten pagar sense necessitat de diners físics, com per exemple una transferència bancària, les targetes de crèdit o els xecs. Ara bé, un mateix instrument de pagament pot executar-se des de *canals de pagament* diferents. Per exemple, puc pagar amb targeta de crèdit en un restaurant fent servir físicament la meua targeta o bé puc fer una compra per internet i donar el número de compte d'aquesta mateixa targeta.

-Ser unitat de compte: serveix per a posar els preus de tots els béns i serveis d'un sistema econòmic (Euro en el nostre cas, dòlar en els Estats Units, iens al Japó...). Per tant, serveix per *mesurar* el valor de les coses, fixada de manera dinàmica per part dels productors i consumidors (modelada pels economistes mitjançant la *lleï de l'oferta i la demanda*). És important que aquests preus siguin relativament estables i no tinguin grans oscil·lacions per què tots els agents econòmics puguin prendre decisions a mitjà i llarg termini.

-Ser dipòsit de valor: permet estalviar i traspasar el consum present a consum futur. Per exemple, puc estalviar els diners per comprar un nou ordinador d'aquí a uns mesos. Les característiques d'un dipòsit de valor són la seva *durabilitat* (ha de mantenir la capacitat de l'estalvi al llarg del temps) i la seva *difficultat de falsificació* (si qualsevol pot produir diners, aquests perden el seu valor).

Les funcions de mitjà de pagament i d'unitat de compte són exclusives de l'euro a la zona euro (si tinc dòlars, els hauré de canviar per euros per comprar). En canvi, la funció de dipòsit de valor no és exclusiva de l'euro ja que puc estalviar o invertir en accions, béns immobles, joies, obres d'art, etc.

Bitcoins i el problema de la confiança

Els diners que fem servir en l'actualitat no tenen relació directa amb cap element de valor físic (or, diamants, joies...), és a dir, no tenen cap valor per si mateixos però són acceptats per tothom com a *diners*. Aquest tipus de diners se'n diuen diners *fiduciaris* (en llatí, *fides*= fe o confiança) ja que es fonamenta en la confiança de tots el que el fan servir que es mantindrà com a dipòsit de valor. Aquesta confiança es fonamenta en què l'entitat que regula la quantitat de diners del sistema (el Banc Central Europeu en el nostre cas) actuarà en benefici de tothom i de manera bastant racional.

Ara bé, no tothom confia en els diners fiduciaris i òbviament, els criptoanarquistes molt poc. El propi Satoshi Nakamoto va advertir sobre aquest tema, que anomenava com "el problema de la confiança": hem de confiar que els bancs centrals mantinguin estable la moneda sense crear inflació, he de confiar que els bancs faran un bon ús dels nostres dipòsits i no s'enfonsaran, hem de confiar que la informació de les nostres transaccions serà mantinguda en secret... Precisament els bitcoins van sorgir com una resposta al problema de la confiança al crear una moneda virtual, descentralitzada i relativament anònima.

El sistema bitcoin òbviament no és perfecte i també exigeix de nosaltres un cert grau de confiança. En primer lloc, la implementació informàtica dels bitcoins és un programari de codi obert (open source), així que qualsevol amb coneixements suficients pot supervisar aquest codi i comprovar que no hi ha cap codi maliciós que vagi en contra nostra, com per exemple, que no s'envien les nostres transaccions ni les nostres claus d'accés a altres persones. En segon lloc, tota la informació de les transaccions és mantinguda per una xarxa descentralitzada (peer-to-peer o P2P) en la que qualsevol pot participar, amb la qual cosa s'evita que algú en concret pugui manipular aquesta xarxa en el seu propi benefici. En tercer lloc, el sistema criptogràfic permet mantenir els moneders virtuals i realitzar les transaccions de forma segura, evitant que una persona suplanti la identitat digital d'una altra (i es quedi amb els seus bitcoins).

El primer pas per fer servir els bitcoins és instal·lar el programari adequat al nostre ordinador (MultiBit per a Windows, Mac o Linux) o al nostre telèfon o tauleta (Bitcoin Wallet per a Android). El primer que hem de fer llavors és crear el nostre primer moneder bitcoin, que és una adreça virtual, com si fos una adreça de correu electrònic però sense la necessitat de proporcionar cap informació personal. Si vull pagar a algú, he de conèixer l'adreça del seu moneder per transferir-li bitcoins, i si vull cobrar, he d'enviar l'adreça del meu moneder a qui correspongui per què em faci la transferència. Hem de tenir molt en compte que la informació de totes aquestes transaccions queda emmagatzemada en la cadena de blocs (blockchain), que és el registre públic compartit de totes transaccions. Aquest fet, que garanteix l'estabilitat i seguretat del sistema, pot comportar problemes greus amb l'anonimat.

Encara que del que hagi pogut veure a la televisió o llegit a la web, **el sistema bitcoins no és anònim**, com es pot llegir a la mateixa web de l'organització (<http://bitcoin.org/es/debes-saber>). Ho il·lustrarem amb un exemple. Imagineu-vos que voleu fer una donació a Wikileaks, així que heu de conèixer

l'adreça del moneder de Wikileaks, que ha de ser pública per poder rebre donacions! Ara bé, com en crear el meu moneder jo no he donat cap informació personal, puc pensar que he fet una donació anònima, però això no és del tot cert. Si he fet qualsevol altra operació amb aquest mateix moneder i l'altra part coneix la meua identitat, llavors aquesta altra part podrà rastrejar a dintre de la cadena de blocs tots els moviments del meu moneder. Si del que es tracta és d'un grup d'amics que fan servir bitcoins, potser el tema de l'anonimat no és greu, però si el que has fet és comprar bitcoins des d'un compte bancari, el tema comença a ser més complicat (vaja, que la NSA pot arribar a saber si has fet una donació a Wikileaks). Per intentar arreglar una mica aquest problema, des de la web de bitcoin es recomana crear molts moneders diferents per dificultar aquest rastreig.

Hem comentat que el registre de totes transaccions queda emmagatzemada en la cadena de blocs (blockchain), que es va ampliant de forma ordenada a mesura que es van comptabilitzant les noves transaccions. Ara bé, qui manté aquesta informació i com es garanteix que ningú la pot manipular en el seu propi benefici? Aquí hem de introduir el concepte del *miner de bitcoins*, que són els agents encarregats d'aquesta feina. Per garantir que ningú no manipula incorrectament aquesta cadena, tots els miners han d'anar solucionant de forma coordinada un problema criptogràfic molt complicat que requereix una gran potència de càlcul. Precisament com es requereix energia i temps per realitzar aquesta tasca, els miners reben bitcoins per la seva feina. Si en un sistema monetari tradicional, els bancs centrals són els encarregats d'emetre moneda segons certs paràmetres econòmics, en el sistema bitcoin són els miners els que "emeten" nova moneda a partir de la tasca de mantenir el propi sistema. Però a diferència dels bancs centrals, qualsevol persona pot convertir-se en miner de bitcoins.

Els bitcoins no es creen del no-res: són el resultat de solucions a problemes criptogràfics que els miners van solucionant per mantenir la integritat de la cadena de blocs. Però aquest problema es va complicant a mesura que es van minant més i més bitcoins. Si a l'inici dels bitcoins, cap al 2009, qualsevol podia minar bitcoins a casa seva amb un ordinador personal normal, ara mateix el minat és tant complicat que si ho intentes a casa teva perdràs diners, ja que el cost de l'energia elèctrica que faràs servir valdrà més que el bitcoins que obtindràs. Ara mateix qui mina bitcoins és qui ha invertit en maquinària especialitzada que obté molta més potència de càlcul per unitat d'energia utilitzada. El sistemes actuals més eficients per minar bitcoins fan servir unitats ASIC (circuit integrat d'aplicació específica) dissenyats només per aquesta tasca i per un mòdic preu de 6.800 dòlars cadascun. Tenint en compte que un sistema professional de minat pot incloure moltes unitats ASIC, podem deduir que actualment el sistema de bitcoins no està mantingut per particulars sinó per inversors i que a mesura que el minat sigui més i més complicat, les inversions requerides seran cada vegada més importants.

Podem considerar que el Bitcoin és diner?

Ara que ja coneixem una mica més què són els bitcoins, ens podem preguntar si realment són diner o bé són una altra cosa. Per considerar qualsevol element com a diner ha de complir els tres requisits que hem vist abans: ser mitjà de pagament, ser unitat de compte i ser dipòsit de valor. Dels tres requeriments, l'únic que sembla complir és el de ser unitat de valor, és a dir, es pot considerar com un instrument financer d'inversió, però no com a moneda o diner. D'aquesta manera ho entenen els inversors que minen bitcoins i els governs dels països, que d'aquesta manera poden exigir impostos sobre els possibles beneficis. El primer govern que ha regulat l'ús de

bitcoins ha sigut el govern alemany, però en poc temps tots els països seguiran les mateixes passes. A més a més, com a instrument financer, els bitcoins s'exposen a un altre gran perill: les bombolles financeres. Com diu en Xavier Sala-i-Martin

:

La fiebre del Bitcoin se está convirtiendo en una peligrosa burbuja financiera. Y como ha pasado en todas las burbujas de la historia, los pocos listillos que invirtieron al principio se van a forrar, y los muchos que lleguen tarde van a perder ingentes cantidades de dinero.

Si voleu llegir l'article complet, trobareu l'enllaç al final d'aquest article.

Conclusió

És bona idea fer servir bitcoins? Amb tot el que hem vist, a dia d'avui els bitcoins no semblen ser un terreny propici per als particulars sinó més aviat per als inversors especialitzats, així que vigila amb els teus estalvis! El somni criptoanarquista de la criptomoneda sembla perillar en el cas dels bitcoins i els principals enemics no semblen ser ni els bancs ni els governs centrals, sinó altres causes diferents.

La primera d'aquestes causes crec que prové d'un disseny deficient del sistema dels bitcoins, que ha permès que la cadena de blocs no pugui ser mantinguda per una xarxa de particulars. És un contrasentit total renegar de les institucions financeres, com fan els criptoanarquistes, i arribar a un punt en què la xarxa només pot ser mantinguda correctament per inversors privats.

La segona causa és la cobdícia de la gent que provoca les bombolles financeres, tant per part de les entitats financeres com de milers i milers de particulars que especulen en bitcoins per treure profit. En aquest sentit, potser el que cal és contradir els criptoanarquistes i acceptar que la solució dels problemes no passa per ignorar els governs sinó per millorar l'acció d'aquests governs. I d'això se'n diu política.

Per llegir més

<http://www.activism.net/cyberpunk/crypto-anarchy.html>
<http://aulavirtual.bde.es/wav/documentos/pagos.pdf>
<http://bitcoin.org/es/>
<http://www.coindesk.com/germany-official-recognises-bitcoin-as-private-money/>
<http://www.salaimartin.com/randomthoughts/item/589-la-burbuja-del-bitcoin.html>

DOSSIER:

EL PAISATGE DE Cerdanya

Foto: Francesc X. Esteban

La Cerdanya, un paisatge transfronterer

Per Jordi Grau. Tècnic de l'Observatori del Paisatge de Catalunya

Rarament els límits dels paisatges es corresponen amb els límits administratius d'un estat, d'una regió o d'un municipi. El paisatge de la Cerdanya n'és un exemple ben clar. A ningú no se li escapa que és un paisatge que creua la frontera entre les diverses administracions que hi tenen competències, tot esdevenint, alhora, un component fonamental del seu patrimoni comú. En aquest sentit, la Cerdanya, tot i compartir una identitat paisatgística i disposar de diversos instruments de planificació paisatgística a cada banda de la frontera, no s'ha dotat de cap eina de paisatge que posi l'atenció a tot el conjunt. En canvi, hi existeixen precedents de projectes transfronterers com l'hospital i l'escorxador.

Imatge 1. Àmbit transfronterer de la Cerdanya

El paisatge, entès segons el Conveni europeu del paisatge (signat l'any 2000 a Florència) com "l'àrea, tal com la percep la població, el caràcter de la qual és resultat de la interacció de factors naturals i/o humans", involucra actors molt diversos del territori i representa un aspecte molt important per a la qualitat de vida de tots. És per això que des de l'Observatori del Paisatge de Catalunya considerem que el paisatge, en realitat, pot tenir un paper important en l'estructuració d'un projecte de desenvolupament d'un territori.

Partint d'aquest context, durant aquest any està naixent el projecte "El paisatge transfronterer de la Cerdanya" impulsat pel Consell Comarcal de la Cerdanya, la Comunitat de Comuns Pirineus - Cerdanya, l'Agrupació Europea de Cooperació Territorial Pirineus-Cerdanya (AECT), el Parc Natural Regional dels Pirineus Catalans i l'Observatori del Paisatge de Catalunya. Totes aquestes institucions són conscients que les dues bandes de la frontera tenen un mateix paisatge, la Cerdanya, i de la importància estratègica de conservar-lo i potenciar-ne la qualitat. Per això sumaran esforços i voluntats a l'hora de pensar i establir plegats unes bases de futur que posin en valor aquest paisatge transfronterer, amb la complicitat dels principals actors socials i econòmics de la zona.

Com a primer pas per materialitzar el projecte, aquestes entitats, amb el suport de l'Ajuntament de Llivia, del Departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya (Casa de Perpinyà) i amb el finançament del projecte EUROCAT (programa comunitari POCTEFA), han editat un opuscle molt complet que destaca els principals valors del paisatge de la Cerdanya a banda i banda de la frontera i fa una proposta de pla de treball a seguir. Tot i que el document complet es pot consultar i descarregar en format digital a través d'aquest enllaç http://www.catpaisatge.net/fitxers/tries/proj_transfront_2013.pdf, a continuació es fa un resum del pla de treball a seguir a partir d'ara.

La metodologia, desenvolupada conjuntament pel Parc Natural Regional dels Pirineus Catalans i l'Observatori del Paisatge de Catalunya, es fonamenta en un treball comú i de permanent intercanvi de la informació existent a banda i banda de la frontera, ampliant el coneixement del lloc i generant nova documentació, així com en la concertació amb els principals actors del territori. És per aquest motiu que el projecte parteix dels documents de planificació del paisatge existents, impulsats i aprovats per les autoritats regionals i locals d'ambdós costats de la frontera:

- * Catàleg de Paisatge de l'Alt Pirineu i Aran, 2013 (Catalunya)
- * PaHisCat, Paisatge històric de Catalunya. Evo-lució del paisatge històric de la Vall Cerdana, 2011 (Catalunya)
- * Atlas des paysages du Languedoc-Roussillon, 2008 (France)
- * Charte du Parc naturel régional des Pyrénées catalanes 2014-2026 (France)
- * Observatoire photographique des Pyrénées catalanes 2010-2012 (France)
- * Étude « Entrées de bourgs » de l'Observatoire photographique pyrénéen des paysages, 2012 (France)

El projecte persegueix:

- * Enfortir el fet de viure i produir en un entorn de qualitat.
- * Augmentar el sentiment de pertinença a la Vall Cerdana i l'autoestima pel fet de pertànyer a una cultura catalana comuna.
- * Considerar el paisatge com a factor de competitivitat per al desenvolupament local i per a la creació d'oportunitats de futur compartides.
- * Posar en valor la qualitat del paisatge com a base per a l'atracció turística i la projecció exterior de la Vall Cerdana, tot evitant la pèrdua del sentit del lloc.
- * Mantenir i transmetre a les generacions futures els valors culturals i històrics de la Vall Cerdana, així com la seva herència simbòlica i identitària.
- * Reconèixer el paisatge com a eina per a l'educació, la comunicació i la sensibilització.

I vol esdevenir:

- * Un **instrument de coneixement** per comprendre el paisatge de la Vall Cerdana, les seves dinàmiques i els seus destacables valors naturals, culturals i simbòlics. El coneixement és imprescindible per a l'acció, i cal basar l'acció en el coneixement.
- * Un **instrument d'acció** que posarà a disposició de tot-

hom pautes comunes per gestionar el paisatge compartit a ambdues bandes de la frontera i posar-lo en valor. Es traduirà en recomanacions i propostes concretes de millora i promoció del paisatge dirigides als ajuntaments i entitats de la Vall Cerdana, partint de la base que el paisatge és un factor clau per al seu desenvolupament.

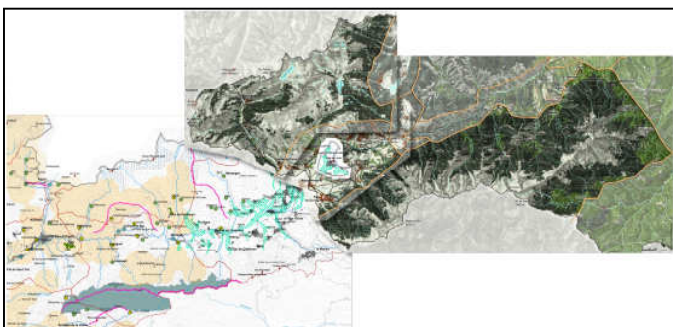
- * Un **instrument de sensibilització** sobre els valors del paisatge de la Vall Cerdana, la seva evolució i les seves potencialitats, que enforteixi la consciència de pertànyer a un lloc i a un paisatge comú.
- * Un **instrument de compromís** implicant els principals actors socials i econòmics, així com el conjunt de la població cerdana, en la conservació i la promoció del seu paisatge.

Les primeres passes que cal fer d'ara endavant són:

Elaborar un **glossari del paisatge** de la Vall Cerdana: És fonamental disposar d'un glossari que estableixi les equivalències entre les llengües catalana i francesa – i no la traducció literal– dels principals conceptes i termes vinculats al paisatge transfronterer de la Vall Cerdana i al conjunt del projecte. Respectar el sentit de cada llengua i de cada cultura és la millor manera de captar-ne plenament el significat, a més d'aportar una mirada pròpia al lloc.

Definir el perímetre del paisatge de la Vall Cerdana: El paisatge de la Vall Cerdana és el resultat de la unió natural de diverses unitats de paisatge definides pel Catàleg de paisatge de l'Alt Pirineu i Aran i per l'Atlas del paisatge de Llenguadoc-Rosselló. És molt necessari definir-ne acuradament els límits, sense perdre de vista que aquests són, en el fons, difusos i permanentment canviants segons la mirada al territori i el pes històric i cultural.

Generar una **cartografia comuna** del paisatge de la Vall Cerdana: Es crearà una cartografia comuna que permetrà representar: la caracterització del paisatge (elements singulars i identitaris, forteses i debilitats, etc.), les principals tendències de la seva evolució, així com els principals reptes i objectius de qualitat paisatgística. Aquesta serà complementada amb altres tipus d'eines de representació del paisatge. Disposar d'una cartografia comuna és imprescindible a l'hora de planificar les accions conjuntes sobre el paisatge.

Imatge 2. Mapes de base procedents del Catàleg del paisatge de l'Alt Pirineu i Aran i de l'Atlas del paisatge del Llenguadoc-Rosselló, a partir dels quals s'elaborarà la cartografia comuna.

Redactar un **document de caracterització** del paisatge trans-fronterer de la Vall Cerdana i estratègia de futur: S'elaborarà un document de caracterització del paisatge de la Vall Cerdana que posi en comú els valors i les dinàmiques del paisatge, les singularitats, així com els principals reptes i objectius paisatgístics que caldrà afrontar conjuntament a ambdues bandes de la frontera. El document incorporarà recomanacions i propostes concretes, amb la complicitat dels principals agents de la Vall Cerdana, a fi de millorar la qualitat del paisatge i d'orientar i incidir en les respectives polítiques de desenvolupament local, des de les urbanístiques a les culturals, passant per les de promoció turística.

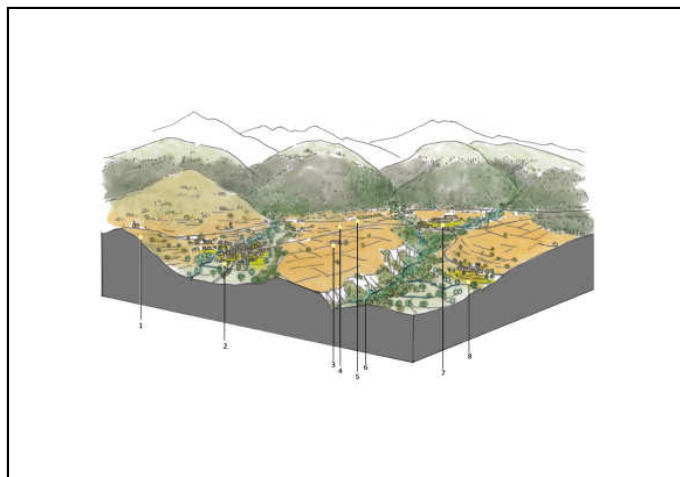
Dissenyar i executar un **programa d'accions** d'educació, sensibilització i comunicació: Una de les principals finalitats del projecte és precisament la de prendre consciència i difondre tots els valors del paisatge de la Vall Cerdana, entesos com un actiu de primer ordre per al futur del territori. S'establiran accions educatives, de sensibilització i de comunicació destinades a actors diversos: ajuntaments, agents econòmics, escoles, la ciutadania en general, etc., amb la voluntat de generar sinergies positives per al paisatge de la Vall Cerdana.

El paisatge de la Cerdanya

L'opuscle també incorpora un primer tast dels valors del paisatge de la Cerdanya:

L'amplitud i la lluminositat del paisatge de la Vall Cerdana, vigilat per majestuosos cims i serres, es caracteritza per un mosaic agrícola i forestal únic configurat per la closa cerdana, el riu Segre i un patrimoni arquitectònic notable constituït per masos i antics pobles, marcat en algunes parts per fortes dinàmiques urbanístiques vinculades al desenvolupament turístic. Encara avui, la Vall Cerdana es debat entre la viabilitat de les funcions productives tradicionals dels seus camps i boscos en un context econòmic canviant, la consolidació dels serveis turístics i la conservació del seu llegat històric.

La Plana: La Cerdanya configura una àmplia plana d'entre 1.000 i 1.500 metres d'alçària, envoltada per cims i serres d'entre 2.500 i 3.000 metres d'alçària (Puigpedrós, Tossa d'Alp, Penyes Altes del Moixeró, Cadí, Carlit, Puigmal), que s'estén per 40 km de llarg i 7 km d'ample, entre Bellver de Cerdanya i el coll de la Perche, i amb una orientació singular nord-est / sud-oest.

1. **Cultius en terrasses al voltant de les viles**
2. **Extensions urbanes al voltant de les viles**
3. **Construccions agrícoles disperses per la plana**
4. **Espais oberts cultivats amb o sense closa cerdana**
5. **Itineraris paisatgístics**
6. **El riu Segre, els seus afluents i la xarxa de canals**
7. **Elements patrimonials remarcables i miradors de la vall**
8. **Viles tradicionals en els vessants o a la vall**

Imatge 3. Estructura paisatgística característica de la plana de la Vall Cerdana

Font: Avant-projet de Charte 2014-2026 du Parc Naturel Régional des Pyrénées Catalanes (Lucie Julien PNR)

La Closa Cerdana: La plana i les valls adjacents, com la vall de Querol, estan dominades pels paisatges agraris, estructurats amb la closa cerdana: conreus allargassats, regulars, delimitats per marges o tanques de vegetació perpendiculars als canals i camins, alguns d'origen romà. Les terrasses han permès cultivar els vessants de les muntanyes.

Moltes de les closes cerdanes estan associades als masos cerdans, construccions tradicionals agrícoles dels segles XVIII i XIX, considerats com el centre de l'explotació agropecuària i nucli de transformació de la plana.

Viles i pobles: La vall presenta petits pobles i masos repartits per la solana (com Tallendre, Ordèn, Éller, Cortàs, la Bastida, Angostrina, Dorres, Targasona, ...), allunyats del brogit del fons de la Vall, amb una marcada arquitectura de muntanya i un ric patrimoni romànic, que contrasten amb nous creixements urbanístics, sobretot de segona residència, majoritàriament vinculats al turisme.

Moltes viles han crescut entre els mosaics agrícoles (com ara Puigcerdà, Llivia, Prats i Sansor, Bellver de Cerdanya, Sallagosa, Er, La Guingueta d'Ix i Osseja, entre d'altres) i entre els forestals (com per exemple Alp, Font-romeu, Èguet o Bolquera). Algunes d'aquestes viles estan immerses en la banalització i l'homogeneïtat dels nous creixements urbanístics.

El bosc: El paisatge forestal està format essencialment per boscos de coníferes, (pi negre, pi roig i avet), que ocupen la mitjana i l'alta muntanya, fins a l'aparició dels prats de pastura per sobre dels 2.300 metres.

El riu i els canals: El riu Segre i els seus afluents (com la Ribera d'Alp, el Querol o l'Eine), amb fileres de trèmols, freixes, oms, pollancre i salzes a la seva ribera, han afavorit el desenvolupament d'un dens entramat de canals i sèquies originaris del segle VIII.

Els colors de la vall: Els colors lluminosos de la solana, el verd penetrant de l'obaga, els cims grisos o blancs (depenent de l'estació), els taronges dels afloraments de margues i l'heterogènia plana agrícola constitueixen les principals varietats cromàtiques de la Vall Cerdana.

Les infraestructures turístiques: El paisatge turístic s'ha desenvolupat al voltant dels dominis esquiables, com per exemple La Molina, La Masella, Font-Romeu, Bolquère Pyrénées 2000 o Err- Puigmal, així com en els conjunts residencials.

Miradors: La Vall Cerdana presenta excel·lents miradors, com els de Puigcerdà, castell de Llivia o Santa Maria de Bell-lloc, des dels quals la ciutadania i els visitants poden gaudir d'àmplies panoràmiques de la vall i les muntanyes que l'emmarquen i així fomentar valors com el de la contemplació.

El paisatge de la Vall Cerdana viu realitats i una evolució molt semblants, reconegudes en els diversos documents elaborats per l'Observatori del Paisatge de Catalunya i el Parc Natural Regional dels Pirineus Catalans.

Imatge 4. Plana de la Cerdanya amb el Puigpedrós al fons. Autor: Jordi Bas

La qualitat del paisatge de la Vall Cerdana afronta els següents reptes:

- * La conservació dels espais agrícoles, especialment a les planes i als altiplans fèrtils.
- * La preservació i la posada en valor de les estructures del paisatge agrícola i natural de la plana, com ara les tanques i les fileres d'arbres de la closa cerdana, el mas cerdà, l'arquitectura de la pedra seca (murs, refugis i cabanes de pastor, etc.), els boscos de ribera al llarg del riu Segre, o la xarxa de canals i camins, fonamentals per al manteniment de la identitat del mosaic agrícola.
- * La millora de la imatge de l'entorn de les viles, sobretot allà on s'han abandonat les pràctiques agrícoles.
- * La valorització del patrimoni històric de la Vall Cerdana, de la imatge dels pobles tradicionals i de la seva arquitectura, integrant les noves construccions, sobretot les vinculades a les estacions d'esquí.
- * El manteniment de la identitat dels accessos a les poblacions i la seva recuperació en aquells on s'ha perdut.
- * La millora de la imatge dels polígons d'activitat econòmica i de serveis, de les infraestructures viàries i d'altres elements de les perifèries dels nuclis de població.
- * La millora de les vistes escèniques des de les carreteres de la Vall Cerdana, tot creant miradors i punts per al gaudi del paisatge.
- * La recuperació de la identitat d'un territori històricament dividit i que, mitjançant el paisatge comú, pot renovar els lligams socioculturals que uneixen la població a més d'enfortir les seves oportunitats de desenvolupament local.

Evolució del turisme rural a la Baixa Cerdanya (2000-2012)

Josep Mª Prat, Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona

El concepte de turisme rural té diverses definicions segons el context i l'autor, encara que generalment s'admet que és aquell turisme que, realitzant-se en el mitjà rural, considera la relació entre la cultura i la naturalesa com a element clau de l'experiència turística (Andrés, 2000; Juan i Solsona, 2000). És un turisme que, amb la comunitat local com a protagonista, integra territori, patrimoni, tasques i costums propis de la vida rural i activitats d'oci (Valdés, 2004; Àvila i Barrado, 2005).

Els establiments de turisme rural estan situats en el medi natural, dins de nuclis de població de menys de 2.000 habitants o bé aïllats (fora de nucli), integrats en edificacions preexistents anteriors al 1950, que respecten la tipologia arquitectònica de la zona i compleixen amb l'exigència de tranquil·litat i integració en el paisatge, en els termes i les condicions que prevegi a aquest efecte l'ordenació urbanística (Juan i Solsona, 2000).

A Catalunya, es classifiquen en quatre grups:

- masia: habitatge unifamiliar fora de nucli de població que comparteix la persona titular amb les persones usuàries turístiques i on es presta el servei d'allotjament en règim d'habitacions i, com a mínim, d'esmorzar
- masoveria: habitatge unifamiliar fora de nucli de població que es lloga en règim de casa sencera
- casa de poble compartida: habitatge unifamiliar dins de nucli de població que comparteix la persona titular amb les persones usuàries turístiques i on es presta el servei d'allotjament en règim d'habitacions i, com a mínim, d'esmorzar
- casa de poble independent: habitatge unifamiliar en nucli de població on es presta el servei d'allotjament en règim de casa sencera

Encara que el turisme rural és al nostre país una activitat anterior al turisme convencional (Priestley i Llurdés, 2007), tal com se li coneix en l'actualitat es va iniciar en els anys 1980, sent Catalunya la primera comunitat a legislar sobre el tema, en 1983 (Garay i Cànoves, 2009). Al principi va ser una activitat complementària a les tasques agrícoles (Bote, 1988), però, amb la crisi de l'agricultura, el desenvolupament econòmic, el major poder adquisitiu de la població, l'augment del temps disponible per a l'oci i l'aparició de noves formes de turisme, s'ha convertit en una activitat pròpia que s'ha anat consolidant amb el temps (Severt, et al., 2007).

A Catalunya l'oferta d'allotjaments de turisme rural ha evolucionat en tres fases ben diferenciades. En la primera, fins a principis dels anys 1990, el seu creixement ha estat molt lent. En la segona, fins al començament de la crisi actual, hi ha hagut un fort creixement. En la tercera, i actual, s'ha produït una estabilització.

En la part espanyola de la Cerdanya (que denominarem Baixa Cerdanya), el turisme rural ha seguit aquest mateix procés, passant d'una oferta de 16 establiments i 144 places l'any 2000 a 52 establiments i 363 places en el 2012, amb un creixement bastant sostingut al llarg de la primera part d'aquests anys i una estabilització en la segona (figures 1 i 2).

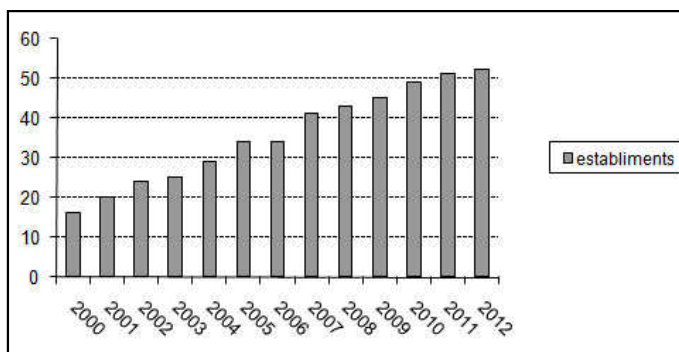

Figura 1. Establiment de turisme rural a la Baixa Cerdanya (2000-2012). Font: Idescat (2013)

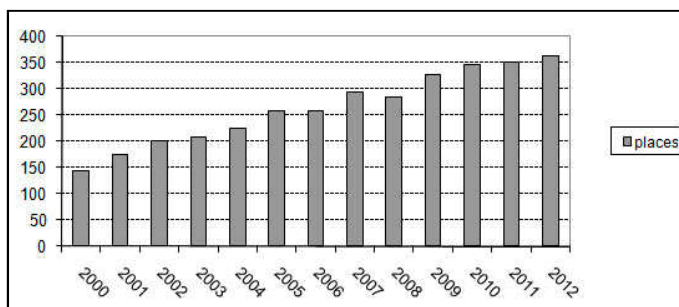

Figura 2. Places de turisme rural a la Baixa Cerdanya (2000-2012). Font: Idescat (2013)

En l'actualitat, la tipologia més abundant en la comarca són les cases de poble compartides (figura 3), amb el 41,87% del total dels establiments de turisme rural, seguides per les cases de poble independents (el 28,10%), les masoveries (el 17,63%) i les masies (el 12,40%). En el període 2000-2012, les masoveries dedicades a aquesta activitat han passat de 2 a 15, les masies de 1 a 3, les cases de poble compartides de 10 a 13 i les cases de poble independents de 3 a 21.

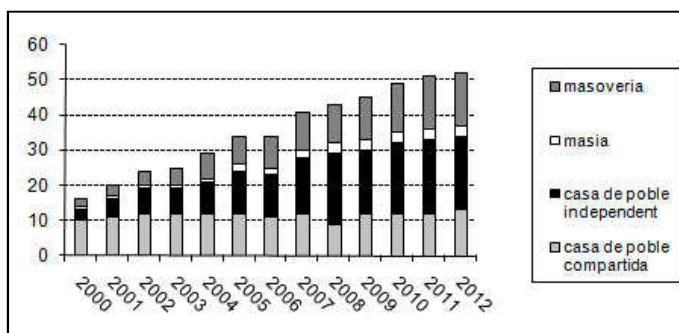

Figura 3. Establiments de turisme rural a la Baixa Cerdanya (2000-2012). Font: Idescat (2013)

Si ens fixem en les places de turisme rural disponibles (figura 4), veiem que encara que en aquesta període predominen les existents en les cases de poble compartides, es molt destacable el creixement de les places en les cases de poble independents i en les masoveries.

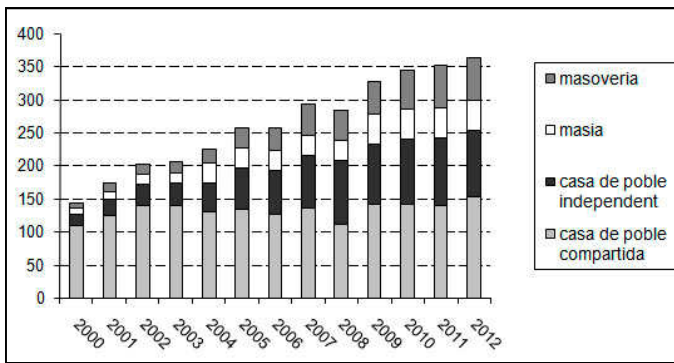

Figura 4. Placés de turisme rural a la Baixa Cerdanya (2000-2012). Font: Idescat (2013)

Aquest fet s'ha produït en resposta a una tendència general però que en la comarca s'ha consolidat progressivament (figura 5), ja que des dels inicis del turisme rural a la Baixa Cerdanya les cases de poble compartides eren els establiments més abundants, però ara han estat superades, en nombre de places, per les cases de poble independents i les masoveries, seguint el procés de professionalització del turisme rural.

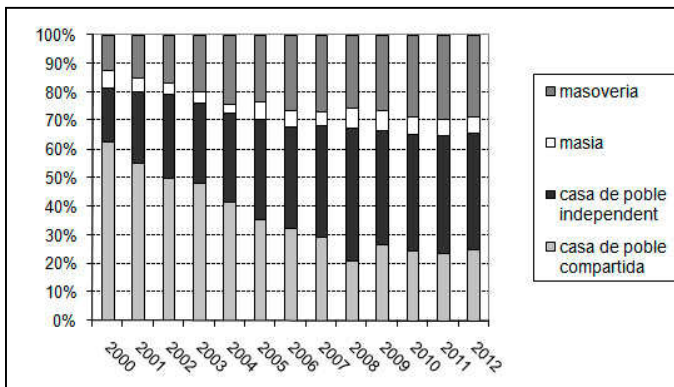

Figura 5. Evolució percentual dels establiments de turisme rural a la Baixa Cerdanya (2000-2012). Font: Idescat (2013)

Encara que pot semblar que el sector es troba en una fase d'expansió, ja que més de la meitat dels establiments de turisme rural existents en l'actualitat en la comarca s'han obert al llarg dels últims 10 anys, tal com s'aprecia en el gràfic següent (figura 6), el creixement percentual de nous establiments i de places d'aquesta mena ha anat disminuint.

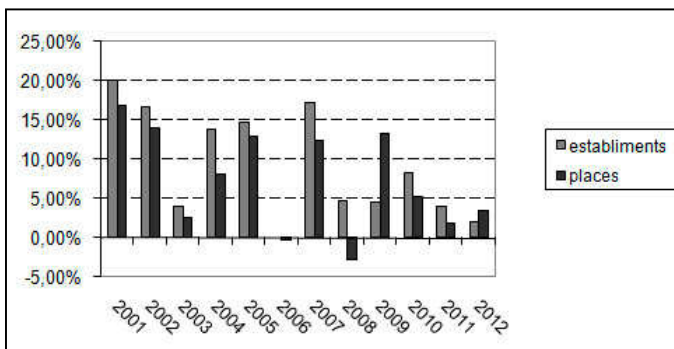

Figura 6. Creixement anual dels establiments i places de turisme rural a la Baixa Cerdanya (2000-2012). Font: Idescat (2013)

Així, podem observar que al llarg del període aquí considerat, en els anys 2001, 2002, 2004, 2005 i 2007 s'ha superat el creixement anual del 10% en el nombre d'establiments de turisme rural existents i cap any ha presentat un decreixe-

ment. No obstant això, quant a la quantitat de places disponibles, el creixement anual ha superat el 10% en els anys 2001, 2002, 2005, 2007 i 2009, mentre que els anys 2006 i 2008 van tenir un decreixement. En tots dos casos, la línia de tendència és decreixent, de manera que des del començament de l'actual crisi econòmica, en el 2008, no s'ha superat un creixement anual del 5% respecte al nombre d'establiments d'aquest tipus, excepte en el 2010.

Per la seva banda, en aquest període el creixement anual de places existents ha anat disminuint de forma continuada, arribant-se a una situació de gairebé estabilitat. Això encara no és totalment cert gràcies a l'oferta de cases de poble compartides, les places disponibles del qual encara segueixen augmentant, encara que de manera reduïda.

A la comarca, el turisme rural ha estat una activitat econòmica secundària, que ha anat professionalitzant-se i adquirint pes a mesura que l'embranchada del sector de la construcció s'ha reduït (figura 7).

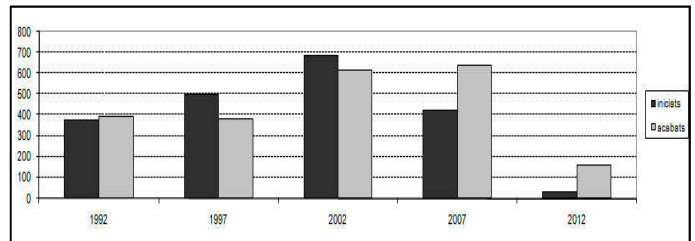

Figura 7. Habitatges construïts de nova planta en la Cerdanya (1992-2012). Font: Idescat (2013)

Malgrat la gran diversitat de persones que han decidit dedicar-se a aquesta activitat, aquestes es poden agrupar, atenent a uns criteris econòmics, en dos grans grups. Aquells pels quals el turisme rural és un complement econòmic (normalment, les masoveries i cases de poble compartides, i en un primer moment també les masies) i aquells pels quals és l'activitat principal (en les masies i cases de poble independents).

En les primeres fases del seu desenvolupament, l'oferta de turisme rural s'ha basat gairebé exclusivament en l'allotjament. En aquest context, el paper de les dones ha estat fonamental, tenint en compte que per a moltes d'elles es tractava d'una extensió del seu treball domèstic habitual i malgrat les dificultats inicials, quan, en molts casos, han hagut de vèncer les reticències socials d'algun membre de la família, ja que els processos al món rural han de tenir en compte les dificultats d'assimilar i acceptar els canvis, sobretot per part de les persones més grans. Els ingressos procedents d'aquesta activitat s'han destinat normalment a cobrir les necessitats i les despeses de la família.

Els diversos estudis sobre el desenvolupament del turisme rural a Catalunya mostren que el treball de les dones ha estat bàsic per a l'adaptació i pervivència de l'explotació agrària familiar (Valdés, 2004). I aquest fet també s'ha produït a la comarca. No es pot oblidar que les petites explotacions familiars han de trobar les seves pròpies estratègies de supervivència, que van des d'una forta tecnificació fins a l'especialització en nous productes, la pluriactivitat, la diversificació interna o externa o la via de les activitats complementàries, com és el cas del turisme rural (Caballé, 1999).

No obstant això, quan el turisme rural s'ha professionalitzat, i ha passat a ser l'activitat econòmica principal del nucli familiar, la situació ha canviat, passant a treballar en aquesta activitat tant l'home com la dona, augmentant el nombre d'habitacions disponibles, la qualitat del servei i l'oferta d'activitats complementàries.

Encara així, continua existint una certa divisió de tasques, ja que les dones, que inicialment feien la major part de la feina, ara solen encarregar-se més de la cuina i de la cura de les habitacions i els homes de les activitats complementàries i dels contactes més generals amb els clients.

També s'ha produït un altre canvi. Els propietaris ara solen estar sensibilitzats per la integració dels seus establiments amb el paisatge i per la cura de l'entorn natural, considerant que un ambient tranquil és un gran atractiu per als turistes d'aquest tipus.

Un fet diferencial respecte a altres tipus de turisme és que el turisme rural es caracteritza per mantenir oberts al llarg de l'any gran part dels seus establiments. Això es degut al fet que moltes vegades són els mateixos propietaris els encarregats de la gestió del negoci, i, a més, com que solen viure en ell o molt a prop, poden tenir-ho preparat per a l'ús turístic en qualsevol època de l'any. Aquest fenomen possibilita un turisme que no depèn de la meteorologia (neu a l'hivern, calor a l'estiu) sinó que és més permanent al llarg de l'any, de manera que els establiments de turisme rural de la comarca solen estar ocupats durant nombrosos caps de setmana i ponts festius al llarg de l'any, encara que, segons les nostres estimacions, la major afluència es produeix en els mesos d'estiu i en les vacances de Setmana Santa. Aquest comportament contrasta amb els dels altres establiments turístics, més influenciats per l'estacionalitat de la demanda.

Ara bé, els principals problemes que presenta el turisme rural es deriven que, en primer lloc, la legislació espanyola no ha regulat a nivell estatal les diferents categories de cases rurals (Oliver i Alloza, 2009). El segon problema d'aquest turisme és la seva pròpia estacionalitat en els caps de setmana i els períodes vacacionals (Mediano, 2004; Valls, 2004; Murdy i Pike, 2012). En aquest sentit, són necessàries les iniciatives dirigides als diferents grups d'usuaris possibles consumidors. Les webs d'Internet, les xarxes socials i les associacions de turisme rural poden ajudar molt a desenvolupar aquesta activitat.

En definitiva, el turisme rural representa una interessant activitat econòmica per a una comarca amb les comunicacions i els recursos naturals com la Cerdanya. A més, la seva creixent professionalització està propiciant presentar una oferta millor i de més qualitat, la qual cosa, a la llarga, hauria de redundar en el propi benefici d'aquest turisme, enfront de la crisi i de la competència cada vegada més forta des d'altres comarques catalanes menys afavorides, però que han vist aquesta activitat com una forma molt efectiva de promoció i desenvolupament del seu territori.

BIBLIOGRAFIA

ANDRÉS, J.L. (2000). "Aportaciones básicas del turismo al desarrollo rural". *Cuadernos de Turismo*, 6, pp. 45-60.

ÁVILA, R.; BARRADO, D. (2005). "Nuevas tendencias en el desarrollo de destinos turísticos: marcos conceptuales y operativos para su planificación y gestión". *Cuadernos de Turismo*, 15, pp. 27-43.

BOTE, V. (1988). *Turismo en Espacio Rural: rehabilitación del patrimonio sociocultural y de la economía local*. Madrid: Ed. Popular.

CABALLÉ, A (1999): *L'agroturisme a l'Estat espanyol; anàlisi de l'oferta des d'una perspectiva de gènere*. Bellaterra: UAB.

GARAY, L.A.; CÀNOVES, G. (2009). "El desarrollo turístico en Cataluña en los dos último siglos: una perspectiva transver-sal". En *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 53, pp.29-46.

JUAN, F.; SOLSONA, J. (2000). *Alojamiento turístico rural. Gestión y comercialización*. Madrid: Síntesis.

MEDIANO, L. (2004). *La gestión de marketing en el turismo rural*. Madrid: Prentice Hall.

MURDY, L.; PIKE, S. (2012). "Perceptions of visitor relationship marketing opportunities by destination marketers: An importance-performance analysis". *Tourism Management*, 33 (5), pp. 1281-1285.

OLIVER, X.; ALLOZA, A. (2009). *Atrapados por el consumo*. Barcelona: Vertical.

PRIESTLEY, G.; LLURDÉS, J.C. (2007). *Estrategia y gestión del turismo en el municipio*. Bellaterra: Escola Universitària de Turismo i Direcció Hotelera, UAB.

SEVERT, D.; WANG, Y.; CHEN, P.; BREITER, D. (2007). "Examining the motivation, perceived performance, and behavioural intentions of convention attendees: Evidence from a regional conference". *Tourism Management*, 28, pp. 399-408.

VALDÉS, L. (2004). "El turismo rural: una estrategia diversificadora. Líneas estratégicas de su expansión". *Papeles de Economía*, 102, pp. 298-315.

VALLS, J.F. (2004). *Gestión de destinos turísticos sostenibles*. Barcelona: Gestión 2000.

Compartint pensaments sobre el patrimoni natural de Cerdanya

Paco Cano Ibáñez

INTRODUCCIÓ

Amb aquest article no es pretén fer una descripció del nostre patrimoni natural, sinó fer unes reflexions en veu alta de la seva importància en el passat, de com ha evolucionat en períodes més recents, què ens hem trobat i com el podem deixar a següents generacions.

En general, s'acostuma a donar poca rellevància al nostre patrimoni natural. Tots en parlem i ens omplim la boca sobre el nostre paisatge però no acostumem a pensar que és clarament únic, singular i que ha estat determinant pels nostres avantpassats, ho és també per nosaltres en aquests moments i amb tota seguretat, ho serà pels nostres fills i néts.

Sabem per què han estat tant importants les nostres muntanyes al llarg del període Quaternari (des de fa més 1,5 milions d'anys fins els nostres temps)? Per què hem tingut les farmàcies més antigues del continent? Per què no ens han afectat les riudes recentment com altres comarques? O, per què seran molt importants en el futur?

La conformació de la vall de la Cerdanya és quasi única en el panorama europeu: la seva orientació est-oest amb 35 km de longitud i uns 9 km d'amplada, el seu plató central amb suau desnivell de 1300 a 1000 m, la diversitat de substrats i singularitat geologia, la llunyana humanització i importància dels pobles cerdans al Pirineu, el microclima especial en l'entorn de comarques veïnes, amb humitats molt més baixes i major insolació. Tot això, conforma un patrimoni natural únic.

La nostra botànica ha meravellat els millors botànics francesos des del segle XVI i del nostre país fins els nostres temps. La diversitat de la flora de les valls d'Eina, Er, Vallcebolera, Querol, Duran, Verneda, Bastanist, Ridolaina, Ingla, Pi, Alp, etc. és única i representa el divinitat "punt calent" de la biodiversitat del món.

Com a curiositat: la ressenya de vegetació arbrada de més altitud del Pirineu també la tenim a la Cerdanya: a 2.740 m, a la vall d'Eina, trobem encara un pi negre !

Com a conseqüència d'aquesta riquesa florística, també s'origina una importantíssima diversitat de fauna vertebrada i, sobre tot, no vertebrada .

COMENÇAMENT DEL DECLIVI DEL NOSTRE PATRIMONI NATURAL

Proposo fer un exercici d'abstracció o imaginació. Pot ser no cal anar-se'n al període Miocé, amb l'exuberant vegetació subtropical que demostren els jaciments de fòssils del coll de Saig o de Beders. Tot i que és suggerent: tenim la presència més occidental de l'arbre *Ginkgo adiantoides* d'aquell període. La darrera espècie d'un gènere considerat extingit i que únicament es coneixien per fòssils, fins que va aparèixer un bosquet viu de *Ginkgo biloba* al centre de la Xina, una espècie evolucionada de l'adiantoides i que posteriorment s'han utilitzat en jardineria per tot el món.

És millor que ens centrem al nostre Quaternari. Disposem de dades importants provinents de l'anàlisi pol·línic de la torbera de La Feixa (Ger) i d'altres dades històriques.

El Pirineu ha representat al llarg d'aquest període, i amb les seves glaciacions, un reservori i un motor de diversitat entre

períodes freds; el perfecte refugi per gradient climàtic i dilatat rang d'hàbitats, que s'expandia en condicions favorables: Europa disposa d'avets, pícees, roures, pins de muntanya, etc. gràcies als Pirineus i Alps. D'altre banda, les lentes migracions de les plantes, han produït fragmentacions i diferenciació d'espècies, per tant, major diversitat biològica. És evident que aquestes serralades europees també han reduït el gran impacte de l'aridesa regional d'alguns moments del Quaternari.

Però és a partir de 2000 anys abans de Crist quan l'home comença a influir i afectar al medi natural. Aquest efecte es deixa notar en l'avet, que reacciona pitjor a les tallades, pastoreig i el foc i perd superfície a favor del faig i pins. Avui en dia, l'avet encara presenta superfícies molt menors a les potencials o antigues: es calcula que actualment només ocupa un 30 % del territori original o d'aquell període.

La consecució de més pastures va estendre l'ús del foc per tot el massís. Una de les teories més acceptades sobre l'origen del nom Pirineus és que procedeix de *pyros* (incendi en grec), i que fan referència als focs que caracteritzaven aquestes muntanyes, i que els romans Estrabón i Dió Siculo recullen als seus escrits. L'època de pau i prosperitat romana va propiciar l'expansió agrícola i ramadera de la nostra comarca. Això, va suposar la desforestació de la plana. A les investigacions de La Feixa i altres torberes veïnes disminueix fortament la presència de faig i altres planifolis que ocupaven els terrenys més fèrtils de la Cerdanya. El cultiu de cereal que tradicionalment ha tingut la nostra extensa plana, seria molt preuat en aquelles remotes èpoques tenint en compte el territori feréstec de la resta del massís.

Un altre època que va marcar la segona gran disminució del bosc a la nostra comarca va ser l'alta Edat Mitjana. La gran expansió dels ramats d'ovelles que caracteritzen aquella època van suposar la desforestació de la major part del soler de la Cerdanya. Aquest ús ramader, continu ús del foc i l'erosió ha portat als sòls de la major part de solers de la Cerdanya a una situació esquelètica i de difícil recuperació.

Un tercer període de desforestació va deixar els nostres boscos a mínims històrics: el segle XIX. En aquells moments, el Pirineu presenta la major població de la seva història (superior a l'actual) i totes les demandes energètiques particulars i alimentàries s'han de cobrir en aquest territori. El carboneig també és pràctica generalitzada i necessària per aconseguir ferro i altres materials.

El resultat després d'aquests períodes és esgarrifós: la Cerdanya (però també la resta del Pirineu i el continent) ha quedat pràcticament sense boscos. Les riudes són més catastròfiques que mai, les feixes de cultiu superen la cota de 1800 metres (per exemple a l'actual Avetar d'Alp!), el pobles no troben arbres de dimensions per a les seves construccions (anècdota de les bigues comuneres d'algunes cases havíem d'anar a buscar al Berguedà) i les carboneres que han acabat amb els boscos de més altitud (gran presència de carboneres a la part superior de les Muntanyes d'Aransa i Lles, o al Cadí).

EL BOSC COMENÇA LA SEVA RECUPERACIÓ

La utilització de noves fonts d'energia –combustibles fòssils– és el principal respir que l'home deixa als boscos a partir de la segona meitat del s. XIX. Posteriorment, la progressiva reducció dels ramats d'ovelles i cabres, la despoblació de zones rurals i sobre tot, de la seva població activa agrícola, la reducció dels aprofitaments forestals, permet una progressiva i vi-

gorosa recuperació dels nostres boscos.

S'inicia des de les parts altes, a on encara restaven vestigis de bosc. Es fa molt evident la ràpida "selvatització" dels bacs de la comarca que han portat els arbres als mateixos nuclis habitats, a voltes ajudats amb repoblacions (Alp, Das). També és molt evident la invasió d'infinidat de feixes de les valls laterals del Segre, que tants esforços van suposar pels antics pobladors de les valls d'Aransa, La Llosa, Meranges, Ridolaina, Inгла, La Molina, etc.

Els sectors de solana són els més lents de regenerar de forma natural. Per això, han centrat els majors esforços repobladors de l'administració forestal (importants treballs a Prullans, Tallendre, Solana de Bellver, Ger, Bolvir, Llívia). Tot i així, la regeneració natural avança lenta però inexorable per tots els espais abandonats per l'agricultura i ramaderia a raó de 100-150 hectàrees per any.

A més, el bosc ja existent, evoluciona cap a majors densificacions (s'acumulen fins a 500 tones de biomassa aèria per hectàrea ens alguns boscos), envelliments generalitzats (amples zones de les cotes superiors d'Aransa, Lles, bac de Meranges, Ger, Guils, Das, Urús, Bellver,...) i maduració de l'ecosistema.

Aquesta maduració s'aprecia per la diversificació d'edats i entrada de segones generacions en pinedes recents de rajolet, avanç progressiu d'avets i planifolis, reducció de presència de matoll, etc.

La principal conclusió és que el nostre bosc és extremadament vigorós i presenta una gran capacitat de recuperació del terreny que va perdre al llarg de la història. En conseqüència, la capacitat de millora del nostre patrimoni natural també és molt important i s'està manifestant des de fa més d'un segle.

ESCENARIS FUTURS

És evident que el bosc acabarà de recuperar tot aquell terreny que abandoni l'agricultura i tingui un baix ús per la ramaderia, sempre i quan els incendis forestals no frenin la seva progressió (com el darrer de Niula).

Però el canvi climàtic afegeix noves variables i incògnites al Pirineu. En efecte, les darreres previsions de l'Institut Català de Meteorologia apunten al Pirineu, junt al Delta de l'Ebre, com els territoris catalans més afectats per aquest canvi: augment de temperatura entre 2,3 i 4,6 °C, reducció d'un 10 a 21 % de precipitacions, 5 cm menys de neu cada 10 anys a la cota 1800, major variabilitat i contrast climàtic...

Evidentment, el "tancament" dels boscos de les valls laterals del Segre continuaran. Es preveu també l'entrada progressiva des de l'Alt Urgell de la pinassa, roure i alzina a les parts baixes de la comarca (en aquests dos darrers casos, progressió molt lenta).

L'avet seguirà guanyant terreny, encara que la variabilitat climàtica (augment de períodes secs amb estrés hídric) pot dificultar la seva progressió.

El bosc del solell també continuarà progressant lentament encara que no té una evolució fàcil per la pèrdua del seu principal capital: el sòl, la terra que el sustenta i que necessita dècades, segles per tornar a constituir-se. Actuacions de recuperació mecanitzada de pastures, control dels incendis i fins i tot, repoblacions de baixa densitat podrien donar pas a un nou ecosistema de bosc obert o devesa, molt interessant des del punt de vista de diversitat, de pastura i de paisatge.

A la plana, es continuaran morint els vells pollancre, sense ús actual, i les mates de vern no aprofitades o renovades amb tallades cada 15 anys. Això beneficiarà a cirerers, salzes i freixes. En altres casos, trobarem noves plantacions de cultius energètics fetes majoritàriament amb pollancre amb facilitat de rebrot i altes densitats per a ús energètic de biomassa.

La part més negativa la trobarem en la major competència hídrica i, per tant, major mortaldat i més elevat risc d'incendi generalitzat.

Per contra, els elevadíssims nivells d'ozó atmosfèric, gran oxidant contaminant que ha actuat molt negativament en alguns sectors de pi negre de Guils, Ger, Meranges, Lles,...reduirà sensiblement les seves concentracions per la substitució que es produirà a la Gran Barcelona de vehicles de combustió per vehicles elèctrics o híbrids.

Es podria esperar una remuntada de la vegetació en alçada i alguns estudis han buscat en aquest fet la millor demostració del canvi climàtic. Però els realitzats a la nostra comarca no ho detecten al llarg de la segona meitat del s. XX. Si que es demostra que els canvis d'usos del sòl, l'augment de CO₂, l'increment de deposicions de nitrogen, etc. han ajudat a augmentar les densitats d'arbrat a les masses superiors de pi negre però sense pujar de cota. Molt probablement que l'increment de temperatura, s'hagi vist contrarestat per la variabilitat climàtica i majors dificultats per germinar les llavors.

REFLEXIONS FINALS

El clima, que tradicionalment havíem contemplat com a estable, ara l'hem de tractar com una variable i tenir molt en compte aquests canvis en activitats planificades a mig termini energètiques, turístiques, ramaderes, forestals i de fauna. Les nostres muntanyes ja han patit en anteriors períodes canvis d'aquests tipus i sabem que mantindran la major diversitat i seran les més importants pel futur.

Ara ja ens podem fer una idea dels canvis que venen i actuar amb previsió; no tant per la natura, que no ens necessita per res, sinó per nosaltres. A nivell de gestió forestal, seria interessant, per exemple:

Reduir competència hídrica per mantenir el dinamisme i viabilitat dels actuals boscos.

Aprofitar l'oportunitat que representa de nou l'aprofitament energètic del bosc (biomassa) per a ús tèrmic. Això ens farà menys dependents de combustibles fòssils i de subvencions per afrontar l'anterior actuació.

Mesurar acuradament i prioritzar les instal·lacions de biomassa tenint en compte que es tracta d'un recurs limitat i que la gestió forestal ha de ser multifuncional i sostenible en el temps.

Diversificar al màxim les formacions forestals amb espècies i edats i diferents.

Preparar-se be per prevenir i atacar els incendis forestals, que en el futur seran més virulents.

Plantejar-se seriosament la recuperació forestal dels amplis sectors solells de la comarca per evitar l'aridesa futura i permetre un millor ús ramader, una millor prevenció d'incendis i major diversitat.

Preparar el futur del nostre extens patrimoni natural per tots aquests canvis no és empresa fàcil, i menys en un món que preval lo immediat, però és ineludible per a les generacions de cerdans que ens seguiran.

Paco Cano Ibáñez

Enginyer de forest de comarca del Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural. Enginyer tècnic agrícola President de l'Associació de Professionals Forestals de Catalunya.

L'Observatori del Paisatge de Catalunya, els catàlegs de paisatge, i la Cerdanya

Per Pere Sala i Martí. Coordinador de l'Observatori del Paisatge de Catalunya

En els últims anys el paisatge ha despertat un interès creixent a Europa. Els motius són ben diversos: des del deteriorament que han patit molts paisatges europeus, amb la conseqüent pèrdua dels seus valors i de la seva idiosincràsia, fins a una creixent conscienciació social sobre aquesta qüestió que ha generat una opinió cada cop més escoltada per les institucions. Però si un factor hi ha contribuït decididament -i n'ha estat, també en part, una conseqüència- fou l'aprovació a Florència el 20 d'octubre de 2000 del Conveni Europeu del Paisatge (CEP), impulsat pel Consell d'Europa.

Des de la seva aprovació, el Conveni s'ha convertit en el marc de referència europeu per excel·lència amb relació al tractament del paisatge, i Catalunya no n'ha estat una excepció. Just dos mesos després de la seva aprovació, el desembre de l'any 2000, el Parlament català va adherir-se al Conveni europeu del paisatge, i cinc anys després, va aprovar i començar a desplegar la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge, basada en l'esmentat conveni, i que ha estat la base de la política de paisatge del país. L'aprovació de la Llei va ser una excel·lent notícia, perquè per primera vegada el Parlament reconeixia que els valors naturals, culturals, econòmics i identitaris del paisatge són essencials per a l'ordenació i gestió del territori en benefici de la qualitat de vida dels ciutadans. Vuit anys després de l'aprovació de la Llei, molts països i regions europees la continuen tenint sobre al taula com un model a seguir.

Estem ben lluny encara dels països europeus més conscienciats en el paisatge, com Suïssa, França, Holanda o el Regne Unit, només per citar-ne alguns, que compten amb normatives que ens porten molts anys d'avantatge, però és innegable que amb l'aprovació i aplicació de la Llei del paisatge i la creació de l'Observatori del Paisatge s'ha donat, a Catalunya, un gran pas endavant. Ambdues iniciatives han contribuït enormement a enriquir els fonaments conceptuals, el corpus pràctic i el rol de lideratge que ha adquirit el país els darrers anys en aquesta temàtica, fins al punt de rebre diversos reconeixements europeus.

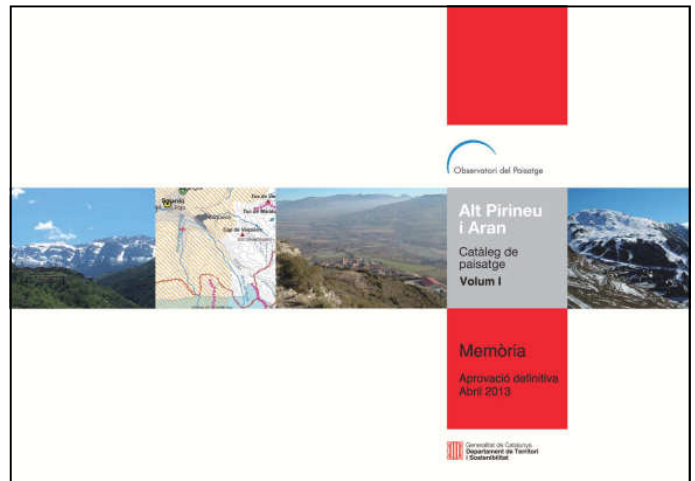
L'Observatori del Paisatge és un ens de suport i col·laboració de la Generalitat de Catalunya, d'assessorament de la resta d'administracions catalanes i de conscienciació de la societat en general en matèria de paisatge. És l'espai de trobada entre la Generalitat de Catalunya, l'Administració local, les universitats, els col·lectius professionals i el conjunt de la societat en tot allò referit a la gestió, conservació i planificació del paisatge i, en definitiva, és concebut com un centre de pensament i d'acció en relació amb el paisatge. L'activitat de l'Observatori es pot consultar en el seu web: www.catpaisatge.net. Una de les activitats principals que ha tingut l'Observatori és l'elaboració dels catàlegs de paisatge de Catalunya, entre els quals el de l'Alt Pirineu i Aran, i des de fa pocs mesos està impulsant la iniciativa "El paisatge transfronterer de la Cerdanya. Un projecte de futur en comú", juntament amb altres actors del territori a banda i banda de la frontera.

Els catàlegs de paisatge de Catalunya

La Llei del paisatge crea el catàleg de paisatge com un instrument nou per a la introducció d'objectius paisatgístics en el planejament territorial a Catalunya, així com en les polítiques sectorials. S'adopten, d'aquesta manera, els principis i les estratègies d'acció que estableix el Conveni europeu del paisatge promogut pel Consell d'Europa, el qual insta a tots els

estats europeus a identificar tots els seus paisatges, avaluar-ne el seu estat i definir objectius de qualitat paisatgística que orientin les respectives polítiques públiques que incideixen en el territori.

El principal objectiu dels catàlegs de paisatge és el de contribuir a la incorporació del paisatge en els plans territorials parcials però també en els plans directores territorials i en els urbanístics, així com en els plans sectorials que impulsa la Generalitat. La incorporació de la variable paisatgística en els plans territorials parcials és fonamental, sobretot pel fet de situar-se, jeràrquicament, per sobre del planejament urbanístic municipal. Els catàlegs són alhora de gran utilitat en el desenvolupament d'altres polítiques i estratègies de caràcter sectorial lligades al paisatge (conservació de la natura, agricultura, indústria, infraestructures de transport, cultura i turisme), així com per a la sensibilització de la societat catalana sobre el paisatge i els valors ambientals, culturals i estètics.

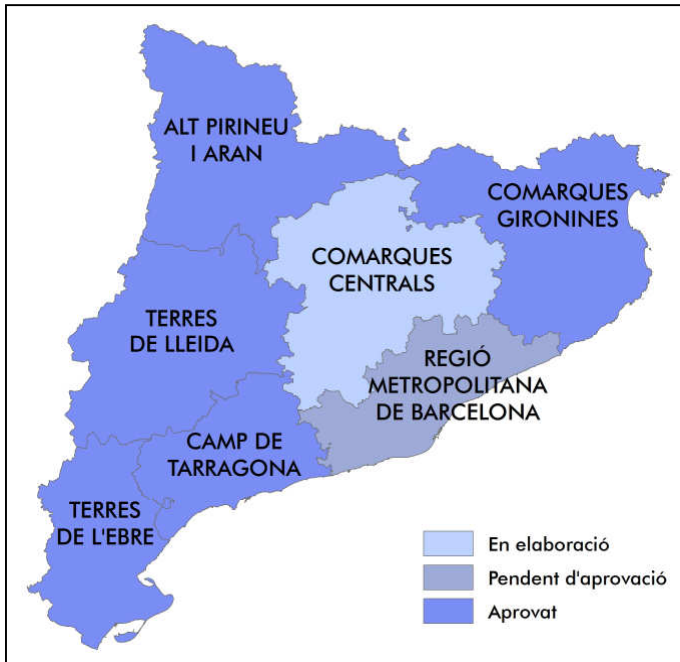

Imatge 1. Portada del Catàleg de paisatge de l'Alt Pirineu i Aran

Els catàlegs de paisatge no estan concebuts com un mer inventari d'elements, espais o de valors, tal i com podria suscitar el seu nom. Són molt més que això. Els catàlegs de paisatge són les eines que ens permeten conèixer com és el nostre paisatge i quins valors té, quins factors expliquen que tinguem un determinat tipus de paisatge i no un altre, com evoluciona el nostre paisatge en funció de les actuals dinàmiques econòmiques, socials i ambientals i, finalment, definiran quin tipus de paisatge volem i com podem assolir-lo. Els catàlegs, per tant, aporten informació de gran interès sobre tots els paisatges catalans, els seus valors existents i aquells que podem potenciar, i contribueixen d'aquesta manera a definir i aplicar una nova política de paisatge a Catalunya, que ha de comptar amb la connivència i participació activa dels agents socials que intervenen en el territori.

Pel fet que els catàlegs de paisatge són eines que han de permetre integrar el paisatge, sobretot, en els plans territorials parcials, el seu abast territorial es correspon amb el de cadascun dels set àmbits d'aplicació dels plans territorials parcials: Alt Pirineu i Aran, Comarques Centrals, Camp de Tarragona, Terres de Lleida, Regió Metropolitana de Barcelona, Comarques Gironines i Terres de l'Ebre.

Fins a la data, l'estat de desenvolupament dels catàlegs és el que es pot veure a la imatge 2.

Imatge 2: Mapa de l'estat de desenvolupament dels catàlegs

El catàleg de paisatge de l'Alt Pirineu i Aran i la Cerdanya

El passat 3 d'abril de 2013 la Generalitat de Catalunya va aprovar definitivament el Catàleg de paisatge de l'Alt Pirineu i Aran, a través de l'Edicte de 9 d'abril de 2013. El contingut d'aquest catàleg es pot consultar al web de l'Observatori del Paisatge (www.catpaisatge.net). El Catàleg de paisatge de l'Alt Pirineu i Aran va dividir el territori en 20 unitats de paisatge, tal i com es pot veure a la imatge 3. Una de les unitats de paisatge és la Vall Cerdana, que Jordi Grau explica en un article en aquest número de la revista.

Imatge 3. Mapa de les unitats de paisatge del Pirineu

L'aprovació del Catàleg de paisatge de l'Alt Pirineu, juntament amb l'impuls de l'Ajuntament de Llivia, han estat dels principals artífexs del naixement de la iniciativa "El paisatge transfronterer de la Cerdanya. Un projecte de futur en comú", que també s'explica extensament en l'article esmentat. Aquest Ajuntament, juntament amb el Consell Comarcal de la Cerdanya, la Comunitat de Comuns Pirineus-Cerdanya, l'Agrupació Europea de Cooperació Territorial Pirineus-Cerdanya (AECT), el Parc Natural Regional dels Pirineus Catalans i l'Observatori del Paisatge de Catalunya, conscients que les dues bandes de la frontera tenen un mateix paisatge, la Cerdanya, i de la

importància estratègica de conservar-lo i potenciar-ne la qualitat, estan sumant esforços a l'hora d'establir plegats unes bases de futur que posin en valor aquest paisatge transfronterer, amb la complicitat dels principals actors socials i econòmics de la zona. Les primeres passes conjuntes que es faran a ambdues bandes de la frontera són, entre d'altres, l'obtenció d'una cartografia comuna de la Vall Cerdana, un document de caracterització d'aquest paisatge transfronterer, una estratègia de futur a seguir, i un programa d'accions d'educació, sensibilització i comunicació.

El nou full de ruta de l'Observatori del Paisatge

Les polítiques de paisatge de Catalunya van dissenyar-se i van començar a caminar en un context de bonança econòmica que empenyia un gran dinamisme en el territori que fou el responsable, en gran part, de l'empobriment paisatgístic al qual feia referència al principi. Però la situació actual és radicalment diferent. Avui, un cop identificats i caracteritzats els paisatges de Catalunya, desplegant els principals instruments de la Llei del paisatge (catàlegs de paisatge, cartes, estudis d'integració i impacte paisatgística, etc.), consolidat l'Observatori del Paisatge com a entitat de suport a l'administració i a la societat, enfortida la coordinació entre el paisatge i les polítiques d'ordenació territorial, havent situat Catalunya com a referent europeu en l'àmbit de les polítiques de paisatge, i conscients que Catalunya està vivint canvis molt profunds (crisi econòmica, incertesa social, transició cap a un nou sistema de valors...), ha arribat l'hora d'encarar amb força les enormes potencialitats que el país i en concret el seu territori i els seus paisatges tenen. I s'ha de fer amb un repte per sobre dels altres: ser capaços d'assolir la qualitat i l'excel·lència en allò que fem en el lloc on ho fem (el projecte de la Cerdanya és un clar exemple d'aquest objectiu).

Molt conscient d'aquest moment que viu el país, l'Observatori del Paisatge de Catalunya va plantejar l'any 2012 un full de ruta per als propers anys amb el nom de *CATPAISATGE2020. País, paisatge, futur*, i que emfasitza, sobretot, elements com la identitat, la internacionalització, la transversalitat, la creativitat, el desenvolupament local i la emprenedoria, així com la importància dels valors, de la recerca o de la comunicació. Aquests reptes ens indiquen que tenim un llarg camí per recórrer on, probablement, tot just som al principi, i que requerirà de voluntat política, legislació i planejament pertinents i, sobretot, molta consciència social i molta cultura paisatgística. CATPAISATGE 2020 s'estructura en les deu línies de treball següents:

1. Internacionalització des de la singularització
2. Viure i produir en un entorn de qualitat
3. Paisatge, creativitat i sectors estratègics
4. Paisatge i món local
5. La creació de nous paisatges referencials
6. Paisatge, ciutadania i valors
7. Paisatge, ocupació i emprenedoria
8. Canvi climàtic, energia i paisatge
9. La recerca i la innovació com a valors a l'alça
10. Educació, formació i comunicació

El paisatge arqueològic –cultural de la Cerdanya

Xavier Oller

“La Cerdanya: la gran vall del Pirineu”. Aquesta denominació, que molt sovint s'utilitza com a reclam turístic, és d'allò més encertada per començar aquest article, ja que amb aquesta frase es resumeix l'essència de la comarca. I és que, en termes d'extensió, no podem negar que la Cerdanya és una de les valls més amples d'Europa a unes altituds tan elevades. Però, el terme “gran” va molt més enllà de definir aquesta amplitud, ja que també és adequat per descriure les imponents muntanyes que custodien la comarca, les nombroses singularitats que presenten cadascun dels seus pobles, els trets identitaris dels cerdans i cerdanes o la important diversitat i bellesa del paisatge. Cadascun d'aquests temes dona per escriure'n unes quantes ratlles, però avui em deturaré en l'últim d'ells: el paisatge.

Pocs em discutiran que una de les particularitats de la Cerdanya és la seva variada vegetació, que va canviant a mesura que s'allunya de la vall i s'enfila vers els cims: dels boscos de ribera arran dels corrents naturals d'aigua passem a les fagedes, les extensions de pi negre i avet i, finalment, els prats alpins. Però el paisatge cerdà és més que aquesta imatge bucòlica: en ell també hi són presents les empremtes que han anat deixant les diverses societats que han ocupat el territori. Les més evidents són totes aquelles construccions i infraestructures que hem construït i que encara utilitzem, les quals segurament serviran en el futur per caracteritzar-nos com a societat; però també n'hi ha de molt més remotes. Jo em centraré a descriure les restes que han quedat de les societats més antigues, és a dir, de la prehistòria i de l'antiguitat, però cal tenir clar que a la Cerdanya hi ha evidències de totes les èpoques històriques.

Al llarg del segle XX es van anar fent descobertes arqueològiques a la comarca, amb una quantitat variada de restes localitzades. A excepció de les troballes de monuments megalítics que es van fer entre 1915 i 1927, la resta de descobriments van ser de poca entitat. És per això que, fins als anys 70 del segle passat, es creia que la Cerdanya podia aportar molt poca informació als estudis del món antic: es considerava una comarca tancada en si mateixa des de la prehistòria i aliena a qualsevol influència forana que hagués pogut transformar les societats que habitaven en el territori. Semblava, doncs, que ibers i romans, que havien estat presents en zones properes, havien passat ben de resquitllada per la Cerdanya. Però aquesta visió va canviar, especialment, a partir dels anys 80.

En aquells moments, diversos equips d'investigació van començar a treballar intensament en el territori, la qual cosa va permetre fer descobriments ben interessants i excepcionals. Es localitzaren nous monuments megalítics, cavitats naturals i hàbitats utilitzats per comunitats humanes; es posà de manifest que hi havia una ciutat romana força consolidada a la Cerdanya (Llívia) així com altres establiments de la mateixa època, i s'identificaren un bon nombre de gravats i algunes pintures rupestres. Les descobertes, però, no s'acabaren llavors, sinó que han continuat fins als nostres dies. Aquella imatge de la Cerdanya com un territori tancat s'ha esvaït, ja que els treballs que s'han anat fent i les troballes de nous jaciments han donat més dades de l'evolució i les transformacions de les primeres comunitats cerdanes. Tot plegat ens serveix per conèixer la història més antiga de la comarca i veure allò que ha anat caracteritzant el territori i la seva gent.

Però, què ens queda d'aquest passat tan antic sobre el territori? Quin patrimoni arqueològic encara forma part del paisatge cerdà? El cert és que bona part dels jaciments arqueològics, una vegada foren excavats, estudiats i registrats, van ser des-

truïts per poder continuar amb les obres projectades en aquella zona. La destrucció és un dels destins habituals dels jaciments arqueològics; no entraré a valorar si aquest final és el més adequat, però sempre cal tenir present que aquestes restes constitueixen el testimoni més palpable i proper del

nostre passat i, per tant, de la nostra identitat. Crec que això ha de ser l'element de reflexió quan decidim què es fa amb un jaciment concret.

Sortosament, la Cerdanya té força elements arqueològics per mostrar, repartits per tot el seu territori, tant a la banda catalana com a la francesa. El jaciment més antic descobert a la Cerdanya fins al moment és el de Montlleó, dins el terme de Prats i Sansor. És un assentament a l'aire lliure datat del 15.000 aC aproximadament i en ell s'hi registren els primers habitants de la comarca. Allò que caracteritza aquest jaciment és que encara s'hi està excavant, així que ens pot aportar noves dades de la prehistòria cerdana. Altres evidències de l'ocupació humana a la Cerdanya les trobem en les coves (Cova d'Anes, la Fou de Bor o les Coves d'Olopte) i abrics naturals. Utilitzats com a lloc de refugi o per fer-hi enterraments durant períodes de temps força llargs (s'hi han trobat vestigis que se situen sobretot en el Neolític, però també n'hi ha d'anteriors i posteriors), les coves i abrics encara són, avui en dia, visitables. De restes arqueològiques ja no en trobarem, ja que van ser extretes del seu lloc per ser estudiades, però sí que podrem veure i fer-nos una idea de com era l'espai que ocupaven aquelles persones que havien passat per allà.

També podem veure els hàbitats a l'aire lliure on s'havien aixecat campaments o algun tipus d'establiment temporal. Normalment, aquests recintes solien estar construïts amb materials peribles, la qual cosa no ha permès conservar-ne gaires estructures. Per exemple, al Pla de Bac d'Eina, allò que podem veure són gravats fets sobre la roca, però és molt difícil poder distingir algunes habitacions. El mateix passa a la muntanya de Llo, on situem el jaciment de Lo Lladre. Poc podem distingir de les estructures passades més enllà de les restes de la capella medieval de Sant Feliu de Llo.

Força diferent és el cas dels monuments megalítics, molt presents a la Cerdanya. A la comarca trobem diversos dòlmens, els quals es consideren, majoritàriament, llocs d'enterrament per un o diversos morts. Aquestes construccions solien estar cobertes per un túmul (una acumulació de pedres i terres que tapava les lloses) per ser ben vistoses des de punts llunyans, i les situem cronològicament entre el 2200 i el 1200 aC. Val la pena mencionar el dolmen de Pasquerets (Eina), la Cova del Camp de la Marunya (Brangolí, Enveig), la Barraca del Camp de'n Josepó (Ordèn, Bellver de Cerdanya), la Roca Cobertorassa (Prullans) o el dolmen del Paborde (La Molina, Alp) com a exemples de dòlmens ben conservats i visitables de la Cerdanya. Altres megàlits que trobem a la comarca són els menhirs. Menys abundants en quantitat, el menhir cerdà més destacat és el d'Eina, tot i que també en tenim un a Llívیا. Sembla que aquestes construccions podien haver estat les marques que delimitaven el territori d'un determinat poble.

La Cerdanya també presenta un paisatge esquitxat per conjunts pictòrics i gravats que es remunten des del neolític fins a l'actualitat. Allò que ressalta més és la presència de pintures rupestres a la Vall d'Inglà (dins el terme de Bellver de Cerdanya), datades entre el 1800 i el 900 aC. Són uns dibuixos fets a les parets amb colors càlids i presenten figures molt diverses, sovint difícils d'identificar. En relació als gravats, aquests són més abundants a la comarca. Els trobem especialment en llocs elevats i poden presentar des de motius antropomorfs o naviformes, fins a formes geomètriques (gravats de Niula, Ger). N'hi ha de prehistòrics, ibèrics, medievals i moderns. Cal remarcar la gran quantitat de petites cassoles semiesfèriques esculpides a les roques, especialment vistoses a Les Empardines d'Enveig i datades entre el 2000 i el 1700 aC. En tots els casos, és molt difícil atribuir una clara funcionalitat a aquests gravats o pintures, però es pensa que podrien estar lligats amb qüestions rituals.

Grafitz de Niula (Ger)

Les Empardines (Enveig)

El Castellot (Bolvir)

Tampoc puc passar per alt, aquí, la importància de Llivia. Com apuntava més amunt, Llivia va ser el nucli romà més important de la Cerdanya. D'evidències romanes a Llivia se n'han trobat força, però que actualment siguin visitables, només n'hi ha una: el jaciment arqueològic de Les Colomines. Ubicat al costat de l'església, al carrer de la Colomina, hi localitzem les estructures que possiblement pertanyien a la ciutat romana. Aquestes restes presenten dues parts diferenciades: una correspon a un àmbit d'ús públic, en ple funcionament entre els segles I i II dC, i l'altra pertany a una zona domèstica posterior. En el puig del Castell també s'han localitzat nombroses restes arqueològiques, tant romanes com d'èpoques anteriors, així com el castell medieval, el qual avui encara es pot visitar a la part més alta del turó. Les diverses troballes han permès establir que la zona de Llivia i el seu puig foren concorreguts des d'èpoques ben antigues, arribant a una importància notable en el segle I, quan Iulia Libica (nom romà atribuït a Llivia) sembla que esdevingué el centre urbà que articulava el territori del seu voltant. Posteriorment, el paper d'aquest centre degué disminuir, ja que així ho constaten els vestigis que daten dels segles II i III. A la fi de l'imperi romà (segle V), sembla que l'assentament de la zona de Llivia es va traslladar al puig, així que l'antic nucli de Iulia Libica i on avui trobem el poble de Llivia, va quedar com una zona auxiliar de l'establiment en alçada. No va ser fins ben entrada l'època medieval, després de molts anys vivint dins la protecció del castell, que els habitants de Llivia van tornar a ocupar la plana.

Dins aquest reguitzell de jaciments no em puc oblidar d'aquells que, per la seva ubicació, estan més a l'abast de tothom. És el cas del jaciment del Castellot de Bolvir, amb restes arqueològiques d'una importància més que notable. Se n'han fet diverses conferències i s'han publicat alguns estudis, així que no em detindrè molt en explicar aquest jaciment.

Tot i això, sí que m'agradaria destacar el seu valor; i és que, com més avancen les investigacions, més es consolida com el jaciment ibèric més important de la Cerdanya. Sembla que el Castellot, ubicat a la Corona de Bolvir, va ser ocupat en diversos moments al llarg de la història: primer va ser un oppidum ibèric (una fortificació en alçada, del s. IV-III aC), després va patir algunes modificacions en època romana republicana (s. III-I aC) i, sembla que des de llavors, no es tornà a ocupar fins al segle X, esdevenint un petit vilatge altmedieval. Tot això ho podem veure reflectit en les diverses estructures que s'han excavat i que es van conservant per a la futura museïtzació del jaciment.

Fins que no arribi aquesta museïtzació (que pretén incloure un centre d'interpretació i que constituirà el primer exemple de condicionament d'un jaciment arqueològic antic a la Cerdanya per a la seva visita), de moment podem gaudir de visites periòdiques comentades pels arqueòlegs que hi treballen.

Les Colomines (Llivia)

Altres restes romanes que podem trobar a la comarca i que encara són visibles les trobem a l'església de Mosoll. Al seu interior, just a sota l'altar, hi ha tres sitges (dipòsits) on s'hi

localitzaren materials ibèrics i romans. Podria ser que aquests dipòsits formessin part d'una antiga vil·la romana ubicada en aquesta zona, amb una cronologia entre el segle I i III dC. També és digne de destacar l'ara romana d'Angostrina, un bloc granític del segle II amb una inscripció dedicada al déu Júpiter i ubicada al costat de l'antiga església de la població; o el traçat d'algunes vies romanes, de les quals se'n conserva algun tram a la zona d'Eina i alguns elements arquitectònics associats a elles, com serien el pont del Soler i el pont de Sant Martí, dues construccions amb una base possiblement romana. Una última curiositat la trobem a l'exterior de l'absis de l'església d'Estavar, amb uns carreus a la seva base que són diferents dels utilitzats en la resta de l'edifici. Sembla ser que aquests carreus podrien procedir d'una antiga construcció de la Llivia romana i foren reaprofitats en l'edificació de l'església.

Església d'Estavar

Aquest patrimoni arqueològic tan antic testimonia les activitats realitzades pels grups humans del passat a la zona i ens permet apropar-nos als períodes més antics de la història cerdana. A més, saber sobre el passat també ens és útil per entendre el present i per aprofundir en les nostres arrels. De fet, el patrimoni arqueològic constitueix un dels símbols d'identitat de cadascun dels pobles o municipis que l'alberga i, per tant, n'explica alguna característica d'ell i de la seva gent. Així doncs, la importància del patrimoni arqueològic és més que evident i cal treballar perquè pugui arribar a tothom. Ja es fan activitats molt interessants per difondre'l, però cal anar una mica més enllà i implicar tots els agents del territori, perquè només quan la gent local s'interessa i creu en el seu patrimoni i en allò que pot explicar, és quan aquest desenvolupa tot el seu potencial. Us animo a comprometre-us amb aquest patrimoni, element fonamental de la cultura cerdana, i a descobrir les empremtes que ha deixat en el paisatge de la Cerdanya.

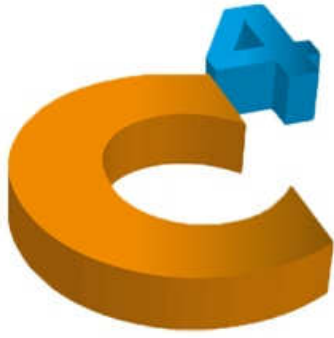

Sitges de Mosoll

Ara romana d'Angostrina

Tot aquest patrimoni el trobem avui en dia a la comarca i està al nostre abast per poder-lo visitar. Existeix senyalització sobre el territori que ens acosta als jaciments, però també és important dir que, en alguns casos, les indicacions són confuses i escasses, així que no sempre és fàcil trobar-los. Per tant, cal treballar per poder canviar això i fer realment accessible el patrimoni a tothom qui el vulgui conèixer.

Club de Ciència i Cultura de Cerdanya

El C⁴, Club de Ciència i Cultura de Cerdanya, és una iniciativa del Grup de Recerca de Cerdanya per promocionar la recerca, la divulgació científica i la promoció de la cultura ceretana i pirinenca mitjançant un sistema de microaportacions particulars per poder desenvolupar el projecte divulgatiu i de recerca que capitaneja el Grup de Recerca de Cerdanya.

Fer-te soci del C⁴ et permetrà obtenir informació de primera mà de les novetats del món de la recerca i la cultura generades pel Grup de Recerca de Cerdanya i tots els projectes que fomenta i participa l'associació i les entitats amb les quals col·labora.

El Grup de Recerca de Cerdanya és una associació sense ànim de lucre que organitza activitats culturals i científiques gratuïtes i obertes a tothom principalment en l'àmbit natural de la comarca de la Cerdanya.

Avantatges de fer-te soci del C⁴:

- **Agenda d'activitats:** Rebràs puntualment l'agenda d'activitats del Grup de Recerca de Cerdanya i de les entitats que hi col·laboren directament al teu correu electrònic.
- **Sortejos:** Participaràs automàticament a diferents sortejos de llibres d'interès pirinenc signats per l'autor o lots de llibres.
- **Revistes del Club C⁴ i el GRC:** Rebràs avisos de la publicació de les revistes en línia "Ker" i "Querol", editades pel Grup de Recerca de Cerdanya.
- **Butlletí del Club C⁴:** El rebràs cada mes amb totes les novetats i activitats del Grup de Recerca. I si ho prefereixes, també ho pots consultar en format digital a la nostra pàgina web.
- **Web del GRC:** Per estar informat en tot moment de l'oferta cultural que t'ofereix el Grup de Recerca a través del C⁴, et recomanem que visitis regularment la nostra pàgina web, on sempre hi trobaràs la informació, la programació i les ofertes culturals més actualitzades.
- **Compromís social del C⁴:** Col·laboraràs amb la quota d'associat en la divulgació científica i cultural de Cerdanya i la incentivació de projectes de recerca sobre la comarca i el seu entorn.

La quota anual de soci és de 30€.

Ompli la butlleta amb les teves dades i rebràs el teu carnet físic en un termini de 2 mesos directament a casa teva.

Butlleta d'inscripció

Nom: _____ Cognoms: _____

Adreça: _____

Població: _____ C.P.: _____ Província: _____

Telèfon: _____ E-mail: _____

Data de Naixement: _____ NIF: _____

Dades bancàries

Titular: _____

Banc/Caixa: _____

CCC: _____ - _____ - ____ - _____

Data _____ i _____ signatura: _____

Podeu enviar aquesta butlleta per correu electrònic a l'adreça grup@recercacerdanya.org o bé depositar-la a l'urna que trobareu a les nostres activitats.

Política de protecció de dades personals

Per tal de complir l'article 21 de la Llei de serveis de la societat de la informació i del comerç electrònic, que prohibeix l'enviament de comunicacions comercials mitjançant correu electrònic que prèviament no hagin estat autoritzades pels destinataris, i de la Llei Orgànica 15/1999 de protecció de dades de caràcter personal, l'Associació Grup de Recerca de Cerdanya entén que, en el moment d'emplenar aquest formulari, l'usuari es considera suficientment informat de les finalitats de la recollida de les seves dades personals i del tractament que se'n derivarà. Llevat d'indicació expressa en sentit contrari, aquestes dades s'integraran als fitxers de l'Associació Grup de Recerca de Cerdanya per al seu tractament amb les finalitats que s'indiquin en cada cas. Els interessats podran exercir els seus drets d'accés, rectificació, oposició i cancel·lació adreçant-se a la Secretaria de l'Associació Grup de Recerca de Cerdanya (grup@recercacerdanya.org).

